

کتاب معلم
(راهنمای تدریس)

فرهنگ و هنر

پایهٔ اوّل (هفتم)
دوره اول متوسطه

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

نام کتاب: کتاب معلم فرهنگ و هنر دوره اول متوسطه (هفتم) - ۸۱

شورای برنامه‌ریزی و تألیف: مینو آیت‌اللهی، پیروز ارجمند، سیدغلامرضا اسلامی، فریدون امیری، رحمت‌الله امینی، مرضیه پناهیان‌بور، مینو رحیمی، فریبا شاپوریان، سید عبدالمجید شریف‌زاده،

زهره مجدآبادی فراهانی و رضا مهدوی

مؤلفان: مینو آیت‌اللهی، آهنا اسفندیاری، رحمت‌الله امینی، رضا صفری، میترا زارع، فریبا شاپوریان، سید عبدالمجید شریف‌زاده، سهیلا عبدلی، زنده یاد مینا نواب‌صفوی و احمد آرمان‌نوروزی.

ویراستار ادبی: افسانه طباطبائی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار ۰۹۲۶۶۸۸۳۰، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب سایت: www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ: سید احمد حسینی

صفحه‌آرا: زهره بهشتی‌شیرازی

حروفچین: زهرا ایمانی‌نصر، سیده فاطمه محسنی

مصحح: رضا جعفری، حسین قاسم‌پورآقدم

امور آماده‌سازی خبر: زینت بهشتی‌شیرازی

امور فنی رایانه‌ای: زهرا رئیسیان‌فیروزآباد، پیمان حبیب‌پور

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۰۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹-۳۷۵۱۵

چاپخانه: شرکت افست «سهامی عام» (www.Offset.ir)

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ اول ۱۳۹۲

حق چاپ محفوظ است.

فهرست مطالب

پیشگفتار

بخش اوّل : کلیات برنامه

- فصل اوّل : جایگاه و نقش فرهنگ و هنر در برنامه درسی دوره متوسطه ۲
- فصل دوم : آشنایی با برنامه درسی فرهنگ و هنر پایه اوّل متوسطه ۶

بخش دوم : راهنمای تدریس محتوای برنامه درسی فرهنگ و هنر

- فصل اوّل : طراحی ۵۰
- فصل دوم : نقاشی ۸۲
- فصل سوم : عکاسی ۱۰۱
- فصل چهارم : خوشنویسی ۱۱۴
- فصل پنجم : طراحی سنتی ۱۴۲
- فصل ششم : گلیم بافی ۱۵۱
- فصل هفتم : سفالگری ۱۵۹
- فصل هشتم : هنرهای آوایی ۱۶۷
- فصل نهم : هنرهای نمایشی ۱۷۸

پیش‌گفتار

فرهنگ، به عنوان روح حاکم بر جامعه در ابعاد مادی و معنوی، و هنر، به مثابه تجلی این باورها، از مهم‌ترین و غنی‌ترین منابع دستیابی به هویت فردی و جمعی هستند و موجب شکوفایی و ارتقای تمدن ایرانی – اسلامی می‌شوند. حوزه یادگیری فرهنگ و هنر با تأکید بر این دو عنصر مهم در حیات فردی و اجتماعی دانش‌آموزان، زمینه‌های درک معنا و زیبایی را در پدیده‌های طبیعی به عنوان بخشی از خلقت پروردگار (آیه بینی و آیه خوانی) و در تاریخ و میراث فرهنگی و هنری ایران فراهم آورده است. بدیهی است توجه ویژه به نشانه‌های جمال الهی و زیبایی‌ها در پیشینه فرهنگی جامعه در کنار خلق آثار هنری در رشته‌های مختلف زمینه‌ساز رشد هویت فردی و ملی، حرمت خود و مقابله با از خود بیگانگی خواهد بود.

علاوه بر این دستیابی به سواد میان فرهنگی برای درک ارتباط فرهنگ‌ها، اقوام و ملیت‌ها در سطح ملی و جهانی بخشی از قلمرو محتوایی این حوزه یادگیری است. این کتاب برای آشنایی شما همکار گرامی با برنامه درسی حوزه فرهنگ و هنر در پایه اول دوره اول متوسطه در دو بخش تهیه و تدوین شده است.

در بخش اول با کلیات برنامه، شامل جایگاه و نقش فرهنگ و هنر در برنامه درسی دوره متوسطه و برنامه درسی هنر دوره اول متوسطه، آشنا خواهید شد. بخش دوم به راهنمای تدریس رشته‌های مختلف هنری اختصاص دارد.

امید است این برنامه پاسخی به نیازها و درخواست‌های مکرر و به‌جای شما همکاران عزیز برای تغییر برنامه درسی هنر باشد و با اجرای آن بتوانیم گامی هر چند کوچک در راه اعتلای فرهنگ، تمدن و هنر کشور عزیزمان ایران برداریم. انشاءالله.

بخش اوّل

کلیات برنامهٔ درسی
فرهنگ و هنر

جایگاه و نقش فرهنگ و هنر در برنامه درسی دوره متوسطه

فرهنگ چیست؟

واژه فرهنگ در «قابوس‌نامه» (از متون قرن پنجم) مترادف با هنر و به معنای آموختن و به کار بستن آمده است: «و تن خویش را بعث کن به فرهنگ و هنر آموختن؛ چیزی که ندانی بیاموزی و این تو را به دو چیز حاصل شود: یا به کار بستن آن چیز که دانی یا به آموختن آن چیز که ندانی...» فردوسی نیز فرهنگ را به معنی دانش و هنر می‌داند.

ز دانا پرسید پس دادگر	که فرهنگ بهتر بود یا گهر؟
چنین داد پاسخ بدو رهنمون	که فرهنگ باشد زگوهر فزون
که فرهنگ، آرایش جان بود	زگوهر سخن گفتن، آسان بود
گهر بی هنر، زار و خوار است و سست	به فرهنگ، باشد روان تندرست

در کتب لغت معانی متعددی برای فرهنگ ذکر شده است؛ برای مثال در «برهان قاطع» آمده است: «بروزن و معنی فرهنگ است: علم و دانش و عقل، ادب و بزرگی و سنجیدگی و...» فرهنگ در علوم مختلف تعبیرهای متفاوتی دارد و در اینجا مجموعه‌ای پیچیده از معارف، اعتقادات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمامی عادات و رفتار و ضوابطی است که فرد به عنوان عضوی از جامعه خود فرا می‌گیرد و در برابر آن جامعه وظایف و تعهداتی بر عهده دارد؛ یعنی، مجموعه‌ای که نتیجه فعالیت‌ها و ابداعات شخص او نیست بلکه به عنوان میراث گذشتگان از راه فراگیری مستقیم و غیرمستقیم به وی منتقل می‌شود.

هنر چیست؟ لفظ هنر در زبان سانسکریت از دو کلمه سو به معنای نیک و هر چیز خوب و نیک که فضایل و کمالاتی بر آن مترتب است و نر یا نره به معنای زن و مرد تشکیل شده است. این واژه وارد

زبان فارسی شده و در اوستا به شکل هونر آمده که از صفات اهورامزدا به معنای خوب و نیک است. در فارسی میانه یا پهلوی و پس از آن در دوره اسلامی، به صورت هنر و به معنای انسان کامل و فرزانه و هم به معنای کمال و فضیلت آمده است. در «لغت نامه دهخدا» هنر به معنای علم، معرفت، دانش، فضل، فضیلت، کمال، کیاست، فراست و زیرکی است (شریف زاده، ۱۳۷۸).

در دایرة المعارف هنر به فعالیت‌هایی چون نقاشی، طراحی، گرافیک، پیکره‌سازی، معماری، موسیقی، شعر، تئاتر و سینما هنر می‌گویند.

بنابراین، هنر دو بعد دارد: یک بعد آن بر فرزاندگی، فرهیختگی و کمال دلالت دارد و بعد دیگر آن توانایی بیان احساسات، عواطف، تخیلات و تفکرات در قالب یکی از رشته‌های هنری است. آمیزه‌ای از این دو بعد، هنرمندی است که زیبایی‌های جهان را شناخته و جهان را در کمال زیبایی می‌بیند. هنرمند پیوسته در کار آفرینش زیبایی‌ها و نمایاندن زیبایی‌ها به مردم است. او خداوند سبحان را جمال مطلق و خالق همه زیبایی‌ها می‌شناسد و جهان را جلوه‌ای از جمال خالق یکتا می‌داند.

فرهنگ و هنر به عنوان یک حوزه یادگیری: برنامه درسی فرهنگ و هنر یکی از مواد مورد مطالعه دانش‌آموزان در دوره متوسطه است که در جدول مواد درسی، دو ساعت در هفته به آن اختصاص دارد. از آنجا که هدف غایی نظام تعلیم و تربیت برگرفته از دیدگاه اسلام در مورد فلسفه حیات همانا شکوفایی، تقویت و توسعه فطرت الهی جهت دستیابی به مقام خلیفه الهی و قرب الهی است (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹)، درس فرهنگ و هنر با ایجاد فضایی آزاد، به تقویت حواس، استعدادها، خلاقیت و ظرفیت‌های نهفته هوش دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بدین وسیله فطرت پاک ایشان به خوبی نمایان شود و خصلت‌های نیک و فضایل آنها پرورش یابد. دانش‌آموزان با انجام دادن فعالیت‌های هنری، خود، جهان و خالق جهان را بهتر می‌شناسند، حس‌زیباشناسی و فرصت‌های تصمیم‌گیری خود را توسعه می‌دهند، حواس، تخیل، هوش و منش‌های تفکر آنها نیز تقویت و استعدادها و درونی و خلاقیتشان شکوفا می‌شود.

در حوزه فرهنگ و هنر از هر یک از انواع هوش در ارتباط با هوش‌های دیگر می‌توان برای تولید و فهم آثار هنری استفاده کرد. در فرایند تولید آثار هنری، احساس، عواطف، تخیل و اندیشه توأم می‌شوند و نتیجه این همراهی، محصول هنری است که فرد تولید می‌کند.

برداشت‌های حسی و زیباشناختی فرد در ارتباط با خلقت و محیط اطراف او شکل می‌گیرند؛ یعنی در اینجا فرد از هوش طبیعت‌گرا بهره می‌برد. در نقاشی و کاردستی که با اندازه‌ها و تناسبات در فضاها دوی بعدی و سه بعدی سروکار دارند - بیشتر از هوش فضایی، در تربیت شنوایی، بیشتر از هوش

آوایی و در قصه و نمایش، از هوش‌های زبانی کلامی و حرکتی جسمانی استفاده می‌شود. برای یافتن قالب بیان هنری، لازم است فرد به سؤال‌های «چرا»، «به چه وسیله‌ای» و «چگونه» پاسخ گوید. هنگامی که دانش‌آموز تولیدات هنری خود را در معرض دید و قضاوت دیگران می‌گذارد، هوش‌های درون فردی و برون فردی بیشتر مطرح می‌شود. به هنگام اندیشه درباره «چیستی» و «چرایی» هنر، ارتباط آن با زیبایی‌ها و خلقت، قادر و جمال مطلق، هوش وجودگرا فعال تر است.

بهتر است درس فرهنگ و هنر با ارتباط با طبیعت شروع شود و سپس به رشته‌های مختلف هنری بپردازد. دانش‌آموزان در کنار این رشته‌ها با میراث فرهنگی و رشته‌های هنری نیز آشنا می‌شوند. ارتباط با خلقت دانش‌آموزان را یاری می‌دهد که با مشاهده پدیده‌ها و آثار خلقت در طبیعت – که هنرمندانه در کنار هم قرار گرفته‌اند – جلوه‌های زیبای این مجموعه را درک کنند و به یگانگی حسن و جمال مطلق رهنمون شوند.

زیبایی در هر یک از پدیده‌های طبیعت به گونه‌ای است. انسان چون خلیفه خداست و صفات خداوند در وجود او به ودیعت نهاده شده، می‌تواند در حیطه درک و فهم توانایی‌های خویش، آفریننده و خلاق باشد و جمال بیافریند. گرایش فطری انسان به زیبایی‌ها نه تنها می‌تواند به خلاقیت هنری کمک کند بلکه باعث پاکی، آرامش و تلطیف روح انسان می‌شود. علاوه بر این، انگیزه‌ای برای زیباتر کردن محیط و آراستن آن به نیکی‌هاست.

از آنجا که دانش‌آموزان به فطرت الهی خود نزدیک‌ترند، این صفات را بهتر بروز می‌دهند و آثار زیباتر و جذاب‌تری می‌آفرینند. آنها با مشاهده محیط اطراف خود، شنیدن قصه‌ها و... در خیال خود دنیایی را می‌سازند. فعالیت‌های هنری برای نشان دادن این دنیای خیالی فرصت مناسبی است.

فعالیت‌های هنری علاوه بر آنکه اساس توسعه فردی و رشد متعادل شخصیت (شناختی، عاطفی، اجتماعی، اخلاقی) هستند، دانش‌آموزان را در برقراری ارتباط و کنترل عواطف خود توانا می‌سازند. فعالیت‌های هنری قلب و ذهن را پرورش می‌دهند، قدرت یادگیری و حافظه را تقویت می‌کنند و دانش‌آموزان را قادر می‌سازند که در فرصت‌های مختلف یادگیری، شناخت و تجربه‌های مفید را در کنار هم قرار دهند، آنها را سازماندهی کنند و به فهم و درک کامل‌تری نائل آیند. فعالیت‌های هنری زمینه مناسبی برای تجربه موفق در فرایند کار هستند. از این رو، فرد با آگاهی از توانایی‌های خود به اعتماد به نفس بیشتری دست می‌یابد و این نیز می‌تواند زمینه تلاش بیشتر و موفقیت در امور دیگر را فراهم آورد.

میراث فرهنگی، که گنجینه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، فنون، عواطف، زیبایی‌ها و هنرهاست، می‌تواند الهام بخش اندیشه و کار هنری ما و آیندگانمان باشد و نیز، به ما در رسیدن به ایده‌ها و آثار

جدید علمی و هنری کمک کند. برای همه کسانی که به نحوی با میراث فرهنگی سروکار دارند، وظیفه مقدری وجود دارد و آن، اندیشیدن درباره گذشته است. اسلام خواندن سه کتاب را برای دستیابی به حقیقت به مسلمانان توصیه می‌کند: «کتاب وحی، کتاب گذشته (تاریخ) و کتاب طبیعت» (مهدی حجت، ۱۳۸۰). آثار به جا مانده از گذشتگان، ارزش فرهنگی و هنری بسیاری دارند. این آثار که «میراث فرهنگی» نامیده می‌شوند، در رشد و تعالی حیات امروز و فردای انسان مفید و مؤثرند و انسان‌ساز و عبرت‌آموزند. ارزش آثار فرهنگی در ارائه اطلاعات معتبر تاریخی انکارناشدنی است. توصیفات تاریخی مکتوب همیشه شفاف نیستند و همه آنچه را وجود داشته است، نشان نمی‌دهند. همچون جزئیاتی درباره کیفیت زندگی انسان و محیط طبیعی (زیست‌بوم) نسل‌های گذشته که در نتیجه پژوهش‌های باستان‌شناسی به دست آمده‌اند. آثار تاریخی نه تنها عامل ارائه اطلاعات هستند بلکه به کمک آنها انسان می‌تواند با نیاکان خود ارتباط عاطفی برقرار کند؛ نقشی که شاید هیچ عنصر دیگری نتواند بر عهده گیرد. این نقش در روان آدمی جایگاهی خاص برای میراث فرهنگی پدید می‌آورد. از این رو توجه به میراث فرهنگی در همه جوامع اهمیت دارد. در حقیقت، میراث فرهنگی هویت و شناسنامه هر قوم و ملتی است که نشان می‌دهد آن قوم و ملت چگونه زیسته و در شکل‌گیری تمدن بشری چه نقشی داشته است.

بنابراین، می‌توان گفت که هنر ظرفیت‌های فراوانی برای رشد مهارت‌های فرایندی^۱ دانش‌آموزان در اختیار معلم قرار می‌دهد. معلم با طراحی آموزشی مناسب برای ساعت درس هنر می‌تواند از قابلیت‌های مختلف این درس بهره‌گیرد.

۱- کلیه مهارت‌هایی که دانش‌آموزان در فرایند یادگیری فعال کسب می‌کنند؛ مانند مهارت‌های تفکر، مشارکت، تخیل و خلاقیت.

آشنایی با برنامه درسی هنر دوره اول متوسطه

رویکرد : دیدگاهی کلی است که در سراسر برنامه حاکم است و مانند چتری همه عناصر برنامه را پوشش می‌دهد. جهت‌گیری کلی برنامه درسی ملی شکوفایی، تقویت و توسعه فطرت الهی (نظیر خداپرستی، زیبایی دوستی، خلاقیت و...) است (برنامه درسی ملی: ۳۱). این رویکرد با نگاهی جامع به انسان زمینه ساز رشد متعادل او در چهار عرصه ارتباط با خدا، خود، خلق و خلقت است.

رویکرد برنامه درسی هنر یا همان تربیت هنری نیز در صدد شکوفایی فطرت دانش‌آموزان از طریق ایجاد محیط آزاد برای تقویت حواس، تخیل، خلاقیت، ظرفیت‌های نهفته هوش و تفکر، و افزایش حساسیت دانش‌آموزان نسبت به ویژگی‌ها و ابعاد زیباشناختی اشیا و پدیده‌های مختلف است. درس هنر از طریق تربیت هنری در صدد رشد و شکوفایی قابلیت‌ها و حساسیت‌های هنرمندانه دانش‌آموزان است و به آنها یاد می‌دهد که چگونه ببینند، بشنوند، ارتباط برقرار سازند و در جهت رشد و کمال حرکت کنند. در تربیت هنری علاوه بر ایجاد شرایط لازم برای رشد خلاقیت و تخیل کودکان، آشنا کردن آنها با شیوه‌های بیان و ابراز هنرمندانه، طراحی و اجرای هنری به کسب آگاهی از هنر و تاریخ آن، قدردانی از هنرمندان و آثار هنری و ارزشمند شمردن آنها توجه شده است.

تربیت هنری را به پنج موضوع کلی می‌توان تفکیک کرد که عبارت‌اند از: ۱- ارتباط با خلقت، ۲- زیبایی‌شناختی، ۳- تولید محصول هنری، ۴- آشنایی با تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران، ۵- نقد هنری.

مباحث زیبایی‌شناسی، تولید آثار هنری، آشنایی با تاریخ هنر و نقد هنری از مهم‌ترین عناوین آموزش هنر از دوره ابتدایی تا دوره متوسطه و بعد از آن هستند. بنابراین، سطح آموزش این مباحث متناسب با دانش‌آموزان دوره اول متوسطه است. زیبایی‌شناسی در چهار موضوع دیگر متجلی می‌شود که کودکان از طریق آنها به معیارهای زیبایی‌شناسی دست می‌یابند. در ادامه به این چهار موضوع پرداخته‌ایم.

۱- ارتباط با طبیعت: طبیعت با همه اجزا و نشانه‌هایش برای انسان، نهایت کمال و زیبایی و منبع الهام است. هوایی که استنشاق می‌کنیم، آبی که می‌نوشیم، گلی که می‌بوییم، پرندۀ ای که در پرواز است، خورشیدی که هر صبح و شام طلوع و غروب می‌کند و... همه و همه از نظامی تبعیت می‌کنند که ما هم جزئی از آن هستیم. این نظم و ارتباط موجودات و عناصر موجود در خلقت نشانه ارزشمند بودن طبیعتی است که همیشه پویاست و نیرویی را در بطن خود دارد. این نیرو که بر تمامی پدیده‌ها و روابط انسان با آنها حکومت دارد، آن نظم عالی‌ای است که انسان به عنوان جزئی از کل نظام هستی، وابسته به آن و متأثر از آن است. بین انسان و خلقت، تعاملی درونی، پویا و متوازن و ارتباطی پیوسته وجود دارد و این همان نیرویی است که در فرهنگ و هنر نیز می‌توان آن را دریافت. آمیختگی با طبیعت و تأثیرپذیری از آن، در زندگی و آثار انسان هویداست. ساخته‌های بشری از آغاز تا کنون از طبیعت الهام گرفته‌اند. انسان با دقت در محیط پیرامون خود به نکات و ظرایف و اختراعات و ابداعات تازه‌ای دست یافته است. پس، توجه به طبیعت و دقت در مشاهده^۱ آن و دیدن آنچه در اطراف ماست، بر یادگیری و تجربه‌های ما تأثیر بسیار مهمی دارد. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«ان فی السموات و فی الارض لآیات للمومنین» (جائیه/۳)؛ به راستی در آسمان‌ها و زمین برای مؤمنان نشانه‌هایی هست^۲.

شناخت پدیده‌های طبیعی و پرورش دقت حواس، زمینه مناسبی برای فعالیت‌های هنری ایجاد می‌کند و ایجاد حساسیت و شناخت در ذهن کودکان، زمینه‌های رشد خلاقیت را فراهم می‌آورد. در ارتباط با طبیعت باید بتوانیم آنچه را می‌بینیم، درک و خلاصه کرده و اجزای پیچیده آن را حذف کنیم. با تفکر و تعمق در طبیعت می‌توانیم ویژگی‌های محیط اطراف خود را بشناسیم و فقط ظاهر آنها را ملاک قرار ندهیم. واقعیت طبیعت نه در ظاهر آن، بلکه در باطنش نهفته است. برای آنکه بتوانیم به باطن طبیعت پی ببریم، باید با طبیعت آشنا شویم، با آن ارتباطی حسی برقرار کنیم و عواملی

۱- مشاهده: استفاده از تمام حواس و شناخت یک پدیده است. به بیان دیگر، هر چیزی را که با چشم می‌بینیم، با سایر حواس نیز شناسایی می‌کنیم و از تجربه‌های قبلی هم در شناخت آن کمک می‌گیریم.

۲- «و جعلنا اللیل و النهار آیتین فمحونا آیه اللیل و جعلنا آیه النار مبصره» (اسراء/۱۲)؛ و شب و روز را دو نشانه قرار دادیم؛ پس آیت شب را محو کردیم و آیت روز را روشنی بخش و نوردهنده چشم گردانیدیم.

«و فی الارض آیات للموقنین» (ذاریات/ ۲۰)؛ و در زمین، نشانه‌هایی است برای کسانی که یقین آوردند.

«و فی خلقکم و ما یبیت من دابة آیات لقوم یوقنون» (جائیه/ ۴)؛ و در آفرینش شما و آنچه از جنبندگان می‌پراکند، برای مردمی که یقین دارند، نشانه‌هاست.

را که در زیبایی آن مؤثرند بشناسیم.

یکی از این عوامل، ارتباط منظم بین اجزاست که وحدت کل را به وجود می‌آورد. چنانچه حکیم ابوعلی سینا در بیان نظم هستی می‌گوید: «جنبه کمیت عناصر ایجاد کثرت می‌کند و جنبه کیفیت آنها همین کثرت را به وحدت باز می‌گرداند.» ذهن ما قادر نیست مجموعه‌ای فاقد نظم را درک کند؛ پس یکی از اهداف، یافتن نظم است؛ زیرا از این طریق به درک بهتر پدیده‌ها نائل می‌شویم.

علاوه براین، در خلقت خداوند قرار گرفتن عوامل بصری در کنار یکدیگر زیبایی می‌آفریند. وجود وزن یا ریتم (مانند حرکت شب و روز، ضربان قلب و...)، تنوع در گونه‌ها (مانند انواع برگ‌ها و پرندگان و...)، تضاد (مانند نور با تاریکی و...)، بافت (مانند زبری و نرمی و...)، تناسب (مانند کوچکی و بزرگی اندازه‌ها و...)، شکل (مانند دایره و...)، ترکیب (مانند قرار گرفتن چند جزء در کنار هم و ساختن یک کل و...)، تناسب و هماهنگی (مانند رابطه جزء با کل در یک شکل یا نقش)، همچنین تقارن (مانند تکرار یک نقش و...) از نشانه‌های زیبایی در طبیعت‌اند.

نظم در خلقت را نه فقط در جنگل، بیابان، پارک، فضای سبز و... بلکه در پدیده‌های مختلف می‌توان دید و توجه دیگران را نیز به آن جلب کرد. با آوردن یک گلدان گیاه سبز یا یک حیوان خانگی به کلاس درس یا حتی با اشاره به انسان به عنوان زیباترین آفریده خداوند، می‌توان کودکان را به شناخت ابعاد گوناگون طبیعت برانگیخت؛ زیرا تمامی مظاهر زیبایی طبیعت را در وجود انسان می‌توان یافت.

فعالیت‌های مناسب هنری در ارتباط با خلقت و الهام گرفتن از آن، ضمن افزایش حساسیت هنری دانش‌آموزان نسبت به طبیعت و زیبایی‌ها و ویژگی‌های آن، باعث لطافت بیشتر روح آنان خواهد شد. کودکان می‌توانند از عناصری چون شکل، رنگ، صدا برای ایجاد ریتم، بافت، تناسب، تعادل، تقارن و دیگر ویژگی‌های طبیعت در آثار هنری خود بهره گیرند.^۱

۲- زیبایی‌شناسی: هنر مبتنی بر شناخت و خلق زیبایی است و آفرینش یک اثر زیبای هنری، جز با شناخت مفهوم جمال و زیبایی میسر نمی‌شود. با بیان واقعیت‌های زیبا و بیان زیبای واقعیت‌ها و خلق زیبایی‌هایی که وجود خارجی ندارند، هنر از مرحله تقلید از طبیعت هم فراتر می‌رود.

ما در عالم خلقت و طبیعت محسوس با هزاران نوع زیبایی روبه‌رو هستیم؛ زیبایی گل‌ها، درخت‌ها، کوه‌ها، آسمانی که بالای سرماست، سپیده‌دم، طلوع آفتاب شفق و... .

هر یک از حواس نوعی از زیبایی را درک می‌کند. اساساً مصداق خوب در حس، درک زیبایی

۱- برای آشنایی بیشتر به بخش‌های تربیت شنوایی، نقاشی و کار دستی مراجعه شود.

توسط آن حس است؛ خوب از منظر حس بینایی، یک منظره زیبا، از منظر حس شنوایی صدایی زیبا، از منظر حس لامسه لمس کردن بافتی زیبا، از منظر حس چشایی یک مزه مطبوع، و از منظر حس بویایی یک بوی خوش است.

اگرچه «زیبایی» در فرهنگ‌های مختلف تعریف‌های متفاوتی دارد، نکته‌ای که نمی‌توان آن را انکار کرد این است که تا وقتی میان اجزاء یک شیء یا پدیده نوعی نظم، انسجام، تقارن، توازن، هماهنگی و تناسب نباشد، آن شیء یا پدیده زیبا به نظر نمی‌آید.

انسان خود زیباترین آفریده خداوند است و خداوند عالم را در زیباترین صورت ممکن آفریده و در آن صورتگری نموده است: «هو الله الخالق الباری المصور له الاسماء الحسنی» (حشر/۲۴)؛ او خدای خالق هستی‌بخش صورتگر است که بهترین نام‌ها و صفات از آن اوست. به بیان دیگر، صورت شما را خلق کرد؛ آن هم نه به هر صورتی، بلکه به زیباترین صورت‌ها: «خلق السموات و الارض بالحق و صورکم فاحسن صورکم» (تغابن/۳)؛ یعنی شما را در بهترین و زیباترین صورتی که برتر از آن ممکن نیست، آفریده است. حال، انسان که خود برترین و زیباترین آفریده خداوند است، به دنبال زیبایی است و هنرمند نیز معانی را در بهترین صورتی که برای او امکان دارد، ایجاد می‌کند.

استاد مرتضی مطهری در کتاب «اهتزاز روح» اشاره کرده است که بیشتر مردم زیبایی محسوس را درک می‌کنند اما زیبایی‌های نامحسوس و معنوی بسیاری نیز وجود دارد که به قوه خیال انسان مربوط می‌شود.

این گونه است که همه هنرها کمال خود را از یک زیبایی آرمانی می‌گیرند؛ این زیبایی از آنچه در طبیعت یافت می‌شود، بالاتر است.

به تعبیری، مفهوم تربیت هنری که به هنرمتعهد و خلاق مربوط می‌شود، می‌تواند به فرایند رشد تیزبینی سرعت ببخشد و حساسیت فرد را نسبت به زیبایی افزایش دهد.

زیبایی‌ها، چه آنها که در نمایشگاه طبیعت‌اند و چه آنها که محصول فکر و ذوق انسانی‌اند، از دیدگاه اسلام محبوب و مطلوب‌اند و همه منسوب به خداوند هستند. آیه‌های متعددی در قرآن مجید زیبایی‌ها را به خدا نسبت می‌دهند و حتی محروم ساختن مردم از زیبایی‌ها را نکوهش می‌کنند: «قل من حرم زینة الله التي اخرج لعباده...» (اعراف/۳۲)

خداوند در قرآن مجید زیبایی‌های محسوس و معنوی را تذکر می‌دهد و آنها را در برابر دیدگان سر و جان انسان به تصویر می‌کشد. بنابراین، آشنا کردن کودکان با زیبایی‌های موجود در خلقت باعث شادی آنها و آماده شدنشان برای شناخت زیبایی‌های معنوی و زیبای مطلق، که همانا ذات

حضرت حق است، می‌شود. در نتیجه، کودکان می‌توانند در آثار خود، زیبایی‌ها را براساس قوه درک و شناخت خود نمود بخشند.

۳- خلق آثار هنری: انسان به‌عنوان مظهر خلاقیت و ابداع الهی و به واسطه نیروی تفکر، تخیل و قدرت آفرینندگی، ذاتاً به نوآوری علاقه‌مند است. از این‌رو، تربیت هنری رویکردی است در جهت بروز و رشد این ودیعه الهی.

به منظور ایجاد فرصت برای بروز خلاقیت در کودکان باید آنها را در یافتن راه مناسب بیان هنری آزاد گذاشت و از دادن الگوها، نقش‌ها، رنگ‌ها و حرکت‌های از پیش تعیین شده به آنان اجتناب کرد. کودکان در روند تربیت هنری و طی فرایند انجام فعالیت‌های هنری با ابزار و مواد رشته‌های گوناگون هنری آشنا می‌شوند و شیوه‌های مقدماتی کاربرد آنها را می‌آموزند اما به کمک تخیل، احساس و تفکر خود، موضوع، ابزار، مواد و شیوه‌ای را انتخاب و مطابق ذوق و سلیقه خود، آثار هنری گوناگونی را تولید می‌کنند. براین اساس، نباید انتظار داشت که همیشه این فرایند به تولید و ارائه یک محصول نهایی از پیش تعیین شده ختم شود.

کودکان در فرایند فعالیت هنری، راه‌های مناسب‌تری برای بیان احساسات خود کشف می‌کنند و ایده‌ها و احساساتشان را در قالب محصولات هنری تازه ارائه می‌دهند. بدین‌ترتیب در هر خلاقیت هنری، دانش‌آموزان بین ابزار، اشیا، تفکرات، احساسات و تخیلات خود ارتباطی تازه برقرار می‌سازند و به پدیده‌ها و اشیای پیرامون خود، نگاهی متفاوت پیدا می‌کنند. این‌گونه است که آنان با انواع صورت‌های دیداری و شنیداری و... خیال‌پردازی می‌کنند و به ابداع و خلق آثار تازه دست می‌زنند. خیال‌پردازی یکی از ویژگی‌های کودکان است. آنها در عالم خیال دنیایی برای خود می‌سازند که هنرمندان بزرگ در آرزوی بازگشت به این دنیای خیالی‌اند.

زندگی کودکان بین واقعیت و خیال نوسان دارد. نقش تخیل را در حرف‌ها، بازی‌ها، نقاشی‌ها و حتی کاردستی‌های کودکان به‌خوبی می‌توان دید. این تخیلات که بیانگر نیازها، تمایلات و آرزوها، مشکلات و ناکامی‌های کودکان است، در بروز خلاقیت‌های آنان و کاهش برخی مشکلاتشان نقش مؤثری دارد.

۴- آشنایی با تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران: در جریان تربیت هنری، کودکان با فرهنگ و هنر ایرانی آشنا می‌شوند. آنها آثار هنری و تاریخی و نیز آداب و رسوم و سنت‌های پسندیده کشور خود را در قالب آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران می‌شناسند.^۱

۱- در دوره‌های بعد «تاریخ هنر» شامل آشنایی با فرهنگ و هنر ایران و جهان خواهد بود.

آنچه ما از گذشتگان به ارث می‌بریم، صبغه فرهنگی ندارد و فقط چیزی را که فرهنگ و عوامل فرهنگی در ساختار آنها مؤثرند، میراث فرهنگی می‌نامیم. آثار به‌جا مانده از گذشتگان، ارزش فرهنگی و هنری بسیاری دارند. این آثار که «میراث فرهنگی» نامیده می‌شوند، در رشد و تعالی حیات امروز و فردای انسان مفید و عبرت‌آموزند. آثار به‌جا مانده از گذشته، گاه جنبه مادی و ملموس دارند و گاه غیرملموس و معنوی هستند.

آثار باستانی و اشیائی را که سالیان دراز از زمان تولد و شکل‌گیری آنها می‌گذرد اما، به علت وجود مادی، عینی و پایدارشان باقی مانده‌اند و هنوز در مقابل دیدگان ما هستند، میراث فرهنگی و هنری مادی می‌نامیم. این گروه از آثار و اشیاء خود به دو بخش آثار منقول و غیرمنقول تقسیم می‌شوند. بسیاری از آثار مکتوب، اشیای قدیمی و بناها و محوطه‌های باستانی که شاهکارهای معماری، شهرسازی و... هستند، ارزش تاریخی و هنری درخور توجهی دارند.

علاوه بر آثار ملموس و مادی، میراث فرهنگی غیرملموس و معنوی هم بسیار اهمیت دارند. این آثار وجود خارجی ندارند اما مصداق‌های آنها درک‌شدنی و در دسترس است؛ مانند: زبان، باورها، اعتقادات، قصه‌ها و آداب و رسوم.

بنابراین، هنگامی که از میراث فرهنگی صحبت می‌شود، تنها، آثار و اشیای قدیمی موجود در خانه‌ها یا موزه‌ها مد نظر نیستند. میراث فرهنگی شامل تمامی تفکرات، اعتقادات، آداب و رسوم، زبان و هنر در طی زمان است و حتی انسان‌ها را که حامل دانش و فرهنگ موروثی نیاکان خود هستند و در طول زمان آنها را محفوظ داشته و به کمال رسانده‌اند، شامل می‌شود. میراث فرهنگی که گنجینه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، فنون، عواطف، زیبایی‌ها و هنرهاست، می‌تواند الهام بخش اندیشه و کار هنری ما و آیندگانمان باشد و نیز، به ما در رسیدن به ایده‌ها و آثار جدید علمی و هنری کمک کند.

نقد هنری: در «فرهنگ‌نامه ادبی» فارسی آمده است که نقد در لغت به معنای «جدا کردن سره از ناسره» و «شناخت خوب از بد» است و در اصطلاح ادبی، فنی است که به توصیف و تجزیه و تحلیل آثار ادبی و هنری و سنجش جنبه‌های کمی و کیفی و ماهوی آنها می‌پردازد. هدف نهایی نقد، داوری کردن یا دادن معیارهایی برای داوری است. منتقد علاوه بر سنجش ارزش‌ها و عیب‌های یک اثر، نکته‌های نهفته و ناگفته آن را بیان می‌کند و توضیح می‌دهد و از این نظر، در پرورش ذوق و سلیقه افراد هنرمند و هنردوست یا خوانندگان مؤثر است.

در پایان هر فعالیت هنری، لازم است کودکان را تشویق کنیم تا فعالیت و اثر هنری خود و

دانش‌آموزان دیگر را توصیف کنند و توضیحاتی برای بهتر شدن آنها بدهند. به این ترتیب، مقدمات آشنایی کودکان با نقد و تجزیه و تحلیل هنری فراهم می‌شود.

بنابراین، توصیف و توضیح فعالیت هنری انجام گرفته یا آثار هنری ارائه شده در این برنامه بسیار مهم است. دانش‌آموز فعالیت هنری یا محصول ارائه شده را توضیح می‌دهد و معلم می‌تواند در بیان موضوع به او کمک کند. توصیف موضوع کار عملی و نیز شیوه اجرای آن توسط دانش‌آموز، مهم‌ترین بخش از وارد شدن به حوزه نقد هنری است. مهم‌ترین موضوع در این مرحله از نقد هنری این است که بیش از هر چیز، نکته‌های مثبت و پسندیده فعالیت‌ها و آثار هنری دانش‌آموزان تشویق شود.

اصول حاکم بر سازماندهی محتوا

در طراحی و تدوین برنامه درسی حوزه فرهنگ و هنر، دوازده اصل مورد توجه قرار گرفته است. این اصول به شرح زیرند.

۱- اولویت صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک: این صلاحیت‌ها همان اهداف کلی است که در قالب پنج عنصر تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق مبنای سازماندهی برنامه درسی هنر قرار گرفته است.

۲- ارتباط چند وجهی: علاوه بر پنج عنصر مطرح شده، چگونگی ارتباط این عناصر با عرصه‌های خود، خدا، خلق و خلقت، از دیگر اصول تهیه اهداف و محتوا و چگونگی سازماندهی محتواست.

۳- تقویت هویت ملی: با توجه به اینکه درس هنر به عنوان یک حوزه یادگیری در برنامه درسی ملی تحت عنوان «حوزه فرهنگ و هنر» مطرح شده است، تلاش می‌کند زمینه‌های باروری و ارتقای هویت ملی را، که آمیخته‌ای از فرهنگ، هنر، ارزش‌ها و باورهای ایرانی اسلامی است، فراهم آورد.

۴- توجه به تفاوت‌ها: از آنجا که جامعه ما دارای تنوع قومی و فرهنگی، اجتماعی، جغرافیای و مذهبی است و در بستر این تنوع تفاوت‌های اجتماعی و فردی مختلفی شکل می‌گیرد، لازم است برنامه درسی هنر از انعطاف‌پذیری لازم برخوردار باشد تا مربیان و متریان بتوانند با توجه به این تفاوت‌ها، برنامه‌های درسی مناسب خود را خلق و بازپروری کنند.

۵- تنوع و تعدد منابع، روش‌ها و فرصت‌های یادگیری: توجه به نیازها، استعدادها، ظرفیت‌ها، قابلیت‌های تفکر و سبک‌های متفاوت شناختی مربیان، لزوم ایجاد تنوع فرصت‌های

یادگیری را در برنامه درسی فرهنگ و هنر می‌طلبد. با استفاده از روش‌های یاددهی یادگیری مختلف و مواد و منابع آموزشی متفاوت است که هر یک از دانش‌آموزان می‌تواند با توجه به ویژگی‌های فردی و روان‌شناختی خود به یادگیری بپردازد.

۶- نقش محوری مربی: مربی هنر در نقش راهبر و هدایتگر آموزشی، جایگاهی اساسی در راهنمایی و ترغیب متربیان در فرایند یاددهی یادگیری و غنی‌سازی محیط‌های یادگیری دارد.

۷- علاقه: فرصت‌های یادگیری و فعالیت‌های هنری به گونه‌ای طراحی شده‌اند که متربیان بتوانند به شناخت، توسعه و خلق در حوزه علایق خود نائل شوند. به عبارتی، فرایند خلق یک اثر هنری به آنها در تصمیم‌گیری برای حال و آینده کمک می‌کند.

۸- جامعیت محتوایی: درس هنر با تنوع رشته‌های هنری روبه‌روست. در این درس هنرهای مختلف تجسمی، سنتی، آوایی و نمایشی در کنار هم قرار گرفته‌اند. این رشته‌ها متمایز و متفاوت‌اند و مبانی خاص و کارکردهای منحصر به فردی دارند اما زیبایی و ویژگی مشترک همه آنهاست.

انتخاب و سازماندهی فعالیت‌های هنری به گونه‌ای است که زمینه مساعدی برای تجربه‌های مستقیم و دست اول در هر رشته و بهره‌گیری از مواهب و آثار آن، با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و محیطی دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. دانش‌آموزان ضمن انجام دادن فعالیت‌های مربوط به هر رشته، با میراث فرهنگی و هنری خود نیز آشنا می‌شوند.

۹- انعطاف‌پذیری: محتوای درس فرهنگ و هنر می‌تواند با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، اجتماعی، تنوع قومی و فرهنگی هر منطقه از ایران و هنرهای بومی مناطق مختلف متنوع باشد. از آنجا که مدارس، کلاس‌های درس، معلم‌ها و دانش‌آموزان در همه جا یکسان نیستند، طراحی فصل‌ها، درس‌ها و فعالیت‌های هنری در سه بخش تجویزی، نیمه تجویزی و غیر تجویزی شکل گرفته است. بخش تجویزی به فعالیت‌هایی اختصاص دارد که همه دانش‌آموزان در سراسر کشور باید انجام دهند. فعالیت‌های نیمه تجویزی به فعالیت‌های انتخابی دانش‌آموزان اختصاص دارد و بالاخره بخش غیر تجویزی شامل فعالیت‌های هنری است که دانش‌آموزان بنابر استعدادها، توانایی‌ها و نیازهای خود و امکانات فرهنگی، اجتماعی و آموزشی‌ای که در اختیارشان قرار دارد، در صورت تمایل می‌توانند آنها را انجام دهند. لذا معلم با توجه به امکانات، وسایل، ابزار و مواد در دسترس، خواسته‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان و فضای کلاس و مدرسه و با در نظر داشتن رویکرد، اهداف و حفظ اصول برنامه می‌تواند خود طراحی آموزشی هر جلسه درس را انجام دهد.

بنابراین، اگر چه ترتیب دادن برنامه‌های متنوع، ایجاد فرصت‌های متعدد برای فعالیت‌های هنری

و تشویق دانش‌آموزان به مشارکت جدی در همه فعالیت‌های یادگیری، زمینه رشد هوش‌های چندگانه را در آنان فراهم می‌آورد، اعتماد به نفس آنان را نیز تقویت می‌کند و آنها را یاری می‌دهد تا توانایی‌های خود را بشناسند و رشد دهند و در فرایند تولید آثار هنری موفق شوند، به این معنا نیست که دانش‌آموز مجبور است کاری را که دوست ندارد، انجام دهد. او در انتخاب موضوع فعالیت، وسایل، ابزار و مواد، چگونگی طی فرایند فعالیت هنری، محل نشستن، انتخاب شریک و... نسبتاً آزاد است و در قبال این آزادی، مسئول انجام دادن به موقع فعالیت‌هایش است. لازم است معلم در تصمیم‌گیری و در شناخت مسئولیت‌ها به او کمک کند و همواره پاسخگوی پرسش‌هایش باشد. این آزادی و حق انتخاب شور و هیجان لازم برای انجام دادن فعالیت‌ها و حفظ نظم و انضباط را در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند و آنها با کسب تجربه می‌توانند هنرمندانه زندگی کردن را یاد بگیرند.

۱۰- **کودک محوری**: دانش‌آموزان به طور فطری فعال و جست‌وجوگرند. لذا برنامه درسی فرهنگ و هنر بر فعالیت دانش‌آموزان تمرکز دارد. معلم باید شرایطی را فراهم آورد تا دانش‌آموزان مهارت‌های حسی، حرکتی، بیانی و قدرت تخیل و تفکر خود را طی فرایند انجام فعالیت هنری و خلق آن کشف و بیان کنند. معلم با مشاهده رفتار دانش‌آموزان در کلاس و خارج از آن، از علایق، تمایلات و تجربیات آنها آگاه می‌شود و در نتیجه، می‌تواند برای هر جلسه درس هنر برنامه‌ای کامل، متناسب با دانش‌آموزان خود طراحی و اجرا کند؛ به طوری که دانش‌آموزان قادر به انجام دادن آن باشند و احساس آزادی و حق انتخاب خود را در آن تجربه کنند.

۱۱- **پرورش خلاقیت**: خالق مطلق خداوند است که همه چیز را در زیباترین شکل خلق کرده و همه هستی تجلی وجود اوست. خداوند انسان را از همه موجودات زیباتر آفریده است، از روح خود در او دمیده، صفات خود را در او به ودیعه نهاده، کلمات را به او آموخته، امانتی را به او داده و او را جانشین خود بر روی زمین قرار داده است. پس هر انسانی ظرفیت رسیدن به کمال مطلوب را، که همان جانشینی خدا بر زمین است، دارد و به طور نسبی قادر به انجام دادن کاری خلاق است.^۱

خلاقیت را «تولید ایده یا محصولی نو» تعریف کرده‌اند. عناصر خلاقیت نیز دو گونه‌اند؛ برخی از آنها ژنتیکی و برخی نیز اکتسابی یا محیطی و اجتماعی‌اند. کودکان در سنین مختلف انواع متفاوتی از رفتارهای خلاق را نشان می‌دهند اما به طور کلی، می‌توان گفت فضایی که کودکان در آن خلاقیت خود را بروز می‌دهند و میزان خلاقیتی که نشان می‌دهند، به آموزش، تجربه و سطح پرورش

۱- آیه ۱۹ سوره بقره، (و اذ قال ربک الملائکه انی جاعل فی الارض خلیفه ...)

فکری و جسمی آنها بستگی دارد.

کودکان از انواع هوش برخوردارند. این هوش همراه با آموزش مناسب و کسب تجربه، مهارت‌های لازم برای خلاق بودن را در اختیار آنان قرار می‌دهد. «بزرگ‌ترین کمک معلم در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان، کمک به آنها برای یافتن عوامل مؤثر بر خلاقیت و گسترش آنهاست. این عوامل عبارت‌اند از توانایی‌های فردی، کسب مهارت‌های انجام کار، انگیزه درونی، تفکر خلاق و فضای شاد» (ترزا آمابلی، ۱۳۷۷).

۱۲- تلفیق رشته‌های هنری: در طبیعت، رنگ‌ها، شکل‌ها، صداها، حجم‌ها، اندازه‌ها، حرکت‌ها و... با چنان هماهنگی و نظمی درهم آمیخته‌اند که آنها را جدا از هم نمی‌توان درک کرد. در کلاس هنر نیز مجموعه‌ای از فعالیت‌های رشته‌های مختلف هنری باید به گونه‌ای طراحی شوند که ضمن تکمیل یکدیگر، در کنار هم زیباتر، لذت بخش‌تر، مؤثرتر و با معناتر جلوه کنند.

۱۳- یادگیری مشارکتی: دانش‌آموزان از طریق مشارکت فعال در تجربه‌های هنری، با حوزه‌های مفهومی و مهارتی بسیاری مواجه و آشنا می‌شوند و آنها را یاد می‌گیرند. برای جلب مشارکت دانش‌آموزان باید علائق، استعدادها و نیازهای آنان را در نظر گرفت و به آنها مسئولیت داد تا در برنامه‌ریزی ساعت درس هنر سهیم باشند و اجرای برنامه‌ها و حتی طرح مقررات و اجرای نظم کلاس را بر عهده گیرند.

فعالیت‌های هنری با حواس، تخیل، تفکر و عواطف دانش‌آموزان ارتباط بسیار نزدیکی دارند. بیان هنری، ابراز عواطف درونی است؛ بنابراین، بهتر است بعضی از فعالیت‌های هنری به صورت فردی انجام شود تا هر یک از دانش‌آموزان، فرصت تجربه توانایی‌ها و مهارت‌ها، نشان دادن عواطف و هیجانات و بیان احساسات خود را به طور مستقل داشته باشد. در عین حال، دانش‌آموزان در جریان همین فعالیت‌های فردی به گونه‌های مختلف می‌توانند با هم مشارکت کنند. معلم نیز می‌تواند آنها را تشویق کند که برای انتخاب موضوع فعالیت‌های خود، با هم به گفت و گو و مشورت بپردازند و در توسعه ایده‌هایشان به یکدیگر کمک کنند. حتی با مشاهده آثار هنری یکدیگر، دیدن تصاویر مرتبط با موضوع کار یا مشاهده آثار هنری در نمایشگاه‌ها و موزه‌ها از آنها ایده بگیرند و از ابزار، وسایل و مواد در دسترس، با هم استفاده کنند. در این تعامل، رشد عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان به‌تر صورت می‌گیرد.

در مورد فعالیت‌های گروهی لازم است آزادی و حق انتخاب شریک برای دانش‌آموزان محترم شمرده شود. تشکیل گروه و تعیین موضوع فعالیت و تقسیم مسئولیت بر عهده اعضای گروه است و معلم بر مشارکت فعال همه آنها نظارت می‌کند. لازم است گروه یک نماینده داشته باشد که اثر تولید شده

را ارائه کند و چگونگی تهیه آن را گزارش دهد. پس از تولید اثر هنری نیز بچه‌ها در گروه‌های بزرگ یا کوچک به مشاهده، بررسی و توصیف آثار بپردازند و هر کس، علاوه بر اینکه کار خود را برای دیگران توضیح می‌دهد، درباره کاری که دوستانش انجام داده‌اند، اظهار نظر کند.

اهداف برنامه درسی فرهنگ و هنر

شکوفایی فطرت و رسیدن به حیات طیبه از طریق پنج عنصر تفکر و تعقل، ایمان و باور، علم، کار و عمل، و مجاهدت و اخلاق تحقق خواهد یافت. در برنامه درسی ملی از این عناصر با عنوان «صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک» یاد شده است. صلاحیت‌های مشترک آن دسته از یادگیری‌هایی هستند که در همه حوزه‌های یادگیری حضور دارند و انتظار می‌رود تمامی دانش‌آموزان در پایان دوره‌های مختلف آموزشی به سطوحی از آنها دست یابند. با توجه به این صلاحیت‌ها اهداف پایه اول دوره اول متوسطه عبارت‌اند از :

تفکر

۱- پرورش و توسعه منش تفکر

۲- پرورش تخیل

۳- پرورش خلاقیت

۴- پرورش تفکر نقاد

۵- تقویت کشف و شهود

ایمان، باور و علایق

۱- توجه به زیبایی‌های خلقت و خالق آنها

۲- علاقه به کسب تجربه در رشته‌های مختلف هنری

۳- علاقه به تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران

۴- علاقه به تاریخ و میراث فرهنگی هنری جهان

۵- ارج نهادن به زیبایی‌های طبیعی و مصنوعی

علم و آگاهی

۱- آشنایی با پدیده‌های طبیعت (به عنوان بخشی از خلقت خداوند) و قواعد آن

۲- آشنایی با میراث فرهنگی هنری ایران

۳- آشنایی با میراث فرهنگی هنری جهان

- ۴- آشنایی با رشته‌های هنری
 - ۵- آشنایی با ابزار و مواد هر یک از رشته‌های هنری
- عمل (مهارت)**

- ۱- توانایی مشاهده دقیق (توسعه مهارت‌های حسی)
- ۲- توانایی استفاده از مهارت‌های حرکتی ظریف
- ۳- توانایی به کارگیری قواعد زیبایی شناسی در ایجاد زیبایی در محیط پیرامون
- ۴- توانایی کاربرد ابزار و مواد، نگهداری و ایمنی آنها در هر یک از رشته‌های هنری
- ۵- توانایی بیان افکار و احساسات در قالب آثار و محصولات هنری
- ۶- توانایی تلفیق رشته‌های هنری برای بیان ایده‌های هنری
- ۷- تقویت مهارت‌های زندگی.

اخلاق

- ۱- محترم شمردن میراث فرهنگی، هنری و تمدنی ایران
- ۲- احترام گذاشتن به میراث فرهنگی، هنری و تمدنی جهان
- ۳- تقویت احساس مسئولیت‌پذیری و تعهد نسبت به انجام وظایف شخصی و اجتماعی
- ۴- تقویت انعطاف‌پذیری و تحمل افکار و عقاید دیگران
- ۵- تقویت صبر و تحمل و استقامت برای رسیدن به نتایج مورد نظر
- ۶- ارتقای حرمت خود
- ۷- تجربه لذت، شور، انبساط و بهجت ناشی از تجربه زیباشناختی.

انتظارات عملکردی

سطوح دستیابی به اهداف کلی در هر پایه و در هر درس تحت عنوان انتظارات عملکردی در ادبیات برنامه‌ریزی درسی مطرح می‌شود. به عبارتی، انتظارات عملکردی مجموعه رفتارهایی است که از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در حین فعالیت و پس از آن از خود بروز دهند. انتظارات عملکردی درس فرهنگ و هنر بر اساس کارکرد اولیه و ثانویه درس هنر نگاشته شده است.

انتظارات عملکردی خاص با توجه به محتوای این فعالیت‌ها متفاوت است. انتظارات عملکردی عام درس هنر در همه دروس یکسان است. بنابراین، از آوردن آن در ابتدای هر درس خودداری می‌شود. این انتظارات عبارت‌اند از :

- تقویت قدرت مشاهده

- کاربرد مناسب حواس
- توجه به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار و لذت بردن از آن
- توجه به زیبایی‌های محیط
- شناخت نیازها، توانایی‌ها و استعدادهاى خود
- توانایی انجام دادن کار گروهی
- توانایی ایجاد نظم در محیط پیرامون خود
- توجه به عناصر بصری و قواعد زیباشناسی در طبیعت و آثار هنری
- احترام گذاشتن به میراث فرهنگی هنری ایران و نگهداری از آنها
- نقد آفرینش‌های هنری خود و دیگران
- خلق اثر هنری با الهام از طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار
- توجه به صداها و آواهای طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند و لذت بردن از آن.

الگوی سه وجهی ساختار برنامه درسی؛ فعالیت‌های تجویزی (اجباری)، نیمه تجویزی (انتخابی) و غیر تجویزی (اختیاری)

طراحی فصل‌ها، درس‌ها و فعالیت‌های هنری در سه بخش تجویزی، نیمه تجویزی و غیرتجویزی شکل گرفته است. بخش تجویزی به فعالیت‌هایی اختصاص دارد که همه دانش‌آموزان در سراسر کشور باید انجام دهند. فعالیت‌های نیمه تجویزی به فعالیت‌های انتخابی دانش‌آموزان اختصاص دارد و بالاخره بخش غیر تجویزی به آن دسته از فعالیت‌های هنری اختصاص دارد که دانش‌آموزان بنا بر استعدادها، توانایی‌ها و نیازهای خود، و امکانات فرهنگی، اجتماعی و آموزشی و در صورت تمایل می‌توانند انجام دهند.

با توجه به رویکرد و اهداف برنامه و برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران و همچنین رشته‌های هنری مطرح در جامعه، این برنامه ذیل پنج بخش شامل هنرهای تجسمی، هنر خوشنویسی، هنرهای سنتی، هنر آوایی و هنرهای نمایشی شکل گرفته است.

در بخش هنرهای تجسمی دانش‌آموزان با طراحی، نقاشی، و عکاسی آشنا خواهند شد. در این بخش یادگیری طراحی به عنوان مادر هنرهای تجسمی ضروری است (فعالیت‌های تجویزی) اما دانش‌آموزان می‌توانند با توجه به علاقه و استعداد خود، از میان دو رشته هنری دیگر یکی را به دلخواه انتخاب کنند (فعالیت‌های نیمه تجویزی).

بخش هنرهای سنتی شامل طراحی سنتی (نقش‌های هندسی و گره‌ها)، گلیم‌بافی و سفالگری است. از این بخش نیز لازم است دانش‌آموزان طراحی سنتی (فعالیت تجویزی) را بیاموزند. همچنین می‌توانند از بین هنرهای سنتی گلیم‌بافی و سفالگری، یک رشته را با توجه به نیازها و علایق خود انتخاب کنند (فعالیت نیمه تجویزی).

هنرهای خوشنویسی، آوایی و نمایشی نیز از جمله فعالیت‌های هنری است که لازم است دانش‌آموزان با آنها آشنا شوند (تجویزی).

هر درس با اهدافی که انتظار می‌رود در پایان آن درس دانش‌آموزان به آنها دست یابند، شروع می‌شود. بدیهی است این اهداف بیشتر به اهداف اولیه درس هنر اختصاص یافته و از تکرار اهداف ثانویه در ابتدای هر درس به دلیل اشتراک بین همه دروس خودداری شده است.

بدنه اصلی درس با «فکر کنید» شروع می‌شود. این قسمت به عنوان بخش برانگیزاننده و قسمتی که با طرح سؤالات مختلف دانش‌آموزان را به تفکر در مورد موضوع مورد نظر وادار می‌کند، انگیزه لازم را برای شروع فعالیت در اختیار آنان می‌گذارد. پس از اینکه دانش‌آموزان به صورت گروهی یا فردی به سؤال مورد نظر پاسخ دادند و آمادگی لازم برای شروع فعالیت هنری را کسب کردند، بخش اصلی درس آغاز می‌شود.

فعالیت اصلی هر درس براساس رشته هنری متفاوت است. برای مثال، در بخش هنرهای تجسمی بنابر اهداف و موضوع درس از دانش‌آموزان خواسته می‌شود طراحی، نقاشی و یا عکاسی کنند.

در سراسر کتاب دانش‌آموز طراحی فعالیت‌ها به گونه‌ای است که دانش‌آموزان در فرایند انجام یک فعالیت، مفهوم مورد نظر را کشف و یا با استفاده از خلاقیت خود مهارت‌های لازم را کسب کنند. در باره‌ای از هنرها (همچون خوشنویسی و گلیم‌بافی) که بنابر ماهیت آنها شیوه یادگیری بیشتر استاد و شاگردی است، به ناچار از آموزش مستقیم استفاده شده است. در این گونه هنرها، لازم است هنرآموز برای استفاده از خلاقیت و نوآوری خویش در کار، مراحل خاصی را طی کند که عبور از آنها جز از طریق انجام دادن فعالیت‌ها و تمرین‌های از پیش طراحی شده و پیوسته، مقدور نیست.

بخش خودارزیابی به انجام یک فعالیت عملی اختصاص دارد که در بر دارنده همه اهداف، مفاهیم و مهارت‌هایی است که دانش‌آموزان باید در انتهای درس به آنها دست یافته باشند. لذا در فرایند انجام چنین فعالیتی، که در قالب خودارزیابی مطرح می‌شود، دانش‌آموزان با یک مفهوم به طور عملی آشنا خواهند شد و می‌آموزند که چگونه میزان یادگیری خود را با توجه به اهدافی که در ابتدای هر درس آمده است، ارزشیابی کنند.

بخش تجربه‌های بیشتر با توجه به تفاوت‌های فردی و اجتماعی دانش‌آموزان شکل گرفته است (غیر تجویزی). به عبارتی، در این بخش دانش‌آموزان با تمرین‌ها و فعالیت‌های بیشتری آشنا می‌شوند و بنابر نیازها، علایق و امکانات محیط اجتماعی آموزشی فرهنگی خود از آنها استفاده می‌کنند و یادگیری‌هایشان را عمق می‌بخشند.

نقش عوامل یادگیری در آموزش هنر

معلم یا مربی

- نقش راهنما و راهبر یادگیری را برعهده دارد و مربیان را با منابع یادگیری آشنا می‌کند.
- فرصت‌های مناسب یادگیری را برای مربیان فراهم می‌سازد و به اجرای فعالیت‌های یادگیری سازمان و جهت می‌دهد.

- به سازماندهی فعالیت‌های گروهی و مشارکتی مربیان اهمیت می‌دهد.
- عامل ایجاد انگیزه یادگیری در مربیان است.
- متناسب با امکانات و محدودیت‌های ناشی از ویژگی‌های مربیان، ماهیت فعالیت‌های هنری، فضای آموزشی، زمان و... از انواع روش‌های فعال یادگیری استفاده می‌کند.

محیط یادگیری

- یادگیری صرفاً در محیط مدرسه انجام نمی‌شود و محیط‌هایی مانند موزه‌ها، پارک‌ها، فضاها و موقعیت‌های طبیعی و آثار باستانی باید به مثابه محیط‌های یادگیری پایه مورد استفاده قرار گیرند.
- محیط‌های یادگیری به گونه‌ای سازماندهی می‌شوند که امکان استفاده از انواع تجهیزات و امکانات مبتنی بر فناوری آموزشی در فرایند یاددهی یادگیری فراهم آید.
- فضای یادگیری باید برای مربیان جذاب، نشاط آور و برانگیزاننده باشد.
- محیط یادگیری درس هنر باید به گونه‌ای انتخاب و سازماندهی شود که مربی بتواند متناسب با توانایی‌های خود و در زمان مناسب به اهداف مورد نظر دست یابد.

دانش‌آموز

- مربی در فرایند یاددهی یادگیری فعال است.
- فرایند یاددهی یادگیری با توجه به استعدادها، نیازها، و تجربیات یادگیرنده صورت می‌گیرد.
- به تفاوت‌های فردی در فرایند یادگیری توجه می‌شود.
- در فرایند یاددهی یادگیری از تمرین‌های گروهی برای تقویت و تثبیت آموخته‌ها استفاده می‌شود.

اصول یاددهی یادگیری

- در فرایند یاددهی یادگیری به یادگیری فعالیت‌های هنری حول محور ارتباط انسان با خود، خدا، خلق و خلقت توجه شده است.
- فرایند یاددهی یادگیری فعالیت مشارکتی و گروهی را برای متریان امکان‌پذیر می‌سازد.
- معلم باید آفریننده راهبردهای یاددهی یادگیری باشد.
- استفاده از راهبردهای گوناگون یاددهی یادگیری زمینه‌های رشد جسمی، عاطفی، عقلی، اخلاقی، معنوی و اجتماعی را در متربی فراهم می‌سازد.
- روش‌های یاددهی یادگیری گوناگون با توجه به ویژگی‌های جسمی، عقلی، عاطفی و اجتماعی فراگیرندگان انتخاب می‌شوند.
- روش‌های یاددهی یادگیری به گونه‌ای طراحی شده‌اند که زمینه خود راهبری در یادگیری، یادگیری همیارانه و توانایی خود ارزشیابی فردی و گروهی را فراهم سازند.
- راهبردهای یاددهی یادگیری به کلاس درس و مدرسه محدود نمی‌گردند و در مکان‌های دیگری همچون کارگاه‌ها، محیط‌های طبیعی، موزه‌ها و پارک‌ها می‌توانند به کار گرفته شوند.

روش‌های یاددهی یادگیری

بعضی از روش‌های مناسب برای طراحی فرصت‌های آموزشی و اجرای فعالیت‌های یادگیری درس هنر به شرح زیرند.

- روش توضیحی : با استفاده از این روش شما می‌توانید دانش‌آموزان را با ابزار و مواد مورد استفاده، چگونگی کار با آنها، چگونگی نگهداری آنها و شفاف‌سازی نکات مبهم و مشکل آفرین در فرایند تولید یک محصول هنری آشنا کنید.

- روش پرسش و پاسخ : در این روش، که به آن «روش اکتشافی» یا «سقراطی» نیز می‌گویند، سؤالات به گونه‌ای تنظیم می‌شوند که دانش‌آموزان را به تفکر وادارند. از این روش می‌توانید برای ایجاد انگیزه، پرورش ایده، روشن شدن موضوع و روش کار در رشته‌های هنری استفاده کنید.

- روش نمایشی : شما با استفاده از این روش می‌توانید فرایند انجام یک فعالیت هنری را به دانش‌آموزان نشان دهید و سپس از آنها بخواهید همان کار را انجام دهند. برای مثال، می‌توانید چگونگی استفاده درست از ابزار و مواد مختلف را به دانش‌آموزان نشان دهید. سپس از آنان بخواهید روش‌های دیگری برای انجام دادن بهتر فعالیت مورد نظر پیدا کنند.

- روش ایفای نقش : در این روش شما می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید خود را به جای یک

شخصیت فرضی قرار دهند و به تقلید حرکات، صدا، عواطف و شخصیت وی بپردازند. از این روش می‌توانید در برنامه‌های قصه، نمایش و تربیت شنوایی استفاده کنید.

● **روش واحد کار (پروژه):** روش واحد کار معمولاً مستلزم بررسی، جمع‌آوری اطلاعات و یافتن پاسخ برای دسته‌ای از مفاهیم است. در جریان انجام واحد کار، شما می‌توانید کلاس را از روال معمول و تصنعی موجود خارج کنید و با همکاری دانش‌آموزان در قالب فعالیت‌های کارگاهی و بحث‌های گروهی، هدف آموزشی مورد نظر را محقق نمایید.

● **گردش علمی:** می‌توانید با ترتیب دادن بازدیدها و فعالیت‌های تجربی خارج از کلاس درس و مدرسه، فرصت‌های لازم برای برانگیختن حس کنجکاوی و اکتشاف را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید. به طور کلی، گردش علمی می‌تواند شامل دیدار از یک باغچه، باغ، بوستان، کوه، دشت، صحرا، کارگاه، نمایشگاه، فروشگاه، موزه، ساختمان و... باشد. مشاهده محیط اطراف، حتی محیط دبستان که امکان کسب تجربه را فراهم می‌آورد نیز گردش علمی محسوب می‌شود.

در اجرای درس هنر، هرگز روش یکپارچه و کاملی برای همه فعالیت‌ها و تمامی دانش‌آموزان وجود ندارد. معلم همیشه باید توجه داشته باشد که «به چه منظور، برای کدام دانش‌آموزان و تحت چه شرایطی، می‌خواهد کدام فعالیت هنری را طراحی و در کلاس اجرا کند».

بنابراین، روش‌های یاددهی یادگیری مورد نظر برای طراحی فرصت‌ها و اجرای فعالیت‌های یادگیری متناسب با امکانات کلاس و با توجه به رویکرد، اهداف، اصول جامعیت محتوا، انعطاف‌پذیری، و... در تعامل بین معلم و دانش‌آموز انتخاب می‌شود. این روش به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد در محیطی آزاد و به صورت فردی یا گروهی به طور فعال به طراحی و اجرای ایده‌های هنری خود بپردازند. ایجاد فضایی که دانش‌آموزان بتوانند آزادانه و با اعتماد به نفس در آن به فعالیت بپردازند، از مهم‌ترین مسائل است و آزادی و خودباوری، شادی و نشاط را برای کلاس شما به ارمغان می‌آورد.

بسته آموزشی

بسته آموزشی عبارت است از کتاب دانش‌آموز، کتاب راهنمای معلم و لوح‌های فشرده (سی‌دی) آموزشی شامل مجموعه‌های تصویری از عناصر و پدیده‌های موجود در طبیعت (گیاهان، جانوران و...) برای آشنایی بیشتر با الفبای طبیعت (نقطه، خط، سطح، حجم و...)، تاریخ و میراث فرهنگی - هنری ایران، مجموعه‌های صوتی و تصویری برای آشنایی با رشته‌های مختلف هنری و... برای افزایش دانش و مهارت‌های هنری معلمان و دانش‌آموزان.

طراحی آموزشی درس هنر

آموزش : یاد دادن برای یادگرفتن مطلب یا موضوعی به قصد تغییر، و به بیان دیگر، مداخله‌ای برنامه‌ریزی شده در جهت بهبود موقعیت فرد و هدایت جریان رشد در تمام ابعاد است (جواد سلیمان‌پور، ۱۳۸۰). در آموزش لازم است ذوق و علاقه دانش‌آموزان در نظر گرفته شود تا میل به یادگرفتن در آنها به وجود آید. باید دانش‌آموزان را درگیر تفکر کرد تا خودشان آگاهانه فرایند یادگیری را طی کنند و با کشف آنچه بدان نیاز دارند، احساس موفقیت کنند.

دانش‌آموزان طی فرایند انجام فعالیت هنری و در تعامل با موضوع، ابزار و مواد و روش‌های اجرایی آثار هنری خود را خلق می‌کنند. آنها طی این فرایند مطالب بسیاری کشف می‌کنند و به این ترتیب، به احساس موفقیت و اعتماد به نفس دست می‌یابند.

ویژگی روش آموزش هنر در دوره اول متوسطه

در دهه‌های اخیر، در حوزه آموزش هنر رویکردهای متنوعی مطرح شده است. اغلب این رویکردها از روش‌های آموزش غیر مستقیم بهره‌گیری می‌کنند و در آنها تا دوره هنرستان آموزش تخصصی در رشته هنر ارائه نمی‌شود. بنابراین، تجربیات هنری در مقاطع قبل از هنرستان در جهت درک هنر و زیبایی و تقویت توانایی مشاهده و خلاقیت شاگردان صورت می‌گیرد و هدف از آنها تربیت هنرمند نیست. فعالیت‌های هنری که در سه پایه اول دبیرستان ارائه شده است، نه تنها ارتباط مناسبی میان تجربیات هنری کودکان در دوره ابتدایی و آموزش‌های تخصصی هنرستان ایجاد می‌کند بلکه زمینه‌های پرورش خلاقیت و مهارت‌های تفکر شاگردان را در عرصه‌های آموزشی دیگر فراهم می‌سازد.

در سه پایه اول دوره ابتدایی قدرت خلاقه کودکان و فعالیت‌های خودجوش آنها در جهت تربیت هنری هدایت می‌شود. در سه پایه دوم این دوره توانایی خلاقه ذهنی و علاقه به فعالیت‌های خودجوش در اغلب کودکان کاهش می‌یابد و گرایش به دید بزرگسالان در آنها ایجاد می‌شود که در پایه‌های بالاتر توسعه می‌یابد. بنابراین، ارائه برنامه‌های متنوع هنری در این مقاطع، که علاقه به انجام فعالیت‌های خلاقه را در آنها حفظ کند و باعث شکوفایی خلاقیتشان شود، ضروری است.

اغلب دانش‌آموزان سه پایه اول متوسطه آمادگی فراگیری آموزش‌های تخصصی هنری را ندارند. بنابراین، برنامه هنر این مقطع در جهت پرورش خلاقیت نوجوانان و جلب توجه و علاقه آنها به هنر و رشته‌های هنری ارائه شده است نه در جهت آموزش‌های تخصصی هنر. مهم‌ترین رکن این برنامه جلب

نمودار ۱- مراحل آموزش هنر در مقاطع تحصیلی نظام جدید آموزش و پرورش

توجه نوجوانان به هنر و زیبایی از طریق مشاهده پدیده‌های طبیعت و آثار ارزشمند هنری و پرورش خلاقیت آنها از طریق انجام دادن فعالیت‌های خلاق است. همچنین، با آگاهی از اهمیت شناخت نوجوانان از حوزه فرهنگ و هنر و ارزش میراث فرهنگی و هنری، در برنامه هنر این مقطع تحصیلی بر آثار هنر ایران، به خصوص میراث ارزشمند دوران اسلامی تأکید شده است.

کیفیت یادگیری: یافته‌های محققان نشان می‌دهد که بیشترین میزان یادگیری هنگامی صورت می‌گیرد که فرد هم‌زمان از دیدن، شنیدن و تجربه عملی بهره‌گیری کند. بنابراین، برنامه هنر که از طریق شنیدن مطالب و دیدن تصاویر و تجربه‌های عملی ارائه می‌شود، به یادگیری عمیق منجر خواهد شد. در برنامه هنر، تجربه‌های عملی را شاگردان به دلخواه انتخاب و اجرا می‌کنند تا بیشترین میزان تأثیرگذاری و یادگیری تحقق پذیرد.

توجه به فعالیت‌های پیشنهادی ارائه شده در کتاب پایه هفتم نشان می‌دهد که هدف از این یادگیری، آموزش تخصصی هنر نیست بلکه آموزش غیرمستقیم پرورش دید زیبایی شناسانه شاگردان، تقویت مهارت‌های مشاهده چند حسی و حساسیت هنری و پرورش مهارت‌های تفکر و خلاقیت آنها، اهمیت توجه به پدیده‌های طبیعی و ویژگی‌های آنها در جهت بهره‌گیری در آفرینش هنری، آشنایی با آثار هنری و انواع دست ساخته‌های بشر و کشف ویژگی‌های آنها، آشنایی با رشته‌های هنری، و ارج نهادن به زیبایی و توجه به اهمیت، ایجاد و حفظ زیبایی‌ها را هدف قرار می‌دهد. بنابراین، شاگردان به نحوی

عمل کردن	● ۸۰ درصد مباحثی که هم شنیده و هم دیده شوند و هم در یک تجربه هنری به صورت عملی انجام پذیرند، در ذهن باقی می ماند.
دیدن	● ۲۰ درصد مطالب دیده شده در ذهن فرد نقش می بندد. ● ۵۰ درصد موارد دیده و شنیده شده در ذهن افراد باقی می ماند.
شنیدن	● ۱۰ درصد مطالب شنیده شده در ذهن فرد نقش می بندد.

نمودار ۲- اهمیت آموزش هنر در یادگیری

تربیت خواهند شد که در آینده در هر رشته تخصصی به فعالیت بپردازند، دقیق، متفکر و خلاق و نسبت به هنر و زیبایی حساس خواهند بود و توانایی درک آثار هنری را خواهند داشت.

ویژگی روش آموزش غیر مستقیم این است که در جریان آن، توانایی های مختلف شاگردان به کار گرفته می شود و همه می توانند ایده های شخصی خود را اجرا کنند و در اجرای فعالیت های هنری موفق شوند. در صورتی که در روش آموزش مستقیم فقط افراد معدودی که توانایی اجرای برنامه تخصصی هنری را داشتند موفق می شدند و اغلب شاگردان کلاس (که در آن زمینه توانایی نداشتند) سرخورده و دلزده می شدند. بنابراین، در برنامه جدید محدودیت ها و قالب های هنری وجود ندارد و این گونه نیست که فقط انجام فعالیت مشخصی در یک حوزه خاص پذیرفته شود بلکه ارائه انواع ایده های جدید و اجرای آنها مورد پذیرش و تشویق مربیان قرار می گیرد. به این ترتیب، توانایی های مختلف شاگردان از جمله اعتماد به نفس و خود باوری پرورش می یابد و آنها به فعالیت خلاقه در زمینه های مختلف ترغیب می شوند.

در کتاب هنر پایه هفتم به حوزه های مختلف از جمله هنرهای تجسمی پرداخته شده است. هنرهای تجسمی در مقایسه با هنرهای شنیداری مانند موسیقی یا هنرهای شنیداری دیداری مانند نمایش، سینما و پویانمایی (انیمیشن)، بیشتر بر حس بینایی انسان تکیه دارند. در هنرهایی مانند طراحی، نقاشی، مجسمه سازی و معماری طرح با استفاده از مواد مختلف ایجاد می شود و تجسم می یابد. در حوزه

تخصصی این هنرها، هنرمند بر پایه مبانی هنرهای تجسمی (عناصر و قواعد بصری)، ایده‌ها، تخیلات و احساسات هنری خود را در قالب هنری ارائه می‌کند. بنابراین، ساخت تصویر یا ایجاد حجم‌های مختلف در این رشته‌های هنری بر پایه شناخت عناصر بصری و کیفیت روابط میان آنها در ترکیب‌های گوناگون صورت می‌گیرد. در این پایه تحصیلی بر ارائه ایده‌های ذهنی و روش‌های دلخواه دانش‌آموزان در اجرای طرح‌ها تأکید شده است و آشنایی با عناصر و قواعد بصری براساس تجربه‌های مختلف صورت می‌گیرد. در برنامه هنر پایه هفتم از میان رشته‌های هنرهای تجسمی، طراحی، نقاشی و عکاسی ارائه شده. اجرای بخش طراحی اجباری و انتخاب بخش نقاشی یا عکاسی در کلاس به عهده شاگردان است.

طراحی آموزشی

برنامه‌ریزی و سازمان دادن به فعالیت‌هایی است که معلم و دانش‌آموزان در مسیر رسیدن به اهداف یادگیری انجام می‌دهند (نادرقلی قورچیان و دیگران، ۱۳۷۷) و در اصطلاح به آن تهیه طرح درس می‌گویند.

از نظر زمان‌بندی، طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم می‌شود. معلم برای آنکه بتواند مدیریت یادگیری را به خوبی انجام دهد، لازم است برای خود طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم کند.

تهیه طرح درس سالیانه : اگر سال تحصیلی ۹ ماه و هر ماه ۴ هفته در نظر گرفته شود، در یک هفته دو جلسه یک ساعته به درس هنر اختصاص دارد. بنابراین، جدولی با عنوان فعالیت‌های هنری سالیانه تنظیم می‌شود. این جدول هفت ستون دارد؛ در ستون اول فصل‌های سال تحصیلی به ترتیب آغاز سال تحصیلی، پاییز، زمستان و بهار قرار می‌گیرد.

در ستون دوم، ماه‌های هر فصل به ترتیب برای پاییز مهر، آبان و آذر، برای زمستان دی، بهمن و اسفند، و برای بهار فروردین و اردیبهشت نوشته می‌شود.

ستون سوم متعلق به هفته‌ها و ستون چهارم مختص به جلسه‌های درس هنر است. ستون پنجم تاریخ اجرای هر یک از فعالیت‌های هنری در کلاس است. در ستون ششم، عنوان فعالیت‌های هنری قرار دارد و در ستون هفتم، ابزار و مواد مورد نیاز برای هر فعالیت نوشته می‌شود.

با توجه به اصل انعطاف‌پذیری و سایر اصول برنامه، ستون ششم طرح درس سالیانه خود را مدتی قبل از اجرای هر برنامه تنظیم کنید. در تنظیم این ستون، توزیع

متناسب همه رشته‌ها و فعالیت‌های مربوط به آنها و هماهنگی با سایر دروس را مد نظر قرار دهید.

در پایان سال تحصیلی، جدول طرح درس سالیانه کامل می‌شود و نمایی از همه فعالیت‌های هنری که دانش‌آموزان با راهنمایی معلم انجام داده‌اند، فراهم می‌آید. نمونه جدول فعالیت‌های سالیانه برای فصل پاییز در صفحه بعد مشاهده می‌شود. برای دو فصل بعد نیز جداول مشابهی تنظیم کنید.

طراحی آموزشی روزانه: پس از آشنایی با طرح درس سالیانه و کسب آمادگی برای تهیه آن، برای اجرای برنامه در هر جلسه به طراحی آموزشی نیاز است. طراحی آموزشی یک جلسه درس یا طرح درس روزانه، مدل‌های مختلفی دارد. بعضی از این مدل‌ها بسیار وسیع‌اند و تمام جزئیات در آنها ثبت می‌شود. بعضی نیز خلاصه‌اند و چهارچوب کلی آنچه را در کلاس واقع می‌شود، نشان می‌دهند.

از آنجا که تربیت هنری ظرفیت‌های قابل توجهی در زمینه انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت و یادگیری مشارکتی دارد، محتوای آن جامع و قابلیت تلفیق درونی آن بسیار است. طراحی آموزشی آن نیز خلاصه و در حد تبیین چهارچوب کلی فعالیت‌هاست.

مراحل طراحی آموزشی

طراحی آموزشی در پنج گام به ترتیب زیر اجرا می‌شود.

گام اول ایجاد انگیزه: در این مرحله، دانش‌آموزان با موضوع فعالیت آشنا می‌شوند و انگیزه لازم برای شروع فعالیت را کسب می‌کنند. جلب توجه دانش‌آموزان به تجربه‌های قبلی که با موضوع ارتباط دارد، می‌تواند به آنها برای هرچه بهتر انجام دادن فعالیت هنری کمک کند.

شما می‌توانید با هر روشی توجه دانش‌آموزان را به فعالیت جدید جلب کنید. مهم این است که دانش‌آموزان انگیزه کافی برای انجام فعالیت را کسب کنند. جلب توجه آنها به تجربیات گذشته از طریق نشان دادن یک تصویر، ابزار، وسایل و مواد مورد نیاز برای انجام فعالیت مورد نظر و یا بیان خاطره می‌تواند در این راه به شما کمک کند.

گام دوم پرورش ایده (تعیین فعالیت): فعالیت در نظر گرفته شده را برای دانش‌آموزان روشن کنید. از آنها بخواهید درباره آن به صورت فردی یا گروهی و با توجه به نوع فعالیت به تفکر، تخیل، گفت و گو و جمع‌آوری اطلاعات جهت پرورش ایده بپردازند. مهم‌ترین نکته این است که به دانش‌آموزان فرصت کافی برای فکر کردن، انتخاب کردن و تصمیم گرفتن داده شود. چنانچه انجام فعالیت مستلزم

استفاده از ابزار و مواد خاصی است، مطمئن شوید همه دانش‌آموزان آن را در اختیار دارند.

گام سوم انجام فعالیت هنری : در این مرحله، دانش‌آموزان ایده خود را به صورت فردی یا گروهی به اجرا در می‌آورند. اجرای ایده توسط دانش‌آموزان می‌تواند در قالب تولید یک اثر هنری (مثل نقاشی) و یا فرایند انجام یک فعالیت هنری (همچون نمایش) باشد.

در این مرحله نیز همچون مرحله قبل، ایجاد فضایی که دانش‌آموزان بتوانند آزادانه و با اعتماد به نفس در آن به فعالیت بپردازند، از اهم واجبات است. آزادی و خود باوری، شادی و نشاط را برای کلاس شما به ارمغان خواهد آورد.

گام چهارم و پنجم : جمع بندی و بحث و تبادل نظر در مورد محصول و یا فعالیت هنری : چنانچه فعالیت هنری به تولید یک محصول هنری بینجامد، محصولات هنری دانش‌آموزان به نمایش گذاشته می‌شود. در هر جلسه می‌توانید کارهای هنری چند نفر را (به تناسب وقت کلاس) انتخاب کنید. سپس از فرد تولید کننده کار هنری بخواهید در مورد کار خود توضیح دهد. توضیحات او در مورد مراحل مختلف انجام فعالیت شامل چگونگی فرایند ایده یابی، انتخاب ابزار و مواد و وسایل مورد نیاز و چگونگی اجرا خواهد بود. در پایان هم می‌تواند به این پرسش پاسخ دهد : «اگه دوباره بخوای این فعالیت را انجام بدی، آیا همین روش رو انتخاب می‌کنی؟» در ادامه می‌توانید از سایر دانش‌آموزان بخواهید که کار یکدیگر را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند.

در پایان، معلم با جمع‌بندی نظرها، نظر کلی خود را می‌دهد و راهکارهای پیشنهادی خود را برای اجرای بهتر کارها بیان می‌کند. پس از تشویق نقاط قوت اجرا و تشکر از مجریان و سایر دانش‌آموزان، همه پوشه کار خود را کامل می‌کنند.

گفت‌وگو درباره کارها و بررسی، توصیف و تجزیه و تحلیل آنها در کسب تجربه‌های هنری مفید است و دانش‌آموزان را به آرامی به سمت نقد هنری ساده سوق می‌دهد. همچنین، به آنها می‌آموزد که ضمن اظهار نظر، به نظر دیگران هم توجه کنند و احترام بگذارند.

در تهیه و اجرای طراحی آموزشی لازم است معلم به مدیریت زمان توجه کند. ساعت درسی ۵۰ دقیقه است. و معلم باید این زمان محدود را طوری سازماندهی کند که چهارگام اساسی به راحتی طی شود. معمولاً گام اول به فرصت کمی نیاز دارد اما گام‌های دوم و سوم نیازمند زمان بیشتری هستند تا فراگیرندگان بتوانند ایده‌های خود را پرورش دهند و آنها را با ابزار و موادی که در اختیار دارند، اجرا کنند و به نتیجه برسند. در فعالیت‌هایی مثل نقاشی و کاردستی گام سوم بسیار اساسی است؛ زیرا آشنایی با ابزار و مواد، روش کار و سپس فرایند تولید تا رسیدن به محصول نهایی و ارائه

آن در این مرحله انجام می‌شود. همچنین توجه داشته باشید که در طراحی و اجرای آن زمینه رشد کدام یک از هوش‌های فراگیرندگان خود را فراهم می‌آورید. دقت کنید که این زمینه با طرح چه سؤالاتی و تفکر درباره چه مطالبی و اجرای چه فعالیت‌هایی غنی‌تر خواهد شد. به اهداف درس هنر نیز توجه داشته باشید. فعالیتی که طراحی کرده‌اید و در کلاس اجرا می‌کنید، دانش‌آموزان را در رسیدن به کدام یک از این هدف‌ها کمک می‌کند؟

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

ارزشیابی، فرایندی نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات است (علی اکبر سیف، ۱۳۷۸). ارزشیابی فعالیت‌های هنری، شامل قضاوت درباره کیفیت فعالیت‌ها و عملکرد و کوشش‌های هنری دانش‌آموزان و محصولات هنری تولید شده توسط آنها و مقایسه نتایج حاصل با هدف‌های از پیش تعیین‌شده برنامه درسی هنر است. از آنجا که از نتایج حاصل از ارزشیابی برای بهبود فرایند یاددهی – یادگیری استفاده می‌شود، می‌توان از آن به عنوان جزئی جدایی‌ناپذیر از این فرایند نام برد.

رویکرد ارزشیابی

با توجه به ماهیت درس هنر، برای ارزشیابی از فعالیت‌های انجام شده در رشته‌های مختلف هنری، از رویکرد سنجش پویا به جای رویکردهای سنتی مرسوم – که بیشتر جنبه ایستایی دارند – استفاده شده است. در رویکردهای سنتی بیشتر بر پیامدها و نتایج تأکید می‌شود اما رویکرد سنجش پویا بر فرایندهای روان شناختی تأکید دارد. به عبارت دیگر، در این رویکرد هدف ارزشیابی بیشتر توانایی یادگیری است تا میزان مطالب یادگرفته شده.

ضرورت توصیف فعالیت و آثار هنری خلق شده

برای عمق بخشیدن به فرایند یاددهی – یادگیری فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، ارزشیابی به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر این فرایند باید به گونه‌ای خاص طراحی شود و اطلاعات مورد نیاز مربی و مربی‌طور فراهم آید که به شناخت مسائل و مشکلات یادگیری، و روش‌های رفع این مشکلات و رسیدن به اهداف تعلیم و تربیت کمک کند. برای رسیدن به این مهم لازم است نتایج حاصل از ارزشیابی مورد تجزیه و تحلیل و توصیف قرار گیرد. علاوه بر این، از آنجا که برنامه درسی هنر و مشخصاً تربیت هنری، بیشتر به کسب مهارت‌ها و ایجاد منش‌های تفکر توجه دارد، لازم است از روش‌ها و ابزارهای کیفی مانند پوشه کار^۱، ابزارهای مبتنی بر مشاهده (مقیاس درجه‌بندی و...)، خود ارزشیابی، دیگر

۱- پوشه کار هنر مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموز است که تلاش‌ها و رشد و پیشرفت او را در فعالیت‌های هنری نشان می‌دهد.

ارزشیابی (همسال سنجی) و بحث و گفت‌وگوهای کلاسی استفاده شود. نتیجه اطلاعات جمع‌آوری شده با روش‌ها و ابزارهای یادشده، به معلم اجازه می‌دهد که توصیفی از فرایند فعالیت هنری و محصول هنری تولید شده، توانایی‌ها و مهارت‌های کسب شده، استعدادها، تمایلات و علایق دانش‌آموز در زمینه‌های هنری و درجهت اهداف برنامه درسی هنر تهیه کند. معلم از این طریق می‌تواند چگونگی رشد و پیشرفت هنری هر دانش‌آموز را به خود او و والدینش، اولیای مدرسه و هر یک از عناصر نظام آموزش و پرورش نشان دهد و درباره آنها به بحث بپردازد. این توصیف‌ها، که حاصل سنجش‌ها و ارزشیابی ناشی از آن است، در کارنامه و پرونده تحصیلی دانش‌آموزان ثبت می‌شود و برای شناخت، راهنمایی و هدایت آنان در آینده مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اصول ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان :

- ۱- ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به‌طور تکوینی و در جریان فعالیت‌ها انجام می‌شود.
- ۲- ارزشیابی پیشرفت هر دانش‌آموز نسبت به فعالیت‌هایی که خود او انجام می‌دهد و با توجه به اصل تفاوت‌های فردی سنجیده می‌شود.
- ۳- در ارزشیابی لازم است به نوع ابزار و وسایل و موادی که هر دانش‌آموز استفاده می‌کند، توجه شود؛ زیرا نوع و کیفیت آنها در انجام فعالیت و محصول نهایی مؤثر است.
- ۴- در ارزشیابی، رشد توانایی‌های هنری و استعدادها و تمایلات فردی دانش‌آموزان مورد توجه قرار می‌گیرد.
- ۵- در ارزشیابی، به فرایند فعالیت و به محصول نهایی طوری توجه می‌شود تا دانش‌آموزان به استمرار بخشیدن به کارها و فعالیت‌های هنری خود تشویق شوند.
- ۶- ارزشیابی فعالیت‌های هنری فرایندی پویاست که با مشارکت معلم، دانش‌آموز (خود ارزشیابی) و سایر هم‌کلاسی‌های او (دیگر ارزشیابی یا همسال سنجی) انجام می‌شود.
- ۷- در ارزشیابی فعالیت‌های هنری، ویژگی‌های هنری مثبت و برجسته کار هر دانش‌آموز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد.
- ۸- تمامی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، جذاب و با ارزش است؛ بنابراین، از مطرح کردن قضاوت‌هایی که به باس و ناامیدی و از بین رفتن انگیزه فعالیت هنری آنها منجر می‌شود، باید پرهیز کرد.
- ۹- ارزشیابی از فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به صورت کیفی (توصیفی) انجام می‌شود؛ بنابراین،

نباید به فعالیت‌ها و محصولات هنری آنها نمره داد.^۱

هدف‌های ارزشیابی از فعالیت‌های هنری

۱- تشخیص نیازها، علایق و استعدادهای دانش‌آموزان برای پرورش آنها و ایجاد زمینه جهت شکوفایی خلاقیت هنری

۲- کسب آگاهی از میزان پیشرفت هنری دانش‌آموزان و حصول اطمینان از تحقق اهداف برنامه

درسی هنر

۳- اصلاح و بهبود فرایند یاددهی - یادگیری

۴- توجه به رشد همه جانبه دانش‌آموزان و تفاوت‌های فردی در فرایند یاددهی - یادگیری

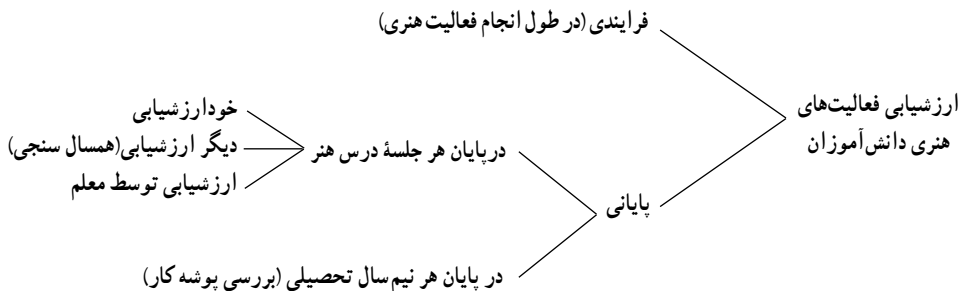
۵- تقویت اعتماد به نفس در دانش‌آموزان

۶- افزایش بهداشت روانی محیط‌های آموزش رسمی درس هنر

۷- ارتقای تحصیلی دانش‌آموزان.

چگونگی اجرای ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به دو شکل فرایندی و پایانی^۲ انجام می‌شود.

معلم به وسیله ارزشیابی فرایندی می‌تواند در هر جلسه ضمن مشاهده فرایند تولید هنری دانش‌آموزان، برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری تعدادی از آنها را تکمیل کند. او همچنین موارد خاصی را که به نظرش می‌رسد، در این برگه ثبت می‌کند و مواردی را که از نظر او ضرورت دارند، در پوشه کار دانش‌آموزان یا دفتر یادداشت خودش می‌نویسد. همچنین، در طول هر نیمسال تحصیلی،

۱- تا زمان اجرای سراسری ارزشیابی کیفی برای کلیه دروس دوره ابتدایی، در هر نیمسال لیست نمرات هنر را مانند سایر دروس به دفتر مدرسه بدهید.

۲- ارزشیابی پایان هر جلسه درس در طول سال تحصیلی می‌تواند به منزله ارزشیابی فرایندی یا تکوینی یا مستمر باشد.

دست کم دو مرتبه برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان را تکمیل می‌کند.^۱

ضرورت دارد معلم در اجرای طراحی آموزشی خود، به مدیریت زمان در هر جلسه درس هنر اهمیت دهد؛ به گونه‌ای که علاوه بر ارزشیابی‌ای که طی فرایند فعالیت هنری دانش‌آموزان انجام می‌دهد، فرصت کافی برای ارزشیابی پایانی نیز داشته باشد. در پایان هر جلسه از کلاس هنر برای فعالیت‌های هنرهای تجسمی، سنتی و خوشنویسی، شما می‌توانید به کمک بچه‌ها یک نمونه را انتخاب کنید. این انتخاب می‌تواند تصادفی باشد یا به دلیل ویژگی درخور توجه یک اثر خاص انجام گیرد؛ برای مثال، در یک اثر نقاشی، روش خاصی در رنگ‌آمیزی به کار رفته است یا خلاقیت ویژه‌ای وجود دارد که خوب است همه بچه‌ها به آن دقت کنند. در ابتدا، دانش‌آموزی که آن اثر هنری را تولید کرده است، کار خود را به سایر دانش‌آموزان نشان می‌دهد و با توضیح مختصری، مراحل انتخاب ایده، پرورش ایده و اجرای ایده خود را برای دوستانش توضیح می‌دهد: چگونه فکر کرده است؟ چگونه انتخاب کرده است؟ کار خود را از کجا و با چه ابزار و موادی شروع کرده است؟ این گفت و گو را می‌توانید به صورت گروهی ترتیب دهید.

در پایان، نوبت معلم است که علاوه بر جمع‌بندی همه نظرها، نظر خود را در مورد اثر هنری خلق شده بگوید: ویژگی‌های مثبت کار چیست؟ برای بهتر شدن کار، رعایت چه نکته‌های دیگری لازم است؟

ارزشیابی پایانی در پایان هر نیم سال نیز به بررسی پوشه کار دانش‌آموزان و ترسیم نمای کلی از میزان تحقق اهداف آموزشی برای هر یک از دانش‌آموزان اختصاص دارد.

روش و ابزارهای ارزشیابی

ابزارهای ارزشیابی از فعالیت‌ها و محصولات هنری دانش‌آموزان عبارت‌اند از:

۱- پوشه کار فعالیت‌های هنری: پوشه کار مجموعه شواهد نظام‌دار و سازمان‌یافته‌ای از فعالیت‌های دانش‌آموزان است. معلم با استفاده از این شواهد بر سطح رشد دانش، مهارت و نگرش‌های فراگیرندگان نظارت می‌کند. دانش‌آموزان در جمع‌آوری شواهد، انتخاب ملاک‌ها و قضاوت‌های ارزشی آن مشارکت دارند (ایرج خوش خلق، ۱۳۸۲).

فواید پوشه کار

۱- دانش‌آموزان را به افرادی مستقل، فعال و مسئولیت پذیر تبدیل می‌کند.

۱- به قسمت ۴- مقیاس درجه‌بندی برای ارزشیابی فعالیت‌های هنری فراگیرندگان ص ۲۴۶ مراجعه کنید.

- ۲- باعث بهبود انگیزه یادگیری می شود.
 - ۳- ابزار مناسب برای نشان دادن فرایند یادگیری است.
 - ۴- ابزاری برای سنجش انواع مهارت هاست.
 - ۵- از طریق پرورش مهارت های فراشناختی^۱، هوشیاری نسبت به یادگیری را ایجاد می کند.
 - ۶- مهارت های اجتماعی را پرورش می دهد.
 - ۷- برای معلم و دانش آموزان فرصت های گفت و گو ایجاد می کند.
 - ۸- سنجش را به آموزش پیوند می دهد.
 - ۹- نیم رخ^۲ از توانایی های فراگیرنده فراهم می آورد.
- هریک از دانش آموزان از ابتدای سال یک پوشه مناسب برای فعالیت های هنری خود تهیه می کند. روی این پوشه نام و نام خانوادگی و نام کلاس خود را می نویسد. در داخل پوشه یک برگ فهرست فعالیت های هنری برای ثبت فعالیت ها قرار می دهد. در این برگه تاریخ، شماره ردیف، عنوان فعالیت، و توضیح فعالیت انجام شده در هر جلسه ثبت می شود.
- برای فعالیت هایی مثل هنرهای آوایی و نمایشی که محصولی مانند نقاشی ندارد، تنها ثبت فعالیت کافی است و نمونه ای در پوشه کار اضافه نخواهد شد. برای بعضی از فعالیت ها که بزرگاند و در پوشه جا نمی گیرند، می توان از یک کیسه نایلون، پاکت یا جعبه مناسب استفاده کرد. پشت هر برگه نقاشی یا کاردستی حتماً باید شناسنامه کار را نوشت و آنها را به ترتیب شماره و تاریخ در پوشه کار قرار داد. حتی جلساتی را که دانش آموز غایب است، می تواند در پوشه کار خود ثبت کند. در پایان هر نیم سال در همه پوشه های کار یک کلاس باید بتوان فعالیت های هنری را که طی نیمسال انجام شده است، مشاهده و بررسی نمود.
- خود/ارزیابی:** قضاوت و ارزشیابی دانش آموزان درباره خود و توانایی هایشان، فعالیت و یا اثر هنری خلق شده توسط وی است. در این نوع ارزشیابی، دانش آموز با انجام فعالیت «خودارزیابی» درک درستی از میزان دستیابی خود به اهداف یک فعالیت هنری خواهد داشت. علاوه بر این، لازم است معلم شرایطی را فراهم کند تا دانش آموزان کار هنری خود را توصیف و تجزیه و تحلیل کنند، احساسات خود را نسبت به آن بیان نمایند و در پایان بگویند برای ارائه بهتر یک فعالیت یا محصول هنری در آینده، چه کارهایی بهتر است انجام شود.

۱- مهارت های فراشناختی (metaCognitive) هوشیاری و آگاهی فرد نسبت به فرایند تفکر (شناخت و یادگیری) خود است.

۲- نیم رخ (Profile)؛ نمای کلی یک پدیده است.

اگرچه با ارائه بخشی تحت عنوان «خودارزیابی» در انتهای هر درس از کتاب دانش‌آموز و انجام آن توسط دانش‌آموزان، آنها می‌توانند درک روشنی از توانایی‌های خود در دستیابی به اهداف، مفاهیم و مهارت‌های مرتبط با فعالیت‌های هنری مختلف به‌دست آورند اما شما می‌توانید با استفاده از سیاهه زیر به دانش‌آموزان کمک کنید تصویر واضح‌تری از نیازها، توانایی‌ها و علایق خود داشته باشند. این سیاهه با توجه به انتظارات عملکردی عامی که در تمام رشته‌های هنری مدنظر است، تهیه شده است. از دانش‌آموزان بخواهید در پایان هر نیم‌سال تحصیلی آن را پر کنند.

سیاهه رفتار خودارزیابی دانش‌آموزان

عملکرد	نیازمند تلاش	قابل قبول	خوب	خیلی خوب
از حواس پنج‌گانه خود به درستی استفاده می‌کنم.				
توانایی مشاهده محیط پیرامون خود را دارم.				
به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار توجه می‌کنم و از آنها لذت می‌برم.				
نیازها، توانایی‌ها و استعدادهای خود را می‌شناسم.				
توانایی ایجاد نظم در محیط پیرامون خود را دارم.				
به میراث فرهنگی – هنری خود (بومی و ملی) احترام می‌گذارم و از آن نگهداری می‌کنم.				
می‌توانم با الهام گرفتن از طبیعت و زیبایی‌های آن در رشته‌های مختلف هنری اثری خلق کنم.				
به صداها و آواهای طبیعت به عنوان بخشی از خلقت پروردگار توجه می‌کنم و از آنها لذت می‌برم.				
می‌توانم آفرینش‌ها هنری خود و دیگران بررسی و درباره آنها اظهارنظر کنم.				

۲- دیگر ارزشیابی و ارزشیابی گروهی: در فرایند اجرای فعالیت‌های هنری در گروه‌های کاری، دانش‌آموزان به طور فعال و به صورت گروهی به بحث و تبادل نظر درمورد فرایند و نتایج حاصل از فعالیت‌های هنری خواهند پرداخت و با توجه به نتایج ارزشیابی گروهی به همکاری با یکدیگر ادامه خواهند داد.

۳- روش مشاهده رفتار: روش‌های مشاهده رفتار بسیار متنوع است. برای ثبت مشاهده رفتارهای مورد نظر در درس هنر ما از روش مقیاس درجه بندی استفاده کرده‌ایم. معلم می‌تواند در هر جلسه ضمن مشاهده فرایند تولید هنری دانش‌آموزان، برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری تعدادی از آنها را تکمیل کند. همچنین موارد خاصی را که ثبت آنها ضرورت دارد، در پوشه کار دانش‌آموزان یا دفتر یادداشت خود بنویسد.

برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

برای هر یک از رشته‌های هنری، یک مقیاس درجه‌بندی^۱ تهیه شده است. مقیاس درجه‌بندی شیوه نظام‌داری است برای گزارش قضاوت‌های معلم درباره فعالیت‌هایی که مورد بررسی قرار می‌دهد.^۲ در مقیاس درجه‌بندی یا برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری، برای هر رشته هنری، تعدادی ویژگی، متناسب با اهداف درس‌های آن و در مقابل این ویژگی‌ها یک مقیاس چهار درجه‌ای (خیلی خوب، خوب، قابل قبول، نیازمند آموزش و تلاش بیشتر) نوشته شده است. انتظارات عملکردی مندرج در ابتدای هر درس می‌تواند در این زمینه به شما بسیار کمک کند.

خیلی خوب؛ یعنی کار خیلی خوب است و به هیچ نظارتی نیاز ندارد و بالاتر از حد انتظار است. خوب؛ کار خوب است اما گاه نیاز به نظارت دارد و در حد انتظار است.

قابل قبول؛ یعنی کار قابل قبول است اما به نظارت فراوان یا کمک غیرمستقیم نیاز دارد. نیازمند آموزش و تلاش بیشتر؛ یعنی کار ضعیف است و به کمک مستقیم نیاز دارد. در هر نیمسال تحصیلی حداقل دوبار برگه ارزشیابی دانش‌آموزان را تکمیل کنید: یک بار در طول نیمسال تحصیلی و یک بار در پایان نیمسال تحصیلی.

بار اول در طول نیم سال تحصیلی با مشاهده فرایند فعالیت‌های دانش‌آموز در تولید محصولات

۱- یک نمونه «مقیاس درجه‌بندی برای ارزشیابی فعالیت‌های هنری فراگیرندگان» در ص ۲۲۴ ارائه شده است اما معلم می‌تواند نمونه‌های دیگری هم بسازد.

۲- روش‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، علی اکبر سیف، ویرایش دوم - ص ۲۴۹

هنری برگه را تکمیل کنید. می‌توانید در هر جلسه درس هنر برگه چند دانش‌آموز را تکمیل کنید. به این ترتیب، در پایان یک نیمسال همه کلاس برگه تکمیل شده خواهند داشت.

در پایان نیمسال نیز از دانش‌آموزان بخواهید پوشه کار خود را کامل و مرتب همراه بیاورند. با مشارکت خودشان پوشه کار را بررسی و مجدداً برگه ارزشیابی را کامل کنید. در مورد فعالیت‌های هنری آوایی و نمایش، که محصول عینی ندارد، با مراجعه به فهرست فعالیت‌ها و طرح چند سؤال کوتاه از دانش‌آموز در مقیاس چهار درجه‌ای ارزشیابی او علامت مناسب بگذارید. در مورد فعالیت‌های نقاشی و کاردستی، که محصول عینی دارند، از دانش‌آموز بخواهید بهترین کار خود را از پوشه انتخاب و برای ارزشیابی ارائه کند. ارزیابی میزان دستیابی به اهداف ثانویه درس هنر و یا ارزشیابی مهارت‌های فرایندی که در فرایند همه فعالیت‌های یادگیری به طور مشترک وجود دارند و در همه ساعت‌های درس هنر قابل مشاهده هستند نیز به همین نحو است.

روش ارزشیابی خلاقیت دانش‌آموزان

شناخت مفاهیم درسی در رشته‌های مختلف هنری و به کارگیری یا رعایت آنها در فعالیت‌های عملی یکی از معیارهای ارزشیابی این برنامه است. برای مثال، استفاده از کادر مناسب در عکاسی یا ایجاد بافت‌های متنوع در نقاشی از معیارهای ارزشیابی است.

تربیت هنری و پرورش خلاقیت شاگردان با روش تغییر نگرش به پدیده‌های گوناگون و تقویت مهارت مشاهده و انجام فعالیت‌های هنری محقق می‌شود. بنابراین، اگر مربی در طول اجرای برنامه‌های بخش هنرهای تجسمی متوجه تغییر و دگرگونی مثبتی در روش مشاهده و جست‌وجوگری شاگردان شود و یا دریابد که توجه و علاقه آنها به فعالیت‌ها یا رشته‌های هنری، تاریخ هنر ایران و میراث فرهنگی و هنری افزایش یافته است یا ببیند که نمونه‌های جالبی یافته‌اند و یا میان پدیده‌های طبیعی و آثار هنری ارتباطی کشف کرده‌اند، به آنها امتیاز ویژه‌ای می‌دهد.

با توجه به اینکه فعالیت خلاقه یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه هنر پایه هفتم است، در ارزشیابی فعالیت‌های انجام شده، روند خلاقه در مراحل اجرا و درجه خلاقیت در محصول نهایی مورد توجه مربی قرار می‌گیرد. با توجه به مطالب ارائه شده، خلاقیت به دو نحو صورت می‌گیرد:

● طراحی و اجرای پدیده‌ای جدید.

● هر نوع تغییری که در جهت بهبود موجود ایجاد شود.

بنابراین، ارزشیابی درجه خلاقیت محصول نهایی براساس این دو معیار انجام می‌شود.

در بخش تجسمی، طراحی‌ها و نقاشی‌هایی که جدید و بی نظیرند، نسبت به نمونه‌هایی که از پدیده‌های طبیعت الهام گرفته شده‌اند امتیاز بیشتری می‌گیرند.

همچنین هر قدر فاصله ایده هنری ارائه شده از موضوع مورد نظر بیشتر باشد، میزان خلاقیت شاگرد در انجام فعالیت بیشتر است. برای نمونه، در ارائه ایده‌های متنوع از مداد طراحی، مدادی که به شکل گیره رخت طراحی کرده‌اند یا مدادی که آن قدر نرم و انعطاف پذیر طراحی شده است که می‌توان آن را گره زد از خلاقیت بیشتری برخوردارند.

یکی دیگر از معیارهای ارزشیابی خلاقیت، ایجاد ارتباط میان پدیده‌هایی است که به طور معمول میان آنها ربط منطقی وجود ندارد؛ در تصاویر صفحه بعد به ارتباط میان مواد به کار رفته، موضوع، کاربرد و اثر طراحی شده دقت کنید.

بنابراین، هر قدر فاصله ایده خلاقانه از کاربرد یا کارکرد اصلی آن بیشتر باشد یا مورد مصرف بسیار مناسبی برای کاربرد جدید داشته باشد یا رابطه منطقی کمتری میان دو پدیده موجود باشد، میزان خلاقیت اثر بیشتر است.

همچنین استفاده مناسب از مواد در دسترس برای ارائه یک ایده خلاقه یا ایجاد رابطه‌ای جدید میان دو پدیده غیر مرتبط، مانند استفاده از سوزن منگنه برای ساختن آسمان خراش، نشانه تفکر خلاق است.

جست‌وجو برای یافتن ایده، ارائه طرح‌های ذهنی و ترسیم طرح ساده شده آنها، انتخاب بهترین

نمونه برای اجرا، تصمیم‌گیری برای شیوه اجرا (به صورت دوبعدی یا سه بعدی)، تهیه مواد و وسایل مورد نیاز و اجرای کار، مراحل طراحی خلاقه را تشکیل می‌دهند. ارزشیابی فرایندی کار هنری با توجه به مراحل مختلف طراحی انجام می‌شود و مربی نحوه انتخاب موضوع، برخورد شاگردان با موضوع انتخابی، تدارک وسایل (به خصوص استفاده از ابزار و مواد ابداعی یا اکتشافی)، تعداد طرح‌هایی که ارائه می‌کنند، کیفیت طرح نهایی و نحوه و کیفیت اجرا را در فعالیت‌های فردی و گروهی ارزیابی می‌کند و نحوه تعامل افراد و تقسیم کار را در گروه می‌سنجد. مربی اجازه می‌دهد که دانش‌آموزان آزادانه روش‌های دلخواه را برای دستیابی به نتیجه تجربه کنند و از ارائه روش خاص برای اجرای کار خودداری می‌کند. به این ترتیب، فرایند کار را در نظر می‌گیرد و تلاش آنها را برای رسیدن به نتیجه نهایی مورد توجه قرار می‌دهد. در صورتی که شاگردی موفق به اجرا نشود یا کارش در انتها خراب شود، تلاش او در تجربه راه‌های مختلف، به کارگیری مواد گوناگون، استفاده از ابزارهای ابداعی، خلاقیت در ارائه ایده‌ها و طراحی روش اجرا و... هنگام ارزشیابی مد نظر قرار می‌گیرد.

در صورتی که فعالیت انتخابی با تکنیک خاصی مانند چاپ دستی یا روش زیر لاک‌ی اجرا می‌شود، کیفیت اجرای تکنیک هم در ارزشیابی مورد توجه قرار می‌گیرد.

همچنین در فعالیت‌های آزاد که شاگردان پس از انجام دادن کار عملی در مورد بهترین کاربرد آن تصمیم‌گیری می‌کنند، ارائه ایده‌های خلاقانه امتیاز بیشتری دارد. برای مثال، دو پیشنهاد شامل نصب یک نقاشی به دیوار و چسباندن آن روی یک قطعه فیبر و کوبیدن چند میخ به آن برای تهیه یک جاکلیدی دیواری ارائه می‌شود و پیشنهاد دوم دو برابر اولی امتیاز می‌گیرد.

علاوه بر این، شرکت در گفت‌وگوهای کلاسی و ابراز عقیده درباره آثار هنری مورد بحث یا بررسی فعالیت‌های هم‌کلاسی‌ها پس از انجام کار عملی دارای امتیاز است. موفقیت در دستیابی به اهداف بخش خودارزیابی و انجام فعالیت‌های پیشنهادی در کلاس هم به کسب امتیاز روزانه منجر می‌شود. تمیز نگهداشتن خود، وسایل و فضای کارگاه یا کلاس هم در ارزشیابی نهایی مؤثر است.

ویژگی‌های منحصر به فرد شاگردانی که از خلاقیت بیشتری برخوردارند و در طول ساعات برنامه درسی هنر با ارائه ایده‌های ناب یا بیان نکات تاثیرگذار بر شور و اشتیاق شاگردان کلاس در اجرای بخش‌های مختلف کلاس می‌افزایند و انگیزه آنها را برای کار بیشتر می‌کنند هم مورد توجه مربیان محترم قرار می‌گیرد و امتیاز ویژه دارد.

سیستم ارزش گذاری فعالیت های هنری دانش آموزان به تفکیک رشته های هنری

طراحی و نقاشی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده در سه حوزه طبیعت، آثار هنری و مصنوعات کاربردی – توانایی ارائه ایده های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت).	۶ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– توانایی استفاده از قواعد بصری و عناصر زیبایی شناسی – توانایی بیان افکار و احساسات – اجرای ایده ها با امکانات و وسایل در دسترس	۷ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	– درک زیبایی های طبیعت و خالق آن – درک زیبایی ها در آثار هنری	۳ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	– آگاهی از تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران – شناخت عناصر و قواعد زیبایی شناختی آثار هنری ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری آن	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

عکاسی

عنوان کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بنوی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده طبیعت، و آثار هنری – خلاقیت در انتخاب موضوعات مناسب برای بیان تفاوت‌های عکاسی در نور طبیعی و نور مصنوعی (انتخاب موضوعاتی که نمایانگر بافت در تصویر نهایی خواهند بود، در اولویت قرار دارند.)	۳ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– تنوع در انتخاب کادر برای عکاسی (استفاده از هر دو کادر عمودی و افقی): ۴ نمره – مشخص بودن موضوع عکاسی با ایجاد نقطه تأکید در عکس: ۵ نمره – تشخیص نور مناسب برای عکاسی و توانایی برطرف کردن موانع هنگام عکاسی در نور کم: ۵ نمره	۱۴ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	– انتخاب عکس‌های مناسب برای ارائه در کلاس از میان انبوه عکس‌های گرفته شده با توجه به تمرین ارائه شده (دانش‌آموزان باید قادر به انتخاب عکس مناسب‌تر از میان عکس‌های خود باشند.)	۱ نمره
	نقد هنری	– توانایی دانش‌آموز در بیان صحیح نظرات و ایده‌های خود و مشارکت در بحث‌های گروهی، هنگام نمایش تصاویر در کلاس	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده آثار هنری؛ – توانایی ارائه ایده‌های متنوع و متعدد (خلاقیت).	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– ترکیب: نحوه چیدمان حروف و کلمات و انتخاب کشیده درست (۴ نمره) – صحیح نویسی نستعلیق: اجرای صحیح شکل نستعلیق حروف و کلمات (۴ نمره) – مرکب برداری: به اندازه مورد نیاز هر حرف یا کلمه مرکب برداشتن؛ طوری که هنگام نگارش مرکب کم یا زیاد نیاید. (۲ نمره) – قدرت قلم: جسارت در اجرای حروف و کلمات طوری که لرزش دست در نگارش احساس نشود. (۲ نمره) – پاکیزه نویسی: تمیز نوشتن مطلب و پاکیزه بودن صفحه. (۲ نمره)	۷ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	– شناخت گونه‌های معرفی شده خوشنویسی و درک زیبایی آنها	۲ نمره
	نقد هنری	توصیف قواعد زیبایی شناسی درون یک اثر خوشنویسی	۲ نمره
	جمع		
			۲۰ نمره

طراحی سنتی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده طبیعت و آثار هنری و الهام گرفتن از آنها – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت) مانند چرخش، بزرگ و کوچک کردن و... نقش هندسی و رنگ آمیزی آنها (۲ نمره)	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– طراحی مناسب (صحیح) نقش‌های هندسی (ساده و گره‌ها) ۴ نمره – تکرار نقش‌های هندسی در کادر (۳ نمره) – رنگ آمیزی مناسب (رنگ آمیزی با گواش و طبق آموزش‌های رنگ شناسی و توجه به رنگ‌های سنتی ایران در معماری و کاشی‌کاری (صحیح رنگ زدن و تمیزی رنگ آمیزی در همه موارد رعایت شود). (۴ نمره) – تمیزی و اجرای کار (۲)	۱۳ نمره
	زیبایی شناسی	– درک قواعد هندسی و اصول زیبایی‌شناسی (طراحی هندسی) در آثار هنری	۱ نمره
درک هنری	تاریخ و میراث فرهنگی	– شناخت طرح‌های هندسی در میراث فرهنگی هنری مختلف ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری از آن.	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی‌شناسی درون یک اثر هنری	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

گلیم بافی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده‌یابی و پرورش ایده	توانایی مشاهده طبیعت و آثار هنری و الهام گرفتن از آنها – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید در طراحی نقش‌ها (خلاقیت)	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– چله پیچی مناسب (فاصله بین نخ‌های چله یکسان باشد) (۴ نمره) – بافت صحیح و مناسب (نخ‌های پود از لابه‌لای چله‌ها با یک کشش باشد و شل و سفت نشود تا در زمینه و نقش و نگارها حفره و سوراخ ایجاد نشود.) (۴ نمره) – اجرای صحیح نقش در بافته (نقشی که جهت بافت انتخاب شده و مناسب اجرا شده باشد، گلیم دچار سره نشود.) (۳ نمره) – استفاده مناسب از دفتین (دفعه شانه) برای کوبیدن (۱ نمره)	۱۲ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	درک قواعد و اصول زیبایی شناسی در آثار هنری مختلف	۲ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	– آگاهی از تاریخ و میراث فرهنگی – هنری ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری از آن	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی – عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

سفالگری

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده در سه حوزه طبیعت، آثار هنری و مصنوعات کاربردی – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت)	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– آماده سازی گل مناسب (رطوبت و چسبندگی مناسب، ورز دادن) (۲ نمره) ایستایی حجم گلی (ته حجم کاملاً صاف باشد و تعادل داشته باشد و موقع ایستادن تکان نخورد) (۲ نمره). ضخامت یکنواخت دیواره حجم و اتصال مناسب (۴ نمره) خشک کردن مناسب ظرف تا پس از خشک شدن ترک ترک نشود. (۲ نمره) رنگ آمیزی مناسب (۲ نمره)	۱۲ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	– درک قواعد زیبایی شناسی سفال در آثار هنری	۲ نمره
	تاریخ و میراث فرهنگی	– آگاهی از تاریخ و میراث فرهنگی – هنری ایران – احترام گذاشتن به تاریخ و میراث فرهنگی ایران و حفظ و نگهداری از آن	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی – عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

هنرهای آوایی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده در سه حوزه طبیعت، آثار فرهنگی هنری – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید (خلاقیت)	۲ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	– ساختن یک ملودی ۱ – ساختن یک ملودی با بافت چند صدایی ۲	۳ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	ریتم : – تشخیص صدای ضرب دار (ریتمیک) از غیر ریتمیک (۱ نمره) – تشخیص الگوهای تکرار شونده در اصوات آوایی (۲ نمره) ملودی : – تشخیص اصوات آوایی از غیر آوایی (۱ نمره) – تشخیص اصوات بالا و پایین (۱ نمره) – تشخیص سکوت‌های میان ملودی‌ها (۱ نمره) – تشخیص نوع کمان یا نمودار ملودی (۱ نمره) رنگ صوتی : – تشخیص تغییر رنگ صوتی در طول هر اثر (۱ نمره) فرم : – تشخیص تکرارها در طول شنیدن اثر (۱ نمره) بافت : – تشخیص بافت تک صدایی از چند صدایی (۲ نمره) – تشخیص تعداد صداهایی که در بافت چند صدایی شنیده می‌شود. (۲ نمره)	۱۳ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی – عاطفی – توصیف قواعد و عناصر زیبایی شناسی درون یک اثر هنری	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

هنرهای نمایشی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	نشانه‌های تحقق	بارم بندی
آفرینش هنری خلاق	ایده یابی و پرورش ایده	– توانایی مشاهده محیط اجتماعی فرهنگی پیرامون، تاریخ و میراث فرهنگی هنری ایران و آثار هنری و الهام گرفتن از آنها (۲ نمره) – توانایی ارائه ایده‌های متنوع، متعدد و جدید برای آفرینش موقعیت (خلاقیت) (۳ نمره)	۵ نمره
	اجرای ایده و بیان هنری	گفت وگو نویسی (۲ نمره) شخصیت پردازی (۲ نمره) ماجرانویسی (۲ نمره) صحنه نویسی و خوانش هر اثر (نمایشنامه خوانی) که به شرح زیر است : الف) درک شخصیت (۲ نمره) ب) بیان مناسب (۲ نمره) پ) احساس مناسب (۲ نمره) ت) خوانش درست عبارات و کلمات (۱ نمره)	۱۱ نمره
درک هنری	زیبایی شناسی	– درک عناصر زیبایی شناسی صحنه	۲ نمره
	نقد هنری	– توصیف احساسی عاطفی اثر – تحلیل عناصر زیباشناسی صحنه	۲ نمره
جمع			۲۰ نمره

تعاریف عملیاتی

الف) گفت وگو نویسی : تسلط دانش آموزان بر نوشتن گفت وگو بین اشخاص و تشخیص گفت وگوی عادی با گفت وگوی نمایشی یا دیالوگ است.

ب) شخصیت پردازی : خلق شخصیت‌های نمایشی بر اساس اشخاص پیرامون است.

پ) ماجرانویسی: یعنی آنکه از دل ماجراها و وقایع پیرامون، ماجراهایی به وجود بیاید که طی آن اشخاص به اهدافی دست یابند.

ت) صحنه نویسی و خوانش اثر: نوشتن بر اساس الگوی زیر است:

آغاز _____ کشمکش _____ اوج _____ اتفاق _____ پایان

در واقع، چنین اقدامی نمایشنامه خوانی نامیده می شود. در نمایشنامه خوانی محورهای زیر مورد توجه قرار می گیرد.

الف) درک شخصیت: دانش آموزان شخصیت های هر اثر را بتوانند به سادگی تعریف کنند و ویژگی های او را برشمردند؛ اینکه شخصیت ساده است، پیچیده است، از کدام جایگاه اجتماعی برخوردار است و... .

ب) بیان مناسب: یک بازیگر باید بتواند کلمات را رسا و بدون نقص بیان کند، از لکنت دور باشد و به طور کلی جملات و گفت و گوها را به گونه ای ادا کند که در فواصل مختلف، به درستی شنیده شود.

پ) احساس مناسب: منظور از احساس مناسب یعنی آنکه بازیگر بتواند حس و حال هر شخصیت را متناسب با فضا و مکانی که در آن قرار گرفته است، انتقال دهد. برای مثال، سردی و گرمی هوا، عوامل مختلف محیطی و... روی احساس بازیگر و ادای جملات تأثیر می گذارد.

ت) خوانش درست عبارات و کلمات: همان گونه که همه ما هنگام کتاب خواندن مکث و سکوت ها و یا تأکیدهایی روی برخی کلمات داریم، بازیگر نیز می بایست جملات را درست بخواند و مکث ها و سکوت ها را رعایت کند.

بخش دوم

**راهنمای تدریس
محتوای برنامهٔ درسی
فرهنگ و هنر**

طراحی

طراحی زیربنای انواع فعالیت‌های هنری در هنرهای تجسمی^۱ و در عین حال هنری مستقل است. انسان در ذهن خود ایده‌ها و مفاهیم مختلف را طراحی می‌کند؛ چنان‌که در لغت‌نامه آمده، طراحی به معنی «طرح افکنی» و «نقشه‌ریزی» است. مانند این شعر حافظ:

بیا تا گل برافشانیم و می‌در ساغر اندازیم فلک را سقف بشکافیم و طرحی نو در اندازیم

در معنای تخصصی، طراحی^۲ بازآفریدن تصاویر عینی و نمایش تصاویر و ایده‌های ذهنی برای تجسم بخشیدن به آنهاست. همچنین به فرایند چند مرحله‌ای تبدیل یک ایده به اثر هنری یا محصول جدید^۳ که اغلب جنبه کاربردی دارد، اطلاق می‌شود.

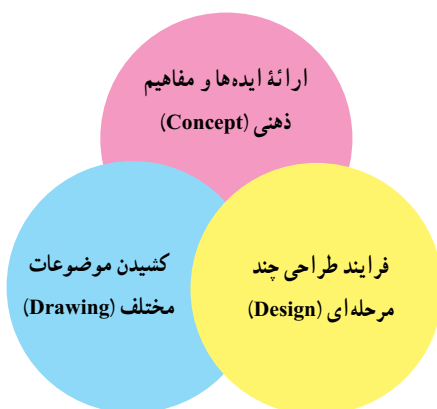
از دید تاریخی هنرمندان برای اجرای طرح‌ها و تصاویر مختلف از دو روش استفاده کرده‌اند: نمایش تصاویر ذهنی موجودات و پدیده‌های مختلف که اغلب به صورت دوبعدی (انتزاعی) صورت می‌گیرد و اجرای طرح‌ها و تصاویر شبیه به طبیعت (واقع‌گرا) که با استفاده از سایه - روشن کاری و پرسپکتیو انجام می‌شود و به صورت مجازی حجم سه بعدی را روی سطح دوبعدی نمایش می‌دهد.

اغلب طرح‌ها و تصاویر ذهنی به صورت تصویر ساده شده (انتزاعی) موضوع نمایش داده می‌شوند. اگرچه در آثار هنری طرح ساده شده (انتزاعی) موضوعات گوناگون به درجات مختلف از طبیعت فاصله می‌گیرند، شناسایی موضوع امکان‌پذیر است و ویژگی‌های مهم و اصلی آن در طرح ساده شده حفظ می‌شود. در هنر ایران از دوره پیش از تاریخ تا دوره معاصر آثار انتزاعی و

۱- هنرهای تجسمی visual arts گاه معادل هنرهای بصری در نظر گرفته می‌شود و گاه هنرهای بصری به آثار طراحی، نقاشی، عکاسی،... و هنرهای تجسمی به مجسمه‌سازی، معماری، سفالگری،... که فضا را اشغال می‌کنند اطلاق می‌گردد.

۲- Drawing

۳- Design

نمودار ۳- انواع طراحی

دوبعدی متنوعی ارائه شده و گرایش به ارائه تصاویر سه بعدی فقط در مقاطع زمانی خاصی تحت تأثیر هنر غرب صورت گرفته است. بنابراین، میراث تصویری ایران دوبعدی یا انتزاعی است و شامل آثار ارزشمند و متنوعی از دوره‌های مختلف می‌شود که بسیاری از آنها نزد جهانیان شناخته شده است. جلب توجه شاگردان به ویژگی‌های هنر ایران و آشنایی با آثار ارزشمند هنر ایران یکی از اهداف مهم این برنامه است. مربی ابتدا شاگردان را با مفهوم طراحی و جنبه‌های مختلف آن آشنا می‌کند تا با هر پدیده‌ای که مواجه می‌شوند، به طرح و طراحی آن توجه کنند. سپس آنها را به ارائه طرح‌ها و ایده‌های ذهنی در زمینه‌های مختلف تشویق می‌کند تا در این زمینه به فعالیت عملی بپردازند. در این پایه تحصیلی بر طراحی ذهنی ایده‌ها و طرح ساده شده موضوعات مختلف تأکید شده است؛ اگرچه شاگردان در روش ارائه آزاد هستند و گرایش به روش سه بعدی در طراحی مجاز است. بنابراین هدف آموزش تخصصی طراحی نیست و اغلب شاگردان برای ارائه ایده‌های خود می‌توانند طرح ساده شده موضوعات مختلف را بکشند. به این ترتیب، بیش از آنکه چگونه کشیدن موضوع مطرح باشد، خلاقیت ایده‌های ارائه شده ذهنی اهمیت دارد. در هر دو روش (دوبعدی و سه بعدی) توجه به زیبایی اثر - که در یک فرایند چند مرحله‌ای خلق می‌شود - حائز اهمیت و مورد توجه مربی است.

مربی شاگردان را با سه مفهوم طراحی، که در نمودار ۳ ارائه شده است، آشنا می‌کند:

- مفهوم طراحی و ایده‌پردازی ذهنی که اولین مرحله شکل‌گیری یک اثر هنری یا هر محصول ساخته بشر در ذهن انسان است؛

● طراحی یا کشیدن انواع طرح‌ها و ایجاد تصاویر به روش دو بعدی (انتزاعی) یا سه بعدی (واقع‌گرا) بر روی سطوح مختلف؛ باشد.

● فرایند چند مرحله‌ای طراحی که از ایده‌پردازی ذهنی آغاز می‌شود و با کشیدن ایده‌ها و ایجاد تغییرات مناسب روی طرح‌ها و تصمیم‌گیری برای شیوه و کیفیت اجرای طرح پیش می‌رود و در نهایت اثر هنری یا محصول نهایی ساخته می‌شود.

مربی نقش مهمی در شناساندن جنبه‌های مختلف طراحی به شاگردان و هدایت آنها برای توجه به تنوع طرح‌های موجود دارد. شاگردان باید در مواجهه با هر پدیده‌ای به کیفیت طراحی آن توجه کنند و میزان خلاقیت و زیبایی آن را بررسی نمایند و سپس براساس یافته‌های خود در مورد موضوع، ایده‌های ذهنی خلاق برای آن ارائه دهند. به این ترتیب، مربی در حین فعالیت هنری فرهنگ رویارویی با زیبایی‌های خلقت، آثار هنری و پدیده‌های مختلف، روش بررسی ویژگی‌ها و تنوع طرح‌های موجود، درک آثار هنری و روش ارائه ایده‌های ذهنی را به شاگردان می‌آموزد.

روش آموزش

در این مقطع آموزش غیرمستقیم از طریق تقویت مشاهده دقیق، آشنایی با ویژگی‌های پدیده‌های مختلف و آثار هنری و انجام فعالیت‌های عملی صورت می‌گیرد. شکوفایی خلاقیت از طریق مشاهده دقیق و توجه به ویژگی‌های مختلف پدیده‌ها و مقایسه آنها با یکدیگر و انجام فعالیت‌های عملی حاصل می‌شود. برای ارائه مفاهیم آموزشی از تصاویر طبیعت و آثار هنری به خصوص نمونه‌های هنر اسلامی استفاده شده است تا شاگردان با نظم، زیبایی، هماهنگی، تعادل و خلاقیت در طراحی آشنا شوند. بنابراین، از بهترین نمونه‌های موجود برای تربیت بصری و تقویت قدرت تجسم آنها بهره‌گیری شده است. مربی با بیان ویژگی‌های هریک از نمونه‌ها روش مشاهده دقیق و عمیق را به شاگردان می‌آموزد تا دریابند در برخورد با هر پدیده جدیدی به کدام نکات و جنبه‌های موضوع توجه کنند و چگونه برای فعالیت‌های خود از آنها بهره بگیرند. مربی در فعالیت‌های عملی شاگردان را به ارائه ایده‌های آزاد شخصی هدایت می‌کند و از آنها انتظار دارد که در حد توان خود و متناسب با پایه هفتم طرح‌های خلاق ارائه دهند. بنابراین، مفاهیم آموزشی مذکور جنبه تربیتی دارند و آنها را با قواعد زیبایی و هماهنگی آشنا می‌کنند و به فعالیت‌های عملی شاگردان جهت خاصی نمی‌دهند. همان‌گونه که در پایه‌های مختلف تحصیلی اشعار بزرگان ادب فارسی به شاگردان آموزش داده می‌شود تا ذوق ادبی آنها پرورش یابد و در نهایت از آنها انتظار می‌رود که در سطح توان خود انشا بنویسند.

نمودار ۴- ارکان روش آموزش

هر درس با ارائه یک سؤال و تشویق شاگردان به تفکر آغاز می‌شود؛ سپس آنها به موازات ارائه مباحث، فعالیت‌های هنری دلخواه خود را انجام می‌دهند. این تجربیات شاگردان براساس تغییر نحوه مشاهده آنان نسبت به طبیعت، آثار هنری و محیط پیرامونشان شکل می‌گیرد و روحیه کنجکاوی و جست‌وجوگری را در آنها برای کشف موضوعات و مفاهیم تقویت می‌کند. همچنین شاگردان به ارائه ایده‌های ذهنی جدید تشویق می‌شوند و به تفکر و خلاقیت می‌پردازند.

در این روش مربی شاگردان را تشویق می‌کند در رویارویی با هرپدیده به مشاهده دقیق، تفکر و بررسی ویژگی‌های آن بپردازند. طراحی، خلاقیت، کاربرد و زیبایی هرپدیده را با نمونه‌های مشابه و متفاوت مقایسه کنند و یافته‌های خود را بیان نمایند. به این ترتیب آنها می‌آموزند که هر پدیده‌ای دارای طرحی خاص و نشانه‌ای از میزان خلاقیت طراح آن است. از این طریق دانش آموزان با مفهوم طراحی آشنا می‌شوند و می‌آموزند که آنها هم می‌توانند در زمینه‌های مختلف به طراحی بپردازند. طراحی خلاق به دو صورت: ۱- ارائه ایده‌های جدید و ۲- بهبود بخشی نمونه‌های موجود انجام می‌شود.

براساس نمودار ۴ استفاده از روش آموزش غیر مستقیم در این مقطع چهار رکن دارد و اهداف زیر را دنبال می‌کند:

- تغییر در نحوه نگرش شاگردان به پدیده‌های مختلف و تعمیق مهارت‌های مشاهده چند حسی که از طریق مشاهده دقیق پدیده‌های طبیعت، آثار هنری و سایر دست ساخته‌های بشر حاصل می‌شود؛
- توجه به تنوع پدیده‌های طبیعت، آثار هنری و سایر دست ساخته‌های بشر از نظر طراحی؛

● آشنایی با مفهوم طراحی از جنبه‌های مختلف (ارائه ایده‌های ذهنی متنوع، کشیدن طرح پدیده‌های مختلف و اجرا کردن ایده‌های ارائه شده یا ساختن آنها)؛ و

● آشنایی با طراحی خلاقه : ۱- ارائه ایده یا طرح جدید؛ ۲- ایجاد تغییر یا تکمیل و تعویض بخش یا بخش‌هایی از یک پدیده موجود در جهت بهبود بخشی آن.

بنابراین، مربی در جلسات مختلف شاگردان را به انجام طراحی خلاقه هدایت می‌کند تا هر یک از آنها ایده خلاقه‌ای برای ساخت اشیا، آثار هنری و محصولات گوناگون ارائه دهد و در حفظ و ایجاد زیبایی‌ها در محیط زندگی خود مؤثر باشد. مربی از طریق آشنا کردن شاگردان با ویژگی‌های پدیده‌های مختلف طبیعت و آثار هنری و ایجاد علاقه به آنها، توجه شاگردان را به تنوع طرح‌های موجود جلب می‌کند و آنها را تشویق و ترغیب می‌کند که ایده‌ها و طرح‌های جدید خود را در زمینه طراحی خلاقه ارائه دهند.

چنان‌که گفته شد، شاگردان فعالیت‌های پیشنهادی کتاب را به دلخواه انتخاب و در اجرای آنها آزادانه عمل می‌کنند. آنها باید در ارائه ایده، انتخاب روش کار، نحوه تدارک وسایل و امکانات، ترتیب مراحل اجرا، هم‌فکری و مشورت با دیگران، استفاده از منابع مختلف (کتاب، سایت‌های اینترنتی و تجربه افراد متخصص)، روش حفظ و نگهداری یا جمع‌آوری اطلاعات یا نمونه‌ها،... آزاد باشند و به صورت فردی یا گروهی از طریق تفکر و روبه‌رو شدن با مسائل مختلف در روند اجرای کار عملی به نتیجه مطلوب برسند. در این تجربیات، فرایند انجام فعالیت و محصول نهایی یا اثر هنری هر دو دارای اهمیت‌اند. همچنین، گفت‌وگو با شاگردان برای درک بهتر روند کار و محصول نهایی در مواردی که محصول یا فرایند کار برای مربی نامفهوم است، پیشنهاد می‌شود؛ زیرا در ارزشیابی نهایی تأثیرگذار است.

درس اول : مشاهده

- در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :
- از طریق کاربرد مناسب حواس، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنند.
 - با مفهوم مشاهده آشنا شوند.
 - به زیبایی های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنند و از آنها لذت ببرند.
 - اهمیت آشنایی با طراحی را درک کنند.
 - توانایی طراحی ساده از اشیا را داشته باشند.

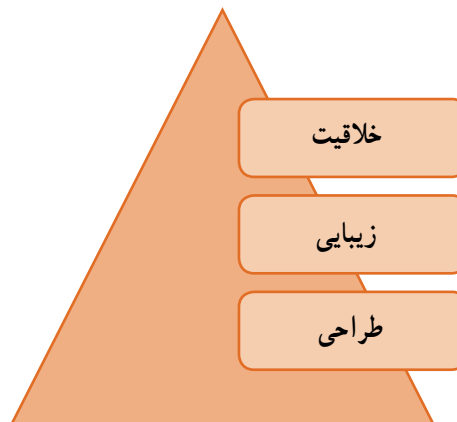
مبحث مشاهده ابتدا در کلاس درس و با وسایل آشنا، که شاگردان هر روز از آنها استفاده می کنند، آغاز می شود. مربی می تواند بخشی از زمان را به مبحث اصلی درس اول اختصاص دهد. سپس در مورد تصاویر آثار هنری این درس و ویژگی های آنها با شاگردان گفت و گو کند و آنها را با میراث تصویری ایران و انواع طرح های ساده شده (انتزاعی) آشنا سازد.

درس اول در تغییر نگرش شاگردان به پدیده های مختلف و آشنایی آنها با مفهوم جدیدی از طراحی نقش اساسی دارد. به این ترتیب آنها درمی یابند که طراحی محدود به ترسیم یا کشیدن تصویر عینی موجودات و پدیده های مختلف نیست بلکه کشیدن تصاویر مختلف فقط یکی از مراحل طراحی است. مربی در این پایه از شاگردان می خواهد که طرح ساده شده موضوع دلخواه خود را ترسیم کنند و آنها را به ارائه ایده های ذهنی و خلاق تشویق می کند.

مربی می تواند بخش اول درس را در کلاس اجرا کند تا شاگردان تفاوت دو شیوه برقراری ارتباط کلامی و تصویری را درک کنند. او توجه شاگردان را به طراحی اشیا و پدیده های اطرافشان جلب می کند و از این طریق آنها :

- مشاهده دقیق و توجه به اطراف خود را تمرین می کنند؛
- در می یابند که هرچه پیرامون خود می بینند براساس طرح خاصی ساخته شده یا شکل گرفته است؛
- می آموزند که علاوه بر اندازه، کاربرد و جنس پدیده ها یا اشیا به ویژگی طرح و زیبایی آنها توجه کنند؛

- طرح‌های متنوع یک پدیده را می‌بینند و نمونه‌های اشیا را به خاطر می‌سپارند؛
 - طرح‌های مختلف را با هم مقایسه و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها را بررسی می‌کنند؛
 - طراحی کردن و ساختن چیزهای جدید برای آنها اهمیت و جذابیت پیدا می‌کند؛
 - برای طراحی کردن و ساختن نمونه‌های جدید انگیزه پیدا می‌کنند؛ و
 - در آینده در هر شغلی که مشغول به کار شوند با دقت و حساسیت به همه جنبه‌های موضوع توجه می‌کنند و ایده‌های خلاقانه‌ای برای بهبود کار ارائه می‌دهند.
- در مرحله دوم، مربی دانش‌آموزان را هدایت می‌کند تا برای انتقال اطلاعات از دوروش کشیدن طرح ساده موضوع و نوشتن (توصیف ادبی) استفاده کنند؛ از این طریق آنها:
- دقیق و عمیق دیدن را تجربه می‌کنند.
 - به ویژگی‌های موضوعات مختلف (مانند شکل، رنگ، بافت، اندازه و...) توجه می‌کنند؛
 - جنبه‌های مختلف اشیا (جنبه کاربردی و سهولت استفاده، طراحی زیبا، دوام و...) را بررسی می‌کنند؛
- توانایی خود را در بیان موضوع و انتقال اطلاعات به دیگران می‌سنجند؛
 - توانایی خود را در کشیدن طرح ساده هر موضوع و ارائه اطلاعات تصویری از آن می‌آزمایند؛
 - استفاده از دوروش ارائه اطلاعات را تجربه و آنها را با هم مقایسه می‌کنند.
- این تجربه به دانش‌آموزان می‌آموزد که حساسیت بیشتری نسبت به اشیا و محیط اطراف خود داشته باشند؛ اشیا، موجودات و پدیده‌های مختلف را به دقت مشاهده کرده و به طراحی، جنبه خلاقه و زیبایی آنها توجه کنند. با این روش می‌توان آنها را با اهمیت طراحی و طرح‌های متنوع در زندگی انسان آشنا کرد.

فعالیت‌های پیشنهادی این درس به نحوی طراحی شده‌اند که باعث تقویت مهارت‌های مختلف شاگردان شوند. مربی شاگردان را در انتخاب موضوع آزاد می‌گذارد تا با علاقه بیشتری به کار بپردازند. در این تجربه آنها باید از میان اشیاء اطراف خود اشیای کوچک مانند مداد، خودکار، دستگیره در، گلدان، ساعت، سینی، فنجان، لیوان، چراغ و... یا اشیای بزرگ مانند در اتاق و ساعت دیواری را انتخاب و با خطوط ساده ترسیم کنند و سپس جزئیات آنها را بکشند. آنها در طول هفته نمونه‌های مختلف موضوع انتخابی خود را جست‌وجو می‌کنند، طرح ساده شده آنها را در یک دفترچه می‌کشند و تفاوت‌ها و شباهت‌ها و ویژگی‌های آنها را باهم مقایسه می‌کنند.

شاگردان نتایج یافته‌های خود را در ابتدای جلسه بعد ارائه می‌کنند و یادداشت‌ها و طرح‌هایشان را در اختیار هم قرار می‌دهند تا از نتیجه جست‌وجوهای یکدیگر بیاموزند. مربی با ایجاد فضای مناسب برای بحث و گفت‌وگو به آنها اجازه می‌دهد که یافته‌های خود را در کلاس بیان کنند و طرح‌هایشان را به نمایش بگذارند. به کمک این روش، نه تنها اعتماد به نفس و توانایی شاگردان در برقراری ارتباط اجتماعی سالم با همکلاسی‌هایشان تقویت می‌شود بلکه در زمینه بیان اطلاعات و مدیریت بحث نیز مهارت می‌یابند.

مربی با ایجاد انگیزه در شاگردان برای آشنایی با هر شیء، تاریخچه و نحوه ساخت آن، بررسی انواع نمونه‌های طراحی شده موجود و از آنها می‌خواهد که ایده‌های جدیدی برای ساخت اشیاء ارائه دهند یا تغییراتی ایجاد کنند که به بهبود شیء منجر شود؛ به این ترتیب آنها از یک مصرف‌کننده ساده به انسانی فعال در عرصه طراحی و تولید تبدیل می‌شوند.

نتیجه درس اول در ابتدای جلسه دوم مشخص می‌شود و زمان باقی‌مانده صرف ارائه مباحث درس دوم خواهد شد. در درس اول توانایی مشاهده شاگردان با کشیدن طرح‌های ساده از اشیای پیرامون و قدرت خلاقه آنها با ارائه ایده‌های ذهنی از اشیاء تقویت می‌شود:

● در این درس شاگردان با اهمیت طراحی، طرح‌های ساده شده (انتزاعی) موضوعات مختلف و کاربردهای گوناگون آن آشنا می‌شوند. آنها می‌توانند با توجه به نمونه‌های تصویری ارائه شده طرح‌های ساده شده درس اول، از این روش‌ها یا روش‌های دیگر مانند ساده کردن موضوع با شکل‌های هندسی (که در دوره ابتدایی تجربه کرده‌اند) در ترسیم اشیاء استفاده کنند. مربی ضمن تشویق شاگردان به دقیق و عمیق دیدن، از آنها می‌خواهد که این تصاویر را با هم مقایسه کنند. به روش‌های مختلف ساده کردن شکل‌ها توجه نمایند و با نمونه‌های مختلف طراحی ساده شده در تاریخ هنر ایران آشنا شوند. بعضی از طرح‌ها مانند نقش «کل» روی سفالینه پیش از تاریخ بسیار ساده و

اغراق آمیز (در طراحی بدن و شاخ‌ها) کشیده شده‌اند. در بعضی از نمونه‌ها، مانند سرمه‌دان سنگی به شکل پرنده، خطوط زاویه‌دار دیده می‌شود و در آتش‌زنه فلزی بدن قو با خطوط منحنی طراحی شده و بخشی از آن متناسب با کاربرد شیء تغییر حالت پیدا کرده است. شاگردان می‌توانند نقش انسان و حیوانات دیواره غار لرستان را با شیوه طراحی روی بشقاب نقره‌ای دوره ساسانی، که به واقعیت شباهت بیشتری دارد، مقایسه کنند و به دلخواه از این روش‌ها برای ارائه طرح اشیاء ایده‌های ذهنی خود استفاده نمایند.

● ارائه طرح‌ها و ایده‌های ذهنی موجب شکوفایی خلاقیت شاگردان می‌شود. یکی از روش‌های دستیابی به این اهداف، هدایت آنان به جست‌وجوی نمونه‌های متنوع از یک موضوع در محیط زندگی، در میان اشیاء گوناگون، موجودات مختلف، پدیده‌های طبیعی، آثار هنری و... است. شاگردان هنگام بازدید از طبیعت، موزه‌ها و نمایشگاه‌های هنری یا هنگام آشنایی با آثار دوره‌های مختلف از طریق دیدن کتب، مجلات و سایت‌های هنری اینترنتی، برنامه‌های تلویزیونی معرفی هنرمندان و آثار ارزشمند هنری یا در محیط زندگی خود می‌توانند نمونه‌های مشابه یا متفاوتی را بیابند و باهم مقایسه کنند. به این ترتیب، روحیه جست‌وجوگری و کنجکاوی در آنها تقویت می‌شود و با دیدن نمونه‌های مختلف اشیاء به بررسی و تفکر درباره آنها می‌پردازند. شاگردان براساس اطلاعات و یافته‌های خود می‌توانند اقدام به ارائه نمونه‌های جدید کنند.

مربی آمادگی روبه‌رو شدن با انواع طرح‌های ابتکاری شاگردان را دارد و آنها را می‌پذیرد. با توجه به تفاوت‌های فردی، هر یک از شاگردان به یکی از جنبه‌های موضوع توجه می‌کند و به همین دلیل، نمونه‌های متنوع و متفاوتی از آن ارائه می‌شود. به تنوع نمونه‌های طراحی شده مداد توجه کنید.

چه تعداد ایده‌های خلاق دیگر می‌توان به این نمونه‌ها اضافه کرد؟

تنوع نمونه‌ها نشان می‌دهد که موضوع، بهانه‌ای برای شروع کارخلاقه است و هر نوع ایده خلاقه‌ای که از موضوع اولیه ارائه شود، مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

امروزه بسیاری از محققان معتقدند که خلاقیت علاوه بر ارائه نمونه‌های جدید، با ایجاد تغییرات مناسب در نمونه‌های موجود برای ارتقای کیفیت، عملکرد، زیبایی، دوام، کاهش قیمت، تولید انبوه و... اشیا نیز به کار گرفته می‌شود. بنابراین، هدایت شاگردان به تفکر درباره انواع نمونه‌های موجود و ایجاد تغییراتی که به نحوی به بهبود کیفیت و هرچه زیباتر شدن اشیا منجر گردد، شود، قدرت خلاقه آنها را تقویت می‌کند.

پس از انجام فعالیت، عملکرد و نتیجه کار شاگردان در کلاس ارائه و درمورد جست‌وجوی اطلاعات و نحوه تهیه طرح‌ها گفت‌وگو می‌شود. مربی در اولین جلسات، روند ارائه کارها و گفت‌وگوی شاگردان را مدیریت می‌کند و سپس این کار را به خود آنها می‌سپارد. ارائه نمونه‌های متنوع در کلاس حوزه اطلاعات شاگردان را درباره طراحی اشیا و جنبه‌های مختلف آن (تاریخچه، سیر تکامل ساخت هر شیء، روش ساخت، تنوع طرح‌ها در ساخت یک شیء، زیباترین نمونه‌ها، قدمت شیء و...) وسعت می‌بخشد.

درس دوم: طراحی خلاق

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود :

- به زیبایی محیط پیرامون خود توجه کنند.
- به تنوع گل‌ها در طبیعت توجه کنند.
- تفاوت‌ها و شباهت‌های گل‌ها را بیان کنند.
- از گل‌های مختلف طراحی کنند.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های گل‌ها را در طراحی خود نشان دهند.

در درس اول طراحی، شاگردان مشاهده دقیق را با تأکید بر اشیایی که در محیط پیرامون ما وجود دارند تجربه کردند. در این درس، حوزه مورد مشاهده بسیار وسعت می‌یابد و بر تنوع پدیده‌های طبیعت از نظر طراحی تأکید می‌شود. طراحی پدیده‌های مختلف از نظر شکل، رنگ، اندازه، جنس، بافت و... مورد بررسی قرار می‌گیرد. بنابراین، مربی متناسب با ویژگی‌های منطقه و نمونه‌های پدیده‌های طبیعی در دسترس، توجه شاگردان را به یکی از پدیده‌های موجود — که تنوع زیادی دارد — جلب می‌کند و آنها را به بررسی ویژگی‌های مختلف آن تشویق می‌کند. به این ترتیب، شاگردان در می‌یابند که طراحی جنبه‌های مختلف موضوع اهمیت زیادی دارد. مربی با اشاره به تنوع کانی‌ها، گیاهان و حیوانات ذهن شاگردان را بر تنوع نمونه مورد نظر (در متن کتاب گل‌ها) در طبیعت متمرکز می‌سازد و با بیان سؤال اول این درس آنها را به گفت‌وگو تشویق می‌کند. شاگردان تنوع شکل‌ها، رنگ‌ها، و هماهنگی طراحی یکی از پدیده‌های طبیعی را در طبیعت بررسی می‌کنند؛ مانند برگ درختان، قارچ‌ها، صدف‌ها، ماهی‌ها، پروانه‌ها، و پرندگان. مربی پس از شنیدن نظرات دانش‌آموزان، از آنها می‌خواهد که طرح ساده‌ای از موضوع بکشند و طرح‌ها را به نمایش بگذارند. او با نشان دادن طرح‌هایی که شباهت بیشتری به نمونه واقعی دارند، شیوه طراحی نزدیک به طبیعت (واقع‌گرا) را معرفی می‌کند. سپس ضمن اشاره به طرح‌های ساده شده، ویژگی ساده کردن شکل‌ها در ذهن انسان (انتزاعی) را مطرح می‌کند. علاوه بر این، به استفاده هنرمندان از ویژگی پدیده‌های طبیعت برای ساخت اشیاء مختلف اشاره می‌کند و در مورد تصویرهای کتاب با آنها به گفت‌وگو می‌پردازد.

در درس اول دانش‌آموزان ایده‌های ذهنی خود را برای ساخت اشیای جدید ارائه کرده‌اند اما در این درس طراحی اشیای الهام‌آمیز از پدیده‌های طبیعت انجام می‌شود. به این ترتیب، آنها دو شیوه ارائه ایده‌های خلاقانه ذهنی و ایده گرفتن از نمونه‌های طبیعت را تجربه می‌کنند. جست‌وجو برای یافتن ایده، ارائه طرح‌های ذهنی و ترسیم طرح ساده شده آنها، انتخاب بهترین نمونه برای اجرا، تصمیم‌گیری برای شیوه اجرا (به صورت دوجانبه یا سه‌جانبه)، تهیه مواد و وسایل مورد نیاز و اجرای کار، مراحل طراحی خلاقه را تشکیل می‌دهند.

نمودار روش‌های مختلف طراحی در درس دوم

به نمونه‌های طراحی مرتبط با گل توجه کنید :

طراحی گل‌های دیوارکوب با کاغذهای رنگی

چای صاف کن به شکل گل

ساختن گل با کاغذهای رنگی

جای کیسه ای به شکل گل نیلوفر

تزیین غذا به شکل گل

طراحی پرنده با گلبرگ های خشک شده

تزئین غذا به شکل باغچه

کیوسک تلفن همگانی به شکل گل رز

تنوع طرح های ذهنی گل، مواد مورد استفاده، کاربرد طرح ها و نوع برداشت طراح از گل های مختلف و میزان شباهت طرح ها به طبیعت از مواردی است که می توان توجه شاگردان را به آن جلب کرد تا در یک محدوده خاص به فعالیت نپردازند. آنها باید ایده های ذهنی خود را ارائه دهند و اجرا کنند و در مورد مراحل مختلف کار بیندیشند و به جست و جو و تجربه بپردازند.

مربی در این تجربه‌ها به شاگردان می‌آموزد که طبیعت یکی از منابع الهام هنرمندان است و آنها می‌توانند با توجه به تنوع طرح‌هایی که در پدیده‌های مختلف طبیعی وجود دارد، طرح‌های جدید ارائه دهند. ایجاد ارتباط میان این پدیده‌ها و اشیا و لوازمی که به صورت روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرند، نیاز به خلاقیت دارد. مشاهده انواع نمونه‌ها و گفت‌وگو دربارهٔ اینکه هریک از نمونه‌ها به کدام شیء آشنا شباهت دارد یا برای ساختن کدام وسیله مناسب است، به آنها کمک می‌کند تا طرح‌های خلاقانه‌ای ارائه دهند. بنابراین، هدف این درس طراحی از گل‌ها یا پدیده‌های دیگر طبیعت نیست بلکه ایجاد انگیزه برای جست‌وجوی انواع طرح‌ها در طبیعت و یافتن نمونه‌هایی است که الهام‌بخش ایده‌های خلاقانه باشد. شاگردان می‌توانند ایده‌های ذهنی خود را به صورت طرح‌ها یا حجم‌های ساده اجرا کنند و ارائه دهند. مربی با تشویق شاگردان در مراحل مختلف کار نقش مهمی در پیشرفت آنها و شکوفایی خلاقیشان دارد.

درس سوم: الفبای تصویر

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود :

- با مفهوم الفبای تصویر آشنا شوند.
- الفبای تصویر را در محیط پیرامون خود بشناسند.
- به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنند و از آنها لذت ببرند.

شاگردان در درس دوم از طریق مشاهده و بررسی انواع گل‌ها (یا هر پدیده دیگری) با تنوع طراحی در طبیعت آشنا شدند. آنها در این تجربه به ساختار بیرونی نمونه‌ها توجه داشتند ولی در این درس، علاوه بر ساختار بیرونی، دنیای درون میوه‌ها را از نظر تنوع شکل، رنگ، بافت و نظم بررسی کرده و مشاهده عمیق‌تری را تجربه می‌کنند.

استفاده از ابزار و وسایل مختلف در اجرای فعالیت‌ها آزاد است و مربی به کیفیت فعالیت ذهنی و قدرت خلاقیت شاگردان بیش از مباحث تکنیکی توجه می‌کند. بنابراین، استفاده از انواع مداد، مدادرنگی، پاستل گچی و روغنی (یا مداد شمعی)، آبرنگ و گواش، آکرلیک، پودر رنگ‌های معدنی (مانند لاجورد و شنگرف در ترکیب با چسب چوب یا روغن بزرک)، رنگ پلاستیک، ماژیک و جوهرهای رنگی یا هر ماده رنگی در دسترس دیگر (که استفاده از آن برای شاگردان ضرر نداشته باشد) بلامانع است.

مربی ابتدا توجه شاگردان را به تنوع میوه‌ها و ویژگی‌های مختلف آنها جلب می‌کند؛ به خصوص میوه‌هایی که برای شاگردان آشنا هستند و به طور معمول مورد استفاده آنها قرار می‌گیرند. سپس از آنها می‌خواهد که در ذهن خود شکل میوه انتخابی را تجسم کنند و طرح آن را بکشند. بعد، میوه برش‌خورده را تجسم و طرح آن را ترسیم کنند. در اکثر موارد شاگردان نمی‌توانند این طرح‌ها را به صورت دقیق نشان دهند. این تجربه ثابت می‌کند که اغلب افراد به آنچه می‌بینند دقت نمی‌کنند، حتی اگر بارها با آن روبه‌رو شده باشند. از این رو باید مشاهده دقیق و به خاطر سپردن تصاویر مختلف را تمرین کنند. آنها باید بیاموزند هرگاه با پدیده‌های طبیعت، اشیاء، آثار هنری و... روبه‌رو می‌شوند، ویژگی‌های مختلف آنها را مورد توجه قرار دهند و به دقت به خاطر بسپارند.

میوه‌های طبیعی شکل، رنگ و بافت (کیفیت سطح رویه یا پوست) بسیار زیبا و متنوعی دارند و علاوه بر پوسته بیرونی، در بخش درونی آنها هم رنگ‌ها، طرح‌ها و بافت‌های زیبایی وجود دارد. بسیاری از میوه‌ها و سبزیجات به شکل کروی هستند یا برش عرضی آنها نظم زیبایی را در شکل دایره نمایان می‌کند.

مربی توجه شاگردان را به نظمی که در پدیده‌های طبیعی وجود دارد جلب می‌کند و از آنها می‌خواهد که اجزای این پدیده‌ها را شناسایی کنند. نقطه‌ها، خط‌ها و رنگ‌هایی را که در بیرون و درون میوه‌ها دیده می‌شود، ببینند و به روش کنار هم قرار گرفتن آنها و نظمی که ایجاد کرده‌اند دقت کنند. به این ترتیب، مربی بچه‌ها را با الفبای طرح و تصویر یا نقطه، خط، شکل (سطح و حجم)، رنگ و بافت و قواعدی مانند تقارن و طرح مرکزی در طبیعت آشنا می‌کند.

شاگردان هنگام آشنایی با تنوع شکل‌ها، رنگ‌ها، بافت‌ها و طرح‌ها تجربیات سودمندی در مورد شناخت الفبای تصویر و درک ویژگی‌های اثر هنری به دست می‌آورند. به این ترتیب، می‌توانند این ویژگی‌ها را در نمونه‌هایی از آثار هنر ایران ببینند و به نظم شگفت‌انگیزی که میان نقطه‌ها، خطوط، سطوح و رنگ‌ها در نقش‌ها وجود دارد توجه کنند. مربی از آنها می‌خواهد که ضمن شناسایی اجزای طرح‌ها و نقش‌ها در آثار هنری ایران، نظم میان نقطه‌ها، خطوط، سطوح و رنگ‌ها را با پدیده‌های طبیعی مقایسه کنند.

مربی به شاگردان یادآوری می‌کند که هنرمندان با الهام گرفتن از این طرح‌ها و نظم‌ها آثار متنوعی پدید آورده‌اند و آنها را به جست‌وجو در پدیده‌های طبیعت تشویق می‌کند تا نظم جدیدی را کشف و در طراحی خود از آن استفاده کنند. با این روش، آنها نه تنها دقیق و عمیق دیدن را می‌آموزند بلکه به دید خود جهت می‌دهند و در زمینه طراحی موضوعات مختلف از آن بهره می‌گیرند. به این ترتیب، نگرش آنها نسبت به همه چیز تغییر خواهد کرد و هر شیء یا پدیده‌ای را سرآغاز ایجاد طرحی نو در نظر خواهند گرفت.

در فعالیت‌های پیشنهادی این درس، شاگردان می‌توانند علاوه بر کشیدن طرح دقیق قسمت‌های مختلف میوه انتخابی، با ساختن حجم میوه انتخابی خود در اندازه دلخواه، طراحی (دوبعدی) را با حجم سازی (سه بعدی) مقایسه کنند.

با توجه به اینکه هر یک از شاگردان به یکی از فعالیت‌ها می‌پردازد و میوه خاصی را برای کار خود انتخاب می‌کند، نمونه‌های متنوعی در یک کلاس اجرا می‌شود و همه در تجربه یکدیگر شریک می‌گردند.

هنگام اجرای فعالیت، مربی به شاگردان اجازه می‌دهد که آزادانه روش‌های دلخواه خود را برای دستیابی به نتیجه تجربه کنند و از ارائه روش خاص به آنها خودداری می‌کند. به این ترتیب، او فرایند کار را در نظر می‌گیرد و تلاش دانش‌آموزان را برای رسیدن به نتیجه نهایی مورد توجه قرار می‌دهد. در صورتی که شاگردی موفق به اجرای عملی کار خود نشود یا کارش در انتها درست از آب درنیاید، تلاش او در تجربه راه‌های مختلف، به کارگیری مواد گوناگون، استفاده از ابزارهای ابداعی، خلاقیت در ارائه ایده‌ها و روش اجرا و... هنگام ارزشیابی مدنظر مربی قرار می‌گیرد.

اجرای چنین فعالیت‌هایی به فضای مناسب کارگاهی و مواد و ابزار مختلف نیاز دارد؛ در غیر این صورت، طرح‌ها و حجم‌ها باید در اندازه کوچک اجرا شوند تا امکان تجربه‌های فوق با امکانات محدود میسر شود.

آخرین فعالیت پیشنهادی در این درس بیش از بقیه فعالیت‌ها بر اهمیت خلاقیت و نوآوری تأکید دارد. دانش‌آموزان باید نمونه‌های جدید و قابل اجرایی ارائه دهند که بتوانند آنها را بکشند یا ماکت آنها را بسازند. مربی روش‌ها و ایده‌های خلاقانه و جدید را مورد تشویق قرار می‌دهد و توجه دیگران را به آن جلب می‌کند. او از این طریق می‌کوشد دیگران را به ارائه ایده‌های ذهنی منحصر به فرد و خلاق ترغیب کند. نمونه‌های طراحی با موضوع از موز را ببینید :

چنان‌که مشاهده می‌شود، هر نوع برداشت برای طراحی یا کار مستقیم روی موضوع مجاز و پذیرفتنی است.
 به نمونه‌های طراحی که با الهام از شکل، رنگ و بافت هندوانه و یا با کار روی آن انجام شده است، توجه کنید.

مجسمه گوزن تراشیده شده از هندوانه

ایستگاه اتوبوس به شکل هندوانه

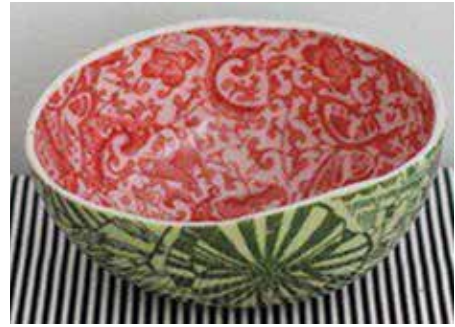
طراحی جعبه دستمال کاغذی؛ شکل برش درونی میوه ها

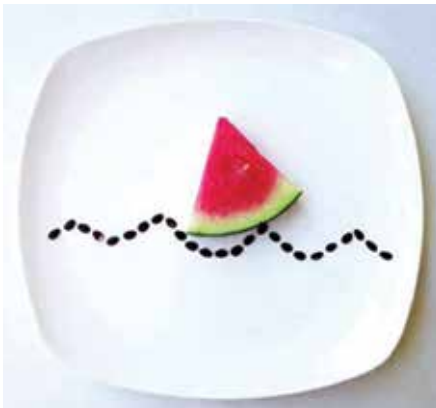
طراحی جعبه آبمیوه به شکل برش درونی

طراحی و کنده کاری روی هندوانه پوست کنده شده

طراحی و کنده کاری داخل و بیرون پوست هندوانه

طراحی قایق و دریا با هندوانه و هسته هندوانه

طراحی کیک به شکل هندوانه

به نمونه‌های طراحی با موضوع آناناس توجه کنید.

طراحی فضای معماری به شکل آناناس

طراحی بسته بندی مربای آناناس

به آثاری که با توجه به قسمت‌های مختلف پرتقال طراحی شده‌اند، توجه کنید.

طراحی ظرف آب پرتقال

طراحی صفحه میز به شکل برش پرتقال

به نمونه‌های طراحی با الهام از گلایی توجه کنید.

آثاری را که با توجه به ویژگی‌های توت فرنگی طراحی شده‌اند، ببینید.

بسته بندی مربای توت فرنگی

قاب عکس با طرح توت فرنگی

ظرف آبمیوه با طرح توت فرنگی

درس چهارم: نظم

- در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود :
- به گوناگونی درخت‌ها و برگ‌های آنها در طبیعت توجه کنند.
- تفاوت‌ها و شباهت‌های برگ‌ها را بیان کنند.
- از برگ‌های مختلف طراحی کنند.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های برگ‌ها را در طراحی‌های خود نشان دهند.
- نظم را در برگ‌ها تشخیص دهند.
- توانایی ایجاد نظم را در آفرینش‌های هنری خود داشته باشند.
- به نظم و زیبایی پدیده‌های طبیعت، که بخشی از خلقت خداوند است، توجه کنند و از آنها لذت ببرند.

شاگردان در درس اول طراحی به مشاهده اشیا و پیرامون خود پرداختند و به طراحی، کاربرد و زیبایی آنها توجه کردند. در درس دوم با مشاهده تنوع پدیده‌های طبیعی آموختند که برای طراحی خلاقانه تنوع بی‌ظیری از طرح‌ها و رنگ‌های طبیعت را می‌توان به کار گرفت. در درس سوم با مشاهده عمیق دنیای درون میوه‌ها با الفبای طرح و تصویر در پدیده‌های طبیعت و آثار هنری آشنا شدند. در درس چهارم طراحی آنها می‌آموزند که تکرار منظم الفبای تصویر را در طبیعت و آثار هنری مشاهده و بررسی کنند. دانش آموزان از طریق جست‌وجو، مشاهده و گفت‌وگو درباره یافته‌هایشان، درمی‌یابند که این ویژگی‌ها در تمام پدیده‌های طبیعی یا آفریده‌های خداوند موجود است. همچنین پی‌می‌برند که به موازات این نظم و زیبایی و تنوع طرح‌ها در طبیعت، آثار هنری و بسیاری از دست ساخته‌های بشر از نظم، طراحی خلاقه و زیبایی برخوردار است. بنابراین، نمونه‌های نظم و زیبایی پدیده‌های طبیعت، آثار هنری و برخی از دست ساخته‌های بشر را می‌توان بررسی کرد و از آنها برای طراحی خلاقه الهام گرفت.

مری می‌تواند با یک ذره بین، نظم ساختار یک برگ یا پدیده طبیعی مناسب دیگری را که در دسترس است به شاگردان نشان دهد و آنها را به جست‌وجوی نمونه‌های متنوع و زیبای نظم در طبیعت

تشویق کند. او از آنها می‌خواهد که ضمن توجه به تکرار منظم نقطه‌ها، خطوط، رنگ‌ها و انواع بافت‌ها در پدیده‌های مختلف، روش ایجاد نظم را در آنها بررسی کنند. پس از جست‌وجوی نمونه‌های گوناگون در طبیعت، مربی شاگردان را به بررسی نمونه‌های مختلف آثار هنری ایران تشویق می‌کند تا با روش‌های متفاوت ایجاد نظم در این آثار آشنا شوند. آنها از این طریق می‌آموزند که در کارهای هنری خود از روش‌های مختلف ایجاد نظم استفاده کنند.

مربی تلاش می‌کند باتقویت روحیه جست‌وجوگری در شاگردان، مهارت مشاهده، حساسیت و درک هنری آنها را پرورش دهد، آنها را به طراحی خلاقانه ترغیب کند و با تشویق به موقع در مراحل انجام کار هنری شور و اشتیاق آنها را به هنر و زیبایی افزایش دهد. مربی همچنین ضمن گفت‌وگو درباره اهمیت حفظ پدیده‌های طبیعت و آثار هنری ارزشمند، دانش آموزان را به حفظ و نگهداری میراث فرهنگی و هنری ترغیب می‌کند.

به نمونه‌های طراحی خلاقه با برگ توجه کنید.

چیدمان برگ‌های رنگی طبیعی

ساخت تصویر موش با برگ

بست سیم به شکل برگ

چای کیسه‌ای

نقاشی

تاریخ هنر ایران سرشار از نقش‌ها، رنگ‌ها و آثار نقاشی ارزشمندی است که نزد جهانیان شناخته شده‌اند. آشنایی شاگردان با این ویژگی‌ها تأثیر زیادی در شناخت فرهنگ و هنر ایران و درک آثار هنری دارد.

نقاشی ایرانی دید خاصی از جهان را ارائه می‌کند و علاوه بر طرح‌های انتزاعی مملو از رنگ‌های ذهنی است. این آثار ویژگی‌های مختلفی دارند که می‌توان از آنها برای گسترش دید هنری شاگردان استفاده کرد. هدایت شاگردان به جست‌وجوی ویژگی‌های مختلف و مشاهده دقیق آثار هنری ایران در این زمینه تأثیر بسزایی دارند.

بخش نقاشی کتاب هنرپایه هفتم به آشنایی شاگردان با برخی از ویژگی‌های نقوش و آثار نقاشی ایران اختصاص یافته است. شناخت این ویژگی‌ها در تربیت دید هنری، ارتقای درک هنری، تقویت مهارت مشاهده و پرورش خلاقیت شاگردان بسیار مؤثر است.

شاگردان در بخش نقاشی با دو زمینه نقاشی ذهنی و عینی (واقع‌گرا) آشنا می‌شوند و می‌توانند به دلخواه هریک از این روش‌ها را هنگام اجرای فعالیت‌های هنری پیشنهادی به کار بگیرند. بنابراین مربی، هم آثار ذهنی و تخیلی شاگردان و هم نمونه‌های شبیه به طبیعت (واقع‌گرا) را می‌پذیرد و آنها را در روش اجرا آزاد می‌گذارد. نمونه‌هایی از انواع فعالیت‌های هنری آزاد، که شاگردان را می‌توان به اجرای آنها یا موارد مشابه‌شان تشویق کرد، در این بخش ارائه شده است.

درس اول: نقاشی با نقطه‌ها و لکه‌های رنگی

در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود :

- از طریق کاربرد مناسب حواس، قدرت مشاهده خود را تقویت کنند.
- به تنوع نقطه در طبیعت توجه کنند.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های نقطه‌ها را در پدیده‌های طبیعی بیان کنند.
- نقطه‌ها را در آثار و میراث فرهنگی – هنری ایران تشخیص دهند.
- در آفرینش‌های هنری خود، نقطه‌ها را در اندازه‌ها و رنگ‌های مختلف به کار

برند.

تقویت مهارت مشاهده دقیق و روحیه جست‌وجوگری در این درس با تأکید بر ویژگی‌های نقطه ارائه شده است. شاگردان ضمن آشنایی با ویژگی‌های نقطه در طبیعت، انواع نقطه‌ها را در آثار نقاشی ایرانی جست‌وجو می‌کنند. سپس، به جست‌وجوی انواع نقطه‌ها در آثار دیگر هنر ایران می‌پردازند تا از این طریق درک هنری آنها نسبت به طبیعت و آثار هنری تغییر کند.

علاوه بر ویژگی‌های هر نقطه، نحوه ترکیب نقاط و تمرکز و پراکندگی آنها ویژگی‌های متفاوتی را پدید می‌آورد که شاگردان باید با آنها آشنا شوند و از آنها در آثار خود بهره گیرند. مربی با استفاده از تصاویر کتاب و ضمن گفت و گو با شاگردان، توجه آنها را به کیفیت‌های متفاوتی که روش‌های مختلف ترکیب نقطه‌ها به وجود می‌آورد، جلب می‌کند.

همان‌گونه که تأکید اصلی محتوای درس بر تقویت مشاهده است، فعالیت‌های پیشنهادی بر خلاقیت شاگردان در کار عملی تأکید دارند. شاگردان براساس آشنایی با نقطه‌ها به این فعالیت‌ها می‌پردازند و به دلخواه یک تجربه آزاد انجام می‌دهند. آنها می‌توانند این فعالیت‌ها را به صورت فردی یا گروهی انجام دهند ولی مربی آنها را به انجام کارهای گروهی تشویق می‌کند.

استفاده از ابزار و مواد به دلخواه شاگردان انجام می‌شود و مربی بر کار آنها نظارت می‌کند. در این فعالیت‌ها شاگردان هم‌زمان ترکیب شکل‌ها و رنگ‌ها را تجربه می‌کنند و نظم خاصی میان آنها پدید می‌آورند.

باشیدن رنگ برای شکل یابی

در فعالیت اول شاگردان باید پس از اجرای کار ایده خاصی را برای استفاده از آن ارائه دهند و جنبه کاربردی آن را بیابند. از این طریق، فعالیت هنری در خدمت نیازهای مختلف آنها برای کاربردی خاص یا زیبا سازی محیط به کار گرفته می شود.

چیدمان عناصر رنگی

ترکیب حجم های رنگی

فعالیت دوم بر خلاقیت تصویری شاگردان تأکید دارد. آنها باید از میان لکه های رنگی شکل های آشنایی را بیابند و آنها را تکمیل کنند. شاگردان هنگام شکل یابی در ارائه تصاویر دو بعدی و سه بعدی آزادند.

فعالیت سوم این درس تجربه ای مشابه موزائیک کاری است. انواع پدیده های طبیعی مانند خاک های رنگی، سنگ ریزه ها، صدف های کوچک، هسته ها و یا مجاله های کوچک یک اندازه با کاغذها یا پارچه های رنگی را می توان متناسب با تصویر رنگی آماده کرد و روی نقاشی، کارت تبریک یا عکس رنگی چسباند و تصویر را به صورت برجسته درآورد. این فعالیت بر دقت اجرا و تقویت حساسیت هنری شاگردان تأکید دارد.

در فعالیت پیشنهادی آخر، شاگردان می توانند با استفاده از انواع مواد و وسایل رنگی در دسترس (که به مثابه نقطه عمل می کنند) نقش های متنوعی ایجاد کنند. در این فعالیت، شاگردان ترکیب کردن و ایجاد هماهنگی و زیبایی با مواد مختلف رنگی را تجربه می کنند. ثبت این تجربیات از طریق عکاسی صورت می گیرد. پس از گرفتن هر عکس، آنها می توانند مواد را به شکل دیگری کنارهم بچینند و ترکیب های جدیدی بسازند.

چیدمان دربوش های دایره ای شکل رنگ شده

چیدمان ماشین های رنگی

چیدمان برگ های رنگی

چیدمان نی های آشامیدنی رنگی

چیدمان حجم های رنگی

درس دوم: نقاشی از گل‌ها

در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود:

- به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنند و از آنها لذت ببرند.
- به تنوع گل‌ها در طبیعت توجه کنند.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های گل‌ها را بیان کنند.
- طرح‌های استفاده شده از گل‌ها را در آثار و میراث هنری ایران تشخیص دهند.
- به تنوع رنگ‌ها در طبیعت و آثار هنری توجه کنند.

در این درس مربی توجه شاگردان را به یکی از پدیده‌های رنگی طبیعت، که در دسترس شاگردان قرار دارد، جلب می‌کند. مانند انواع گل‌ها، صدف‌ها، پروانه‌ها، ماهی‌ها و پرندگان که تنوع بسیار زیادی از طرح‌ها، رنگ‌ها و نقش‌ها را نمایان می‌کنند و منبع بسیار مناسبی برای فعالیت‌های هنری هستند. هماهنگی رنگ‌ها در طبیعت و آثار هنری مهم‌ترین نکته آموزشی این درس است که مربی توجه شاگردان را به آن جلب می‌کند. شاگردان می‌توانند از روش ایجاد هماهنگی میان رنگ‌ها در طبیعت یا هم‌نشینی آنها کنار هم استفاده کنند و با روش‌های جدیدی را به اجرا درآورند و میان رنگ‌ها در نقاشی خود هماهنگی ایجاد کنند.

آنها می‌توانند به دلخواه به نقاشی ذهنی یا شبیه به واقعیت پردازند و از یافته‌های خود در مورد نمونه‌های طبیعت استفاده کنند. در این نقاشی‌ها شاگردان باید بر نمایش گل یا نمونه طبیعی خاصی در کار خود تأکید کنند و بکوشند که توجه بیننده را به سرعت به تصویر آن جلب نمایند. آنها کشیدن پدیده طبیعی در اندازه بزرگ، استفاده از رنگ‌هایی که توجه بیننده را جلب می‌کند و روش مناسب قرار دادن موضوع در کادر، برجسته کردن شکل و ... را تجربه می‌کنند و در مورد تأثیر هر یک از این موارد در کلاس به گفت‌وگو می‌پردازند.

در این درس برای آشنایی با نقش‌های ذهنی، نمونه‌هایی از گل‌ها در آثار هنر ایران ارائه شده است. گفت‌وگو درباره ویژگی‌های این نقوش و مقایسه آنها با هم، به درک عمیق شاگردان از ایجاد

نقوش ذهنی منجر می‌شود. شاگردان هنگام کار عملی نباید از این نقش‌ها تقلید کنند بلکه پس از آشنایی با نمونه‌ها باید از ذهن خود ایده‌های جدیدی ارائه دهند.

فعالیت‌های پیشنهادی این درس بر تقویت مهارت‌های مختلف شاگردان و بیان احساسات از طریق نقاشی تأکید دارد. در اجرای فعالیت عملی تکه چسبانی (کلاژ) شاگردان باید تلاش کنند از میان مواد در دسترس نمونه‌هایی را بیابند که با استفاده از آنها بتوانند بافت مناسبی برای گل انتخابی خود ایجاد کنند. مری به جست‌وجوی شاگردان برای یافتن ماده مناسب و ظرافت اجرا در تکه چسبانی توجه می‌کند و آنها را مورد تشویق قرار می‌دهد.

چیدمان رنگی با سبزیجات و صیفی جات

چیدمان با برگ‌های رنگی

درس سوم: بافت در نقاشی

در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود:

- مفهوم بافت را درک کنند.
- بافت‌های مختلف را در پدیده‌های طبیعی تشخیص دهند.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های بافت‌های مختلف را در پدیده‌های طبیعی بیان کنند.
- توانایی ایجاد بافت‌های متنوع را در آفرینش‌های هنری خود داشته باشند.

در این درس، دانش‌آموزان ضمن تعمیق یادگیری خود در زمینه بافت و کسب تجربیات جدید مانند استفاده از حس لامسه برای آشنایی با بافت‌های مختلف، با روش‌های ایجاد بافت‌های متنوع در نقاشی آشنا می‌شوند.

انواع بافت‌ها از ترکیب نقطه‌ها، خط‌ها، سطح‌ها، رنگ‌ها و... ایجاد می‌شوند. برخی از این بافت‌ها صیقلی و هموار و بعضی از آنها دارای برجستگی و فرو رفتگی هستند و از لمس کردنشان درک جدیدی حاصل می‌شود.

مربی می‌تواند امکان تجربه‌های مختلف را برای شاگردان فراهم کند و اطلاعات و تجربیات آنها را در مورد انواع بافت افزایش دهد. سپس آنها را تشویق کند که از بافت‌های طبیعی الهام بگیرند و بافت‌های متنوعی در کارهای خود به وجود آورند. همچنین با استفاده از بافت‌های طبیعی آثاری را خلق و ارائه کنند.

در فعالیت‌ها، استفاده از مواد مختلف و روش‌های متنوع ترکیب آنها برای شاگردان آزاد است و مربی آنها را تشویق می‌کند که با استفاده از مواد مختلف رنگی ایجاد بافت‌های جدید را تجربه کنند. در فعالیت پیشنهادی آخر روش بافت زیر لاکی ارائه شده است؛ به این ترتیب، شاگردان جست‌وجو برای یافتن بافت‌های طبیعی متنوع، ایجاد ترکیب‌های زیبا از برگ‌ها و گلبرگ‌های خشک شده، روش حفظ و نگهداری مواد آسیب‌پذیر با روغن جلا و... را تجربه می‌کنند و با روش زیر لاکی آشنا می‌شوند.

درس چهارم: نقش‌های منظم

- در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود :
- مفهوم نقش منظم را درک کنند.
- تنوع نقش‌های مرکزی را در طبیعت تشخیص دهند.
- طرح‌های مرکزی را در آثار و میراث هنری ایران باز شناسی کنند.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های طرح‌های مرکزی مختلف را در پدیده‌های طبیعی و آثار هنری بیان کنند.
- در آفرینش‌های هنری خود از نقش‌های مرکزی استفاده کنند.

دانش‌آموزان پس از تجربیات مختلفی که در زمینه‌آشنایی با الفبای تصویر کسب کرده‌اند، در این درس یکی از قواعد ترکیب را می‌آموزند. طرح مرکزی، که یکی از نمونه‌های نقش‌های منظم است، در هنر ایران به خصوص در دوره اسلامی مورد توجه هنرمندان بوده و بارها و بارها مورد استفاده قرار گرفته است. مشابه این نظم در بسیاری از پدیده‌های طبیعی دیده می‌شود. مربی می‌تواند شاگردان را تشویق کند تا به این ارتباط توجه کنند و نمونه‌های آنها را در طبیعت و آثار هنری بیابند. بنابراین، جست‌وجو برای کشف انواع نمونه‌ها در طبیعت و آثار هنری و معادل‌سازی آنها با هم، یکی از اهداف این درس است که در جهت تقویت و تعمیق مشاهده انجام می‌شود. هدف دیگر این درس، پرورش خلاقیت شاگردان در تجربه‌های آزاد هنری و ایجاد نقوش منظم به روش دلخواه است.

در اجرای این فعالیت‌ها شاگردان می‌توانند هم‌زمان به طراحی طرح مرکزی و ایجاد هماهنگی میان رنگ‌های مختلف بپردازند و ترکیب‌های رنگین و زیبایی به وجود آورند. استفاده از مواد طبیعی و مصنوعات رنگی در ایجاد ترکیب‌های زیبا و منظم آزاد است. می‌توان با دوربین از آثار چیده شده‌ای که باقی نمی‌مانند، عکاسی کرد. همچنین شاگردان می‌توانند با استفاده از تکنیک چاپ دستی از مواد طبیعی یا اشیای در دسترس نقش‌های منظم و زیبایی به وجود آورند.

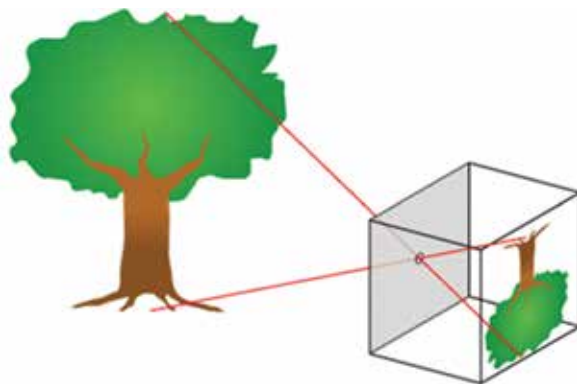

مربی شاگردان را تشویق می‌کند که این فعالیت‌ها را به صورت گروهی انجام دهند و از همفکری و همکاری یکدیگر بهره گیرند. او می‌تواند پس از انجام دادن فعالیت‌ها از شاگردان بخواهد که کاربرد مناسبی برای آثار نقاشی یا حجم‌هایی که باقی می‌مانند، بیابد و بهترین روش استفاده از کارها را پیدا و پیشنهاد کند.

عکاسی

انسان از سالیان بسیار دور همواره آرزوی ثبت تصاویر را در سر داشت تا اینکه پس از سال‌ها تلاش و تجربه توانست با دوربین عکاسی تصویر آنچه را می‌دید، ثبت کند. در تمدن اسلامی، ابن هیشم برای رصد ستاره‌ها از وسیله‌ای استفاده کرد که بعدها اساس ساخت دوربین عکاسی شد. در شکل زیر نمونه ابتدایی این ابزار را می‌بینید.

اساس کار دوربین عکاسی

عکاسی به شکل امروزی در غرب اختراع شد. دوربین عکاسی شامل یک جعبه (اتاق) تاریک است که روزنه‌ای روی یکی از دیواره‌های آن قرار دارد و نور از این روزنه وارد جعبه می‌شود. در جعبه یک سطح حساس به نور (فیلم عکاسی) وجود دارد. وقتی این سطح زمانی کوتاه در معرض نور قرار بگیرد، تصویر موضوع روی آن ثبت می‌شود و پس از آن می‌توان مرحله ظهور فیلم و چاپ عکس را انجام داد.

اولین عکس جهان

نیمه فورنیپس فرانسوی نخستین عکس جهان را در سال ۱۸۲۲ میلادی (۱۲۰۰ هجری شمسی) گرفت.

به تدریج و با پیشرفت‌های علمی، ابزارهای پیشرفته‌ای برای عکس گرفتن در شرایط مختلف تولید شد. نکته جالب توجه این است که همه این ابزارها بر اساس اتاق تاریک و سطح حساس به نور ساخته شده‌اند. امروزه عکاسی دیجیتال سرعت و کیفیت این مراحل را تغییر داده است و عکاس بلافاصله پس از عکاسی می‌تواند عکس را ببیند و از کیفیت آن مطمئن شود. در تصاویر زیر چند نمونه از دوربین‌های عکاسی را می‌بینید.

عکاسی از اواخر دوره حکومت محمدشاه قاجار به ایران آمد و مورد استفاده‌های مختلف قرار گرفت؛ از جمله ثبت شرایط زندگی در مناطق مختلف ایران که برای کسب اطلاع از وضع مردم در دوره‌های متفاوت بسیار مفید است. امروزه عکاسی به مثابه یکی از هنرهای تصویری جایگاه خاصی در میان هنرها دارد. همچنین بسیاری از علوم، از جمله پزشکی و مهندسی، از دستاوردهای عکاسی استفاده‌های زیادی می‌کنند. در برنامه هنر پایه هفتم برای اولین بار به آموزش عکاسی پرداخته شده است. مربیان محترم توجه داشته باشند که آشنایی با اطلاعات تکنیکی مربوط به دوربین عکاسی پیش‌نیاز فعالیت‌های عکاسی است. بنابراین، در بخش عکاسی هم هدف اصلی تقویت حس مشاهده و پرورش خلاقیت شاگردان از طریق فعالیت‌های هنری است.

درس اول: منظره یاب

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- تفاوت بین مشاهده با کادر و بدون کادر را بیان کنند.
- مهارت مشاهده واقیعت ها را با استفاده از منظره یاب داشته باشند.
- مفهوم دید عکاسی را درک کنند.

وقتی انسان ها به محیط پیرامون خود می نگرند، اغلب فقط چیزهایی را می بینند که توجه آنها را به خود جلب می کنند. این عمل به وسیله حذف ذهنی مواردی که در کانون توجه قرار ندارند، صورت می پذیرد. به عبارت دیگر، ذهن انسان حذف شود گزینش می کند و آنچه را می خواهد می بیند اما دوربین عکاسی همه عوامل موجود در یک صحنه را ثبت می کند. به همین دلیل، در بسیاری از موارد عکاس پس از دیدن عکس متوجه می شود که توانسته آنچه را مدنظر داشته است، به خوبی نشان دهد. به عبارت دیگر، موضوع مورد نظر دارای ارزشی برابر با سایر عناصر عکس است و توجه خاص بیننده را جلب نمی کند.

تمرین نگاه کردن از داخل منظره یاب به شاگردان در درک تفاوت دید انسان و دوربین کمک می کند. گفتنی است که اندازه توصیه شده برای ساخت منظره یاب (۳۰×۴۰ میلی متر) با توجه به اندازه سطح حساس دوربین های تمام خودکار انتخاب شده است. مربی با انجام دادن تمرینات کتاب، ذهن شاگردان را با مباحث مذکور آشنا می کند. لازم است او دانش آموزان را در شیوه استفاده از منظره یاب (به صورت عمودی، افقی یا مورب) آزاد بگذارد. مربی می تواند از شاگردان بخواهد که به جزئیات نواحی تیره (سایه) و روشن موضوع دقت کنند. این تمرین به درک بیشتر تفاوت های دوربین با چشم آنها کمک می کند؛ زیرا دوربین در تفکیک جزئیات قسمت های تیره و روشن موضوع دقت چشم را ندارد. به این ترتیب، حساسیت شاگردان نسبت به این تفاوت ها افزایش می یابد و هنگام عکاسی با مشکلات کمتری روبه رو می شوند.

مربی شاگردان را تشویق می کند که موضوعی را به دقت با منظره یاب ببینند و به روش های مختلف، جاسازی آن را داخل کادر تجربه کنند و کیفیت آنها را با یکدیگر مقایسه نمایند. سپس این

روش را برای دیدن اشیای مختلف، محیط اطراف، مناظر طبیعی و... به کار برند. همچنین در دیدن عکس‌های مختلف به روش قرار گرفتن موضوع در کادر توجه کنند و برشی را که عکاس از واقعیت انتخاب کرده است، تجسم نمایند.

در مورد تصاویر مسجد گوهرشاد (به کتاب دانش‌آموز مراجعه کنید) و تفاوت روش‌های قرار دادن موضوع در کادر با شاگردان گفت‌وگو کنید و توجه آنها را به برشی که عکاس از فضای مقابل خود انتخاب کرده است، جلب نمایید.

درس دوم: دوربین های تمام خودکار

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- با قسمت های مختلف دوربین های تمام خودکار آشنا شوند .
- مهارت لازم را در استفاده از دوربین های تمام خودکار داشته باشند .
- تفاوت بین مشاهده با منظره یاب و مشاهده واقیعت را بیان کنند .
- مهارت استفاده از منظره یاب دوربین را داشته باشند .

برای آموزش این درس، یک دوربین تمام خودکار یا حرفه ای (که روی حالت خودکار تنظیم شده باشد) مورد نیاز است. لازم است مربی ابتدا شاگردان را با بخش های خارجی دوربین آشنا کند. به طور کلی دوربین ها از دو بخش اصلی تشکیل شده اند : ۱- بدنه و ۲- لنز. بدنه بخشی از دوربین است که تصویر، داخل آن (روی سطح حساس به نور) ثبت می شود. لنز تصویر واضح را به داخل بدنه منتقل می کند تا ثبت شود. برخی از بخش های مهم دوربین که روی بدنه قرار دارند و آشنایی با کارکرد آنها برای عکاسی لازم است، عبارت اند از :

- ۱- دکمه خاموش و روشن کردن دوربین
- ۲- محل قرارگیری باتری دوربین
- ۳- محل قرارگیری کارت حافظه
- ۴- منظره یاب که عکاس با نگرستن از درون آن، کادر مورد نظر خود را برای عکاسی انتخاب می کند.
- ۵- صفحه نمایش که امروزه هم نقش منظره یاب را دارد و هم برای دیدن عکس های گرفته شده به کار می رود.

- ۶- اهرم زوم که با تغییر آن، موضوع موردنظر از نمایی نزدیک تر یا دورتر ثبت می شود.
- ۷- اهرم تنظیم منوی دوربین که نحوه استفاده حرفه ای و یا آماتور از دوربین را تعیین می کند. این اهرم در همه دوربین ها وجود ندارد و فرض بر این است که دوربینی که در اختیار مربی

قرار دارد، از دوربین‌های کامپکت یا دوربین‌های تمام خودکار یا خانگی با قابلیت تنظیمات دستی (Manual) است. شاگردان در این پایه فقط با تنظیم منو بر روی حالت (Auto یا Programm) عکاسی می‌کنند.

۸- دکمه شاتر که با فشار دادن آن دوربین تصویری را که در منظره‌یاب مشاهده شده است، ثبت می‌کند.

۹- دکمه نمایش تصویر که با فشار دادن آن می‌توان عکس‌های ثبت شده را دید؛ اگر دوباره این دکمه را فشار دهید، دوربین برای گرفتن عکس بعدی آماده می‌شود. شاگردان پس از آشنایی با اجزای دوربین باید بتوانند با منوی تمام خودکار (اتوماتیک) عکاسی کنند.

در پایان این درس، از شاگردان انتظار می‌رود که بتوانند به خوبی از منظره‌یاب استفاده کنند؛ موضوع دلخواه خود را به خوبی در کادر قرار دهند و به عکاسی از آن بپردازند. مربی می‌تواند در این بخش تفاوت بین آنچه را در واقعیت وجود دارد با چیزی که بر صفحه دوربین ثبت می‌شود با بیانی ساده برای شاگردان بازگو کند. به عبارت دیگر، آنها را با سطح دو بعدی تصویر آشنا کند تا تفاوت آنچه را با چشمان خود می‌بینند و دارای عمق و حجم است، با تصویر آن در روی کاغذ تشخیص دهند.

درس سوم: آشنایی با ایجاد نقطه تأکید در عکس

- در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :
- با قسمت های مختلف دوربین های تمام خودکار آشنا شوند.
- مهارت لازم را در استفاده از دوربین های تمام خودکار داشته باشند.
- تفاوت بین مشاهده با منظره یاب و مشاهده واقیعت را بیان کنند.
- مهارت استفاده از منظره یاب دوربین را داشته باشند.

لازم است دانش آموز در این درس با روش حذف عناصر مزاحم بصری از کادر انتخابی خود آشنا شود و بتواند در عکسی که می گیرد به بهترین شکل ممکن توجه بیننده را به موضوع انتخابی جلب کند. برای رسیدن به هدف مذکور در این پایه می توان به موارد زیر اشاره کرد :

— نزدیک شدن به موضوع اصلی تا حد امکان

- قرار دادن موضوع در مقابل پس زمینه ای ساده
- اختصاص دادن بخش اعظم کادر به موضوع اصلی
- خارج کردن عوامل مزاحم بصری از کادر انتخابی
- قرار دادن موضوع مورد نظر در نزدیک ترین فاصله ممکن به دوربین و چیدن بقیه عوامل در فاصله های دورتر.

در مورد تصاویر این درس با شاگردان گفت و گو کنید و از آنها بخواهید تصاویری را که موضوع مشابه دارند، باهم مقایسه کنند و تأثیر فاصله از موضوع و نحوه استفاده از منظره یاب را بررسی نمایند.

قبل از عکاسی از شاگردان بخواهید موضوع مورد نظر خود را اعلام کنند. پس از عکاسی، عکس های آنها را به نمایش بگذارید و ضمن گفت و گو در مورد نزدیک شدن به هدف درس، آنها را تشویق کنید. سپس از همه شاگردان بخواهید عکسی را انتخاب کنند که در آن موضوع اعلام شده قبلی به بهترین نحو نمایش داده شده است. عکس مورد نظر را با اکثریت آرا انتخاب کنید و مواردی را که رعایت آنها باعث موفقیت عکاس شده است، برای همه توضیح دهید.

درس چهارم: نور

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود :

- تأثیر انواع نور در عکاسی را بشناسند.
- تفاوت عکاسی در نور طبیعی و عکاسی در نور مصنوعی را بدانند.
- تفاوت عکس‌های گرفته شده در نور طبیعی و مصنوعی را بدانند.
- با توجه به موضوع مورد نظر، مهارت استفاده از نور مطلوب را داشته باشند.

در این درس، مربی در مورد میزان و منبع نور مناسب برای عکاسی اطلاعاتی در اختیار شاگردان می‌گذارد. لازم است شاگردان با مشکلات عکاسی در شب و نور مصنوعی آشنا شوند؛ مشکلاتی مانند لرزش دوربین در شرایط وجود نور نامناسب، اینکه بافت و سایه روشن در نورهای مصنوعی به خوبی ثبت نمی‌شود و

هنگام انجام دادن تمرینات این درس شاگردان متوجه خواهند شد که وقتی نور کافی برای عکاسی وجود ندارد، دوربین به طور خودکار از نور کمکی (فلاش) برای جبران این کمبود استفاده می‌کند. نور فلاش علاوه بر جبران نبود نور کافی تأثیر بسیاری در زیبایی عکس نهایی دارد. مربی از دانش آموزان می‌خواهد که تصاویر گنبد سلطانی در شب و روز را باهم مقایسه کنند. او همچنین با شاگردان درباره تفاوت‌های منبع نور طبیعی و مصنوعی گفت‌وگو می‌کند و نکات ضروری را مورد تأکید قرار می‌دهد.

مربی با توجه به تصاویر ارائه شده در کتاب دانش آموز با شاگردانش در مورد تأثیر سه منبع نوری متفاوت بر تصویر گلدان گفت‌وگو می‌کند و آنها را به بحث و بررسی در مورد تأثیر منبع نوری بر کیفیت تصویر وامی‌دارد. همچنین شاگردان را به عکاسی در فضای بسته و استفاده از دو منبع نوری طبیعی و مصنوعی تشویق می‌کند تا تجربیات متنوعی در این زمینه کسب کنند و با مشکلاتی که هنگام عکاسی در این شرایط به وجود می‌آید، آشنا شوند و راه حل‌ها را جست‌وجو کنند.

نکاتی چون کادربندی و نقطه تأکید را که در درس‌های قبلی آموزش داده‌اید، در ارزیابی عکس‌ها مورد توجه قرار دهید و نحوه انتخاب موضوع، فضا سازی و نگاه خلاقانه شاگردان به موضوع را در نظر بگیرید.

خوشنویسی

معلمان گرامی خوب می‌دانند که امروزه خط خوب متاعی کمیاب است و حتی عزیزی که تحصیلات عالی دارند، در بسیاری موارد با مشکل بدخطی مواجه‌اند. علل این مسئله می‌تواند عوامل بسیاری باشد که مهم‌ترین آنها نبود آموزش صحیح و مستمر در سال‌های آغاز تحصیل است. در این میان، تعیین اولویت میان تعلیم خط درشت (خوشنویسی) و خط ریز (شکسته تحریری) نیز مورد اختلاف است. البته روشن است که این دو ارتباط تنگاتنگی با هم دارند و برای یادگیری شکسته تحریری (خط ریز) – که همان ساده شده شکسته نستعلیق است – فراگیری خط نستعلیق به عنوان زیربنا ضرورت دارد.

این بخش از کتاب، که خودبخشی از سه گانه آموزش خوشنویسی در دوره متوسطه اول است، به نیت رفع نیاز آموزشی دانش آموزان فراهم شده است و به ضرورت به هر دو مقوله خوشنویسی با قلم و خوشنویسی با مداد و خودنویس نظر دارد. معلمان گرامی می توانند با توجه به امکانات و شرایط موجود، یکی از این دو مقوله یا هر دو را در برنامه آموزشی کلاس خود قرار دهند.

پیوستگی در آموزش، ترتیب سرمشق ها و مطالب ارائه شده، هم زمانی تعلیم خط درشت (خوشنویسی) و خط ریز (تحریری)، آغاز کردن با نستعلیق و اختصار در توضیح مطالب از ویژگی های این کتاب است که با پررنگ کردن نقش مؤثر معلمان گرامی نتیجه ای مطلوب در پی خواهد داشت. ان شاء الله...

شرح برخی اصطلاحات و معرفی بعضی از ابزار این هنر پیش نیازی است که در درس اول آمده است و آشنایی با خطوط مختلف و کاربردهای هریک از آنها شناخت و آگاهی دانش آموزان از گونه های مختلف خوشنویسی را افزایش خواهد داد.

نکته قابل ذکر دیگر، تأکید بر تقویت دید دانش آموزان در آموزش و پرهیز از تشریح و توضیح و...، (لااقل در مرحله اول تعلیم و برای همه) است.

دلگرمی ما به همدلی و همراهی معلمان کار آشنا و دلسوزی است که در سراسر میهن اسلامی با تلاشی درخور تحسین به امر آموزش فرزندان این آب و خاک همت گماشته و عاشقانه به تعلیم و تربیت آنان مشغول اند.

درس اول: آشنایی با اصطلاحات و ابزارهای خوشنویسی

در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود :

- برخی از اصطلاحات و ابزارهایی را که برای یادگیری بهتر خط ضروری است، بشناسند
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارند و از آنها نگهداری کنند.

همان‌طور که می‌دانید، در طول آموزش می‌بایست مدام از اصطلاحات خاص خوشنویسی مانند ترکیب، کرسی و نقطه استفاده کرد. از این رو، به نمونه‌هایی از این تعاریف – که برای تفهیم بیشتر دانش‌آموزان مورد نیاز است – اشاره می‌کنیم و دربارهٔ ابزار معرفی شده و ویژگی‌های آنها بیشتر توضیح خواهیم داد که امیدواریم مورد استفاده قرار گیرد.

پیش از پرداختن به ابزارها و اصطلاحات، بهتر است به نحوهٔ صحیح در دست گرفتن قلم پردازیم که تأثیر زیادی بر خوش نوشتن دارد. قلم را باید با انگشت شست و سبابه گرفت و به انگشت میانی تکیه داد. توجه داشته باشید که نوک انگشتان باید پشت منتهی الیه میدان قلم قرار گیرد.

ابزار

قلم : اصلی‌ترین ابزار خوشنویسی است. از انواع قلم می‌توان به قلم دزفولی، قلم شمالی، قلم خیزران و قلم پارویی اشاره کرد.

قلم دزفولی

قلم شمالی

قلم خیزران

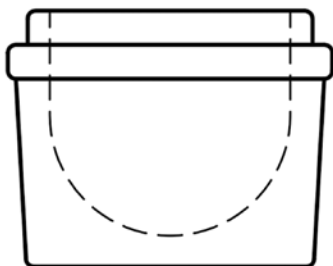
قلم پارویی

در اینجا خصوصیات یک قلم خوب دزفولی را بیان می‌کنیم.
در قلم دزفولی رنگ پوسته در دامنه‌ای از سرخ تا قهوه‌ای پررنگ و شفاف است و هرچه به قهوه‌ای نزدیک‌تر باشد بهتر است رنگ روشن و متمایل به سرخ مغز قلم (داخل آن) نیز دلیل مرغوبیت قلم است.

قلم باید راست و بدون خمیدگی باشد و رگه‌های روی پوست آن پيچش نداشته باشند. شکل مقطع قلم بایستی گرد باشد. برای تشخیص گردی قلم آن را لابه‌لای انگشتان بچرخانید تا گردی قلم را حس کنید.

قلم دزفولی باید به اندازه کافی محکم و سخت باشد و این را می‌شود از وزن قلم یا صدای برخورد آن با سطحی سخت – شبیه صدای ضربه خوردن ظرف چینی – تشخیص داد.

دوات : تعریف دوات در کتاب درسی آمده است اما از ویژگی‌های دوات خوب فضای داخلی گرد و بدون زاویه است. چنانچه شکل فضای داخلی نیم کروی باشد بهتر است.

لازم است دهانه دوات باز و فراخ و ارتفاع آن کم باشد.
جنس دوات را می‌توان برحسب اولویت از مواد زیر انتخاب کرد.
۱- فلزات مانند برنج، نقره، مس

۲- چینی، بلور، شیشه

۳- پلاستیک

لیقه : بهترین انتخاب برای لیقه، ابریشم طبیعی تابیده شده است.

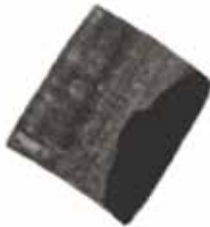

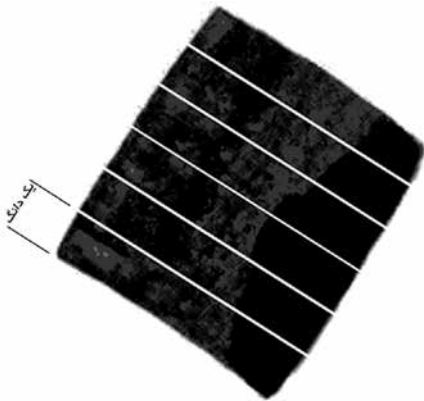
لیقه باید به اندازه کافی نرم و لطیف باشد و کرک و پُرز از خود بیرون ندهد.

اصطلاحات

نقطه : در کتاب درسی گفتیم اثر حرکت کل پهنای زبانه قلم بر روی کاغذ، که یک مربع را تشکیل دهد، نقطه است و حروف و کلمات در خوشنویسی با آن اندازه گیری می شود.

بهتر است با نشان دادن زبانه قلم و نقطه سالم، دانش آموزان را در فهم بهتر این تعریف یاری کنیم.

دانگ: پهنای هر نقطه را که به اندازه پهنای زبانه قلم است، به شش قسمت مساوی تقسیم می کنند و هر قسمت را یک دانگ همان قلم یا نقطه می نامند. به تصویر روبه رو توجه کنید.

جدول زیر گویای تقسیمات و اندازه تقریبی دانگ های قلم است.

قلم	اندازه به میلی متر
غبار	تا ۵/۰
خفی	از ۵/۰ تا ۷۵/۰
کنایت	از ۷۵/۰ تا ۱/۵
جادو	از ۱/۵ تا ۲
مشقی	از ۲ تا ۶
جلی	از ۶ تا ۲۰
کتیبه	از ۲۰ به بالا

ترکیب: به شکل قرار گرفتن حروف، کلمات و یا تنظیم سطرها در فضای صفحه ترکیب گفته می شود.

کشیده (مد): شکل نوشتن برخی از حروف در اندازه بلند و در راستای افق سطر که در نوشتن آنها پهنای تمام قلم مشاهده می شود.

کرسی: جای قرار گرفتن یک یک حروف و کلمات نسبت به راستای افق سطر را کرسی می گویند. این تعریف کامل تر و جامع تر از تعاریفی است که تا کنون از کرسی شنیده اید اما در صورت نیاز، به خصوص در آموزش خط تحریری، می توان از تعاریف دیگر نیز کمک گرفت.

سطح: به حرکات راست حروف گفته می شود.

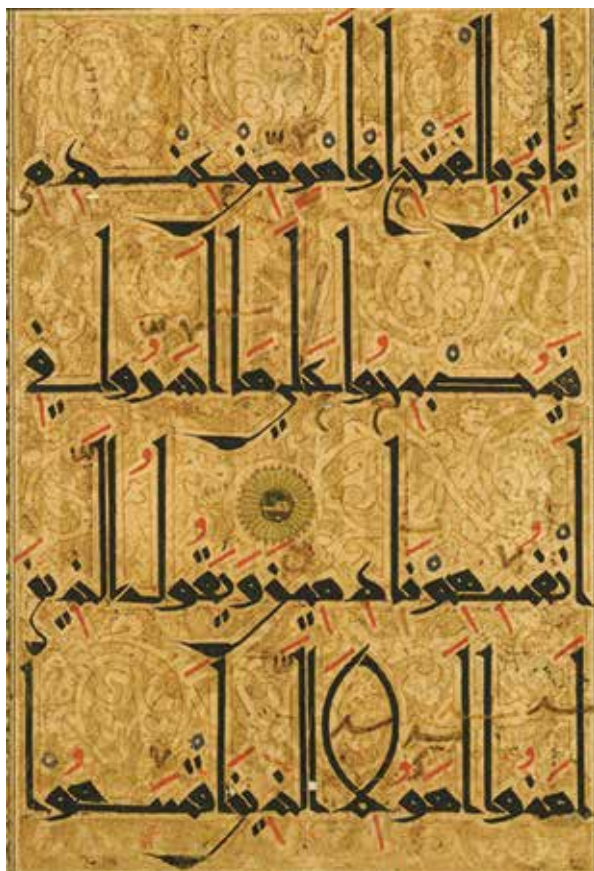
دور: به حرکات منحنی وار حروف گفته می شود.

درس دوم: خوشنویسی کنید

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود:

- خط کوفی را بشناسند.
- در خوشنویسی حروف و کلمات ساده مهارت داشته باشند.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارند و از آنها نگهداری کنند.

آشنایی اجمالی با گونه‌های مختلف خوشنویسی به ما کمک می‌کند تا خط‌های مرسوم در دوره‌های

تاریخی و کاربردهای آنها را بهتر بشناسیم و با توجه به خواستی که از خوشنویسی داریم، خط مورد علاقه خود را دنبال کنیم.

مسلماً خط کوفی اولین نوع خط نیست اما به این دلیل از آن شروع می‌کنیم که قدیمی‌ترین خطی است که جنبه هنری یافته و از زیبایی و قابلیت که به عنوان یک هنر تزیینی دارد، دیر زمانی است که استفاده می‌شود.

توجه داشته باشیم که در تعریف خطوط، علاوه بر تعاریف متداول می‌توان به هندسه آنها نیز پرداخت و هرگونه خوشنویسی را از این منظر معرفی کرد. چرا که طراحی خطوط و میزان سطح و

دور هر خط با تنوع فرم‌ها و زیبایی و سرعت تحریر آن خط ارتباط مستقیم دارد. نیاز به سرعت در تحریر، سادگی و خوانایی در عین زیبایی، و ایجاد فرم‌های بدیع از جمله عواملی است که باعث تغییراتی در سطح و دور حروف و کلمات و در نتیجه شکل‌گیری خطوط جدید در طی دوره‌های مختلف شده است. از این منظر، تکیه بر تناسب سطح و دور خطوط در امر آموزش، دانش‌آموزان را با هندسهٔ خطوط و مبنای حرکت قلم و ترکیب در هر خط آشنا می‌سازد.

خط کوفی

خطی است که یک دانگ دور و پنج دانگ سطح دارد. این خط در شهر کوفه رشد کرده است و از این رو آن را کوفی می‌نامند. از خط کوفی علاوه بر کاربرد نگارشی در قرون اول تا سوم هجری – که کم و بیش تا قرن پنجم هم ادامه داشته – برای نوشتن کتیبه‌های بناهای تاریخی و مذهبی، قرآن کریم، تزئین ظروف سفالی و پارچه و... استفاده شده است.

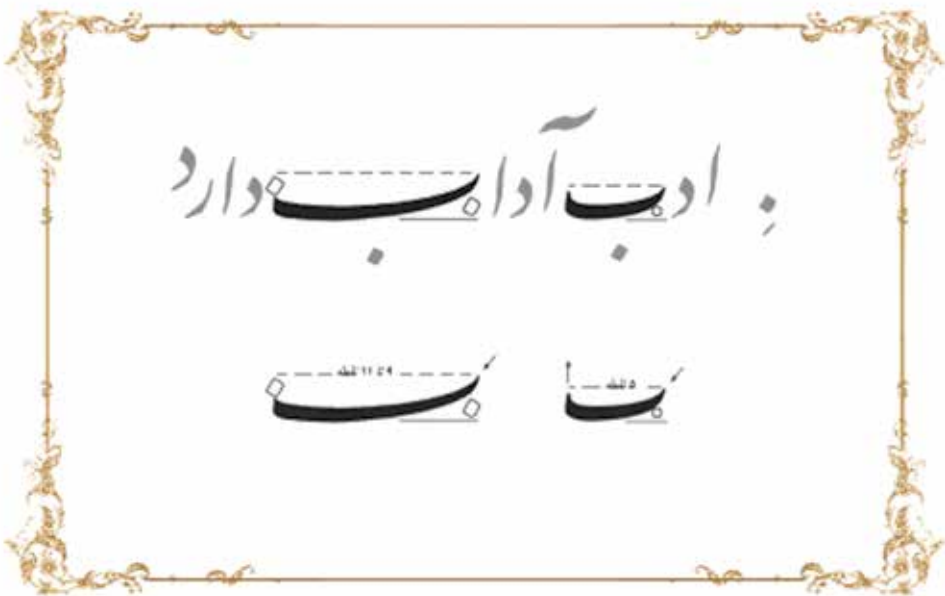

به یاد داشته باشیم که در میان انواع خط کوفی و اساساً تمامی خطوط، خط کوفی بنایی تنها گونه‌ای است که فقط سطح دارد و دور در آن مشاهده نمی‌شود.

سرمشق‌ها

مبنای آموزش خوشنویسی تا پیش از دوره قاجار و مشخصاً میرزای کلهر، تعلیم مفردات بود اما میرزای کلهر با مبنا قرار دادن سطر و آموزش سطرنویسی، تحول بزرگی در آموزش خوشنویسی پدید آورد و آموزش این هنر را آسان‌تر کرد.

پر واضح است که در خلال آموزش سطر با حروف نیز آشنا می‌شویم و آنها را می‌آموزیم. در این درس پنج سرمشق آمده است که از ساده‌ترین سرمشق‌ها هستند. به فراخور حرف یا کلمه‌ای را نیز آموزش داده‌ایم که امیدواریم مورد استفاده قرار گیرد. توجه داشته باشید که تمامی مراحل نگارش خط درشت و نکات لازم که در مورد آموزش این نوع خط آمده است، در خط ریز نیز مصداق دارد؛ با این تفاوت که ملاک اندازه‌ها به جای نقطه، صفر و به جای نیم نقطه خط درشت، نقطه با مداد یا خود نویس است.

ابراکرا^کب زندگی بارد

ب ب ب

ادب آموزتا ادیب شوی

م م م

شد آب در آفتاب آه مبرنی

وال معمری

وال شکاری
یا دعاه از آن

چو را پستاد به ز مهر پدر تخریب شد

درس سوم: خوشنویسی کنید

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود:

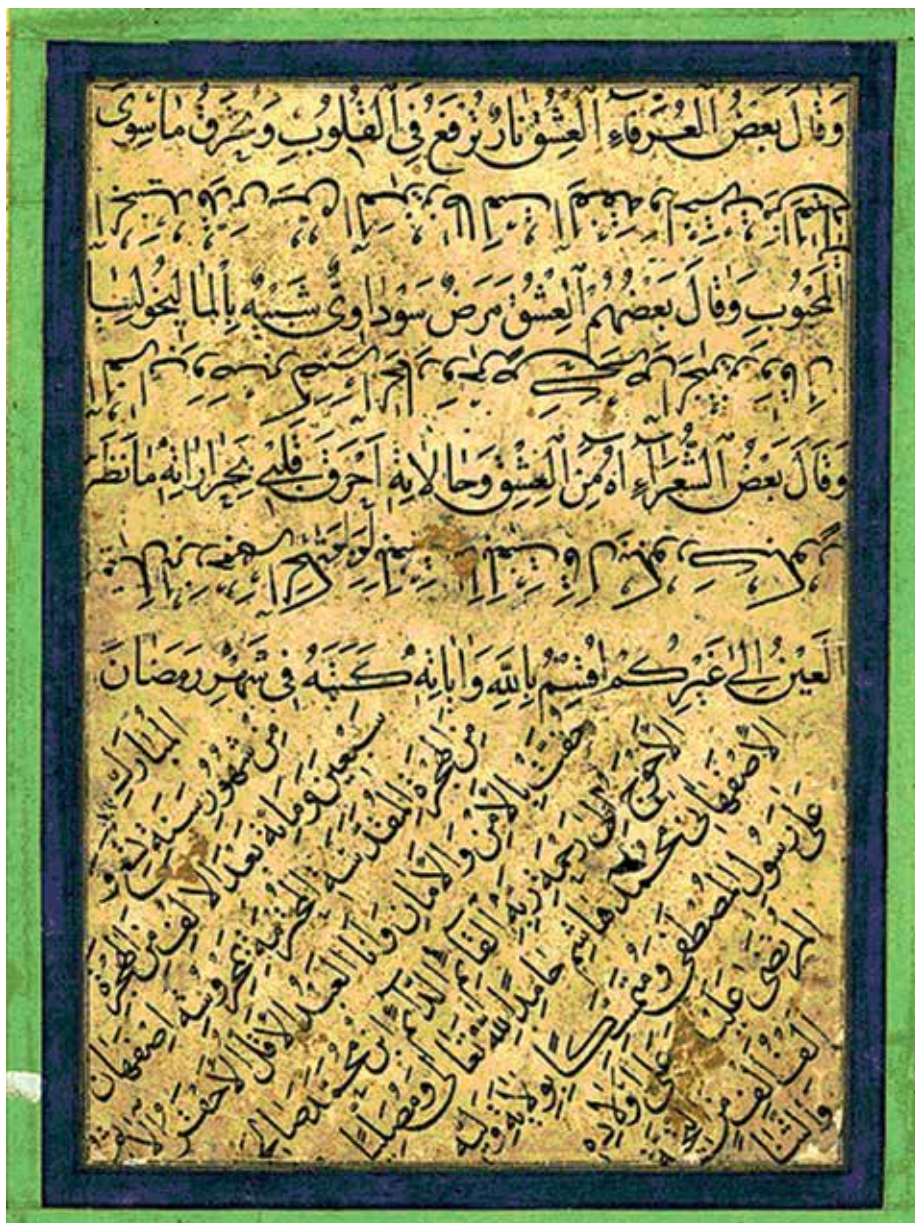
- خط نسخ را بشناسند.
- مفهوم سطر نویسی را درک کنند.
- در سطر نویسی مهارت داشته باشند.

در این درس کتاب به خط نسخ اشاره شده است.

در توضیح بیشتر خط نسخ باید گفت که در این خط دو دانگ دور و چهار دانگ سطح دیده می‌شود.

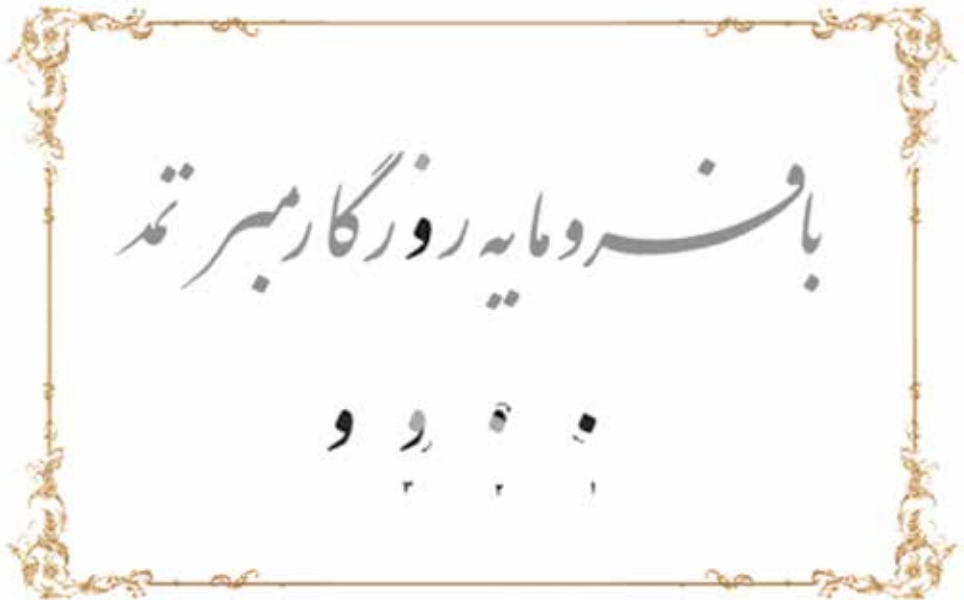
این خط را که ناسخ خط هاست و پس از پیدایش بیشترین کاربرد را در نگارش سُسخ داشته است، خط نسخ نامیده‌اند. خط نسخ از زمان پیدایش تا به امروز، یعنی طی بیش از هزار سال، بیشترین کاربرد را در نگارش قرآن کریم و ادعیه داشته است.

سر مشق‌ها

سر مشق‌های این درس در ادامه سر مشق‌های درس دوم است و برخی حروف و کلمات نیز تکرار شده‌اند.

معلم‌ان گرامی بهتر است توجه دانش‌آموزان را به کشیده‌ها جلب کنند.

بترس از زبردستی و زکار تم

ز

"ز" خلجری
با یک حرکت

ر ۱ ۲

"ر" مرصع
با دو حرکت

پدر نیست بدخواه فرزند خویش

پ ۱ ۲ ۳

سرت سبز دلت خوش باد جاوید

س س

چو استاد می دست افتاده گیر

ب ب ب

الف به نقاد

درس چهارم: خوشنویسی کنید

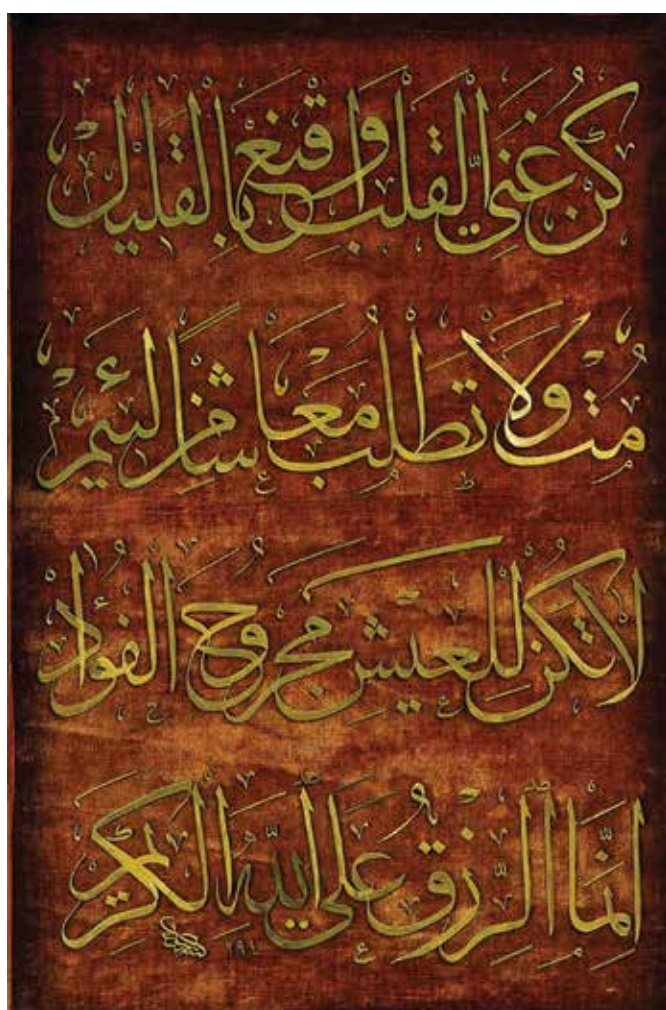
در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- خط ثلث را بشناسند.
- در خوش نویسی حروف و کلمات ارائه شده در این درس مهارت داشته باشند.

در ادامه آشنایی با خطوط، سومین گونه خوشنویسی معرفی شده در کتاب درسی خط ثلث است. تناسب سطح و دور خط ثلث مانند خط نسخ دو دانگ دور به چهار دانگ سطح است و به خاطر همین نسبت یک به سه، آن را ثلث می نامند.

بیشترین کاربرد این نوع خوشنویسی در کتیبه های مساجد و اماکن مقدس است. گاهی نیز تابلوهایی با خط ثلث تولید و ارائه می شود.

سر مشق‌ها

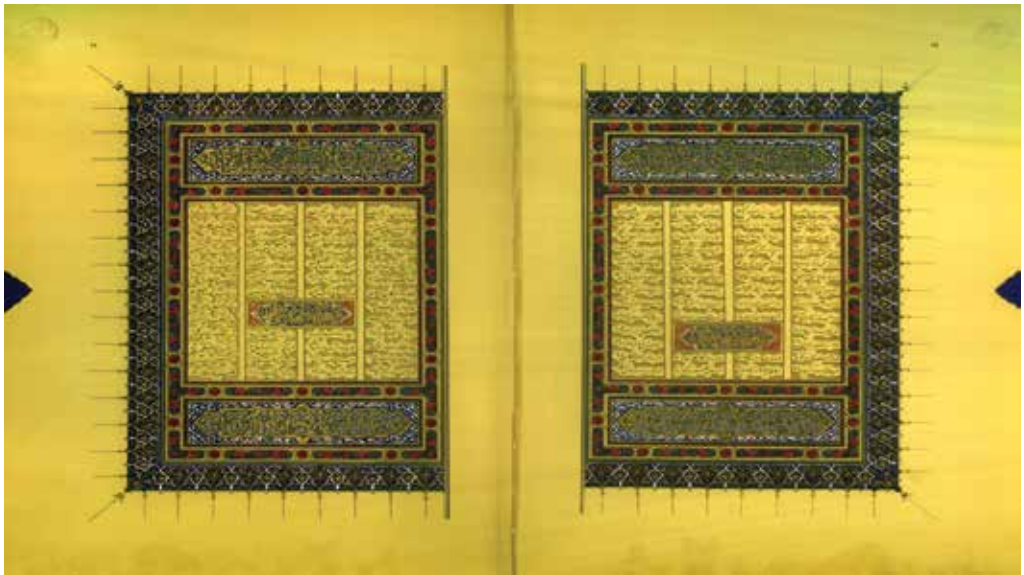
سطنویسی ابتدایی ترین و مهم‌ترین فرم آموزش خوشنویسی است که آموزش آن از درس دوم آغاز گردیده است. باید دانست سطر نویسی پایه بیشتر فرم‌ها در خط نستعلیق می‌باشد. به نمونه‌های زیر توجه کنید.

سطر

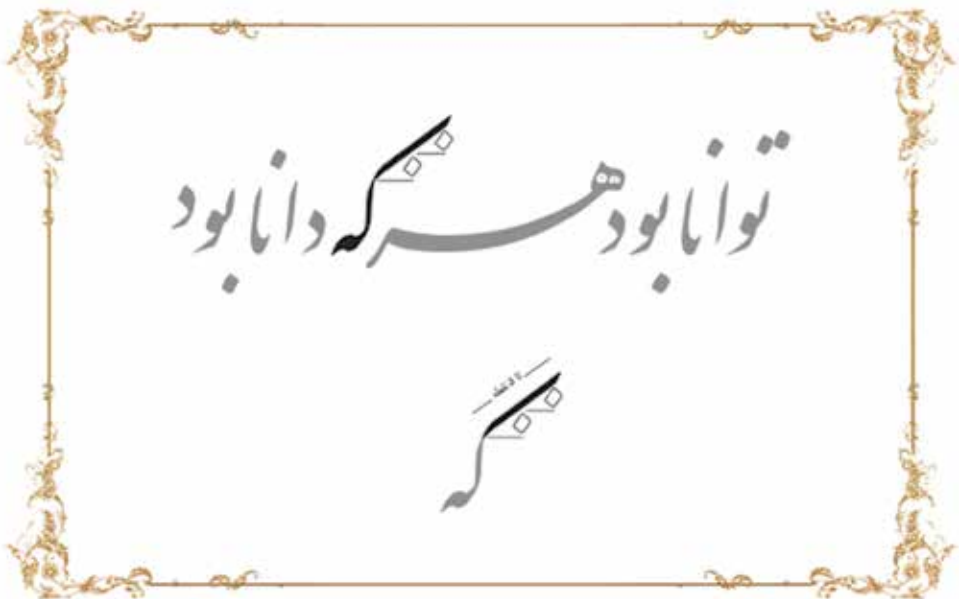

چلیا

کتابت

اکنون سطرهای زیر را که سرمشق‌های این درس هستند، با تأکید بر انتخاب کشیده به دانش‌آموزان آموزش می‌دهیم.

ز بهر تر از کوه آمدید که

بهر

هر و آنست که آهسته و پیوسته رود

بهر

شکل مداد است غریب دارد

بجای برده من راوان نهرا منو ختم

م ج ن

همه از بهر تو سرشته و فرمان بردار

ن ب ج

درس پنجم : خوشنویسی کنید

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- خط محقق را بشناسند.
- در خوشنویسی حروف و کلمات مرکب و ساده مهارت داشته باشند.

خط محقق

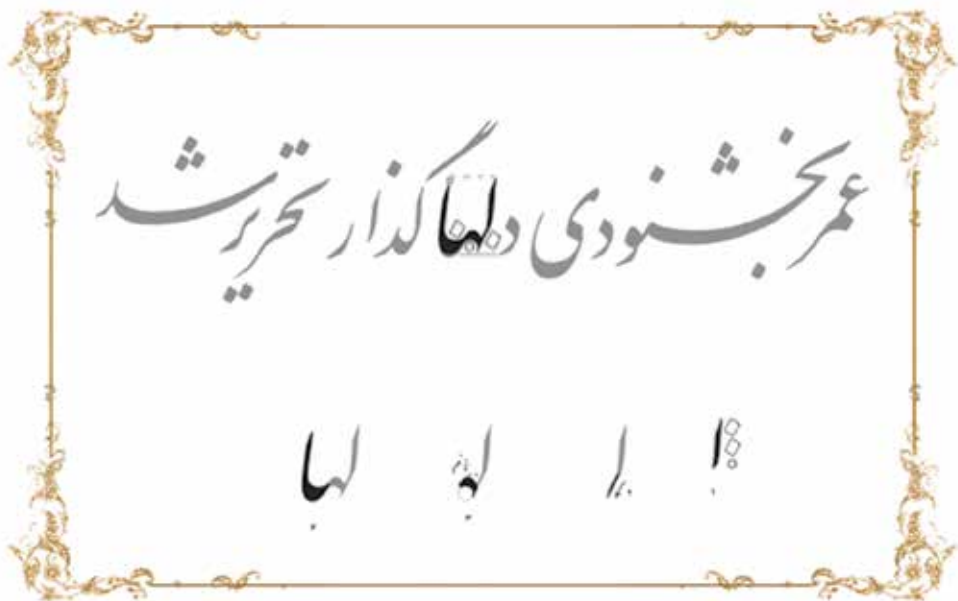
این خط یک و نیم دانگ دور و چهارونیم دانگ سطح دارد و بدین لحاظ بیشتر از سایر خطوط به کوفی نزدیک است.

امروزه از خط محقق کمتر استفاده می‌شود. اگرچه هنوز در برخی آثار خوشنویسی و نیز در نگارش قرآن کریم کاربردهایی دارد.

سر مشق‌ها

سر مشق‌های این درس و درس‌های قبل در مجموع ۲۰ سطر است که با احتساب مطالب مطرح شده در درس یک و سایر درس‌ها می‌توانند جلسات یک سال تحصیلی را پوشش دهند. چنانچه معلمان گرامی در هر جلسه علاوه بر سر مشق ارائه شده، سطری را نیز در قالب تمرین منزل به دانش‌آموزان بدهند و از آنها بخواهند که خود آن سطر را به خط نستعلیق بنویسند و جلسه بعد به کلاس بیاورند، کمک می‌کند که هنرجویان اندک اندک با ترکیب در نستعلیق آشنا شوند.

جهانت بجام و طنس یارب

هـ

جهان آفرینست نکندار

و و و و

یکی لشکر آید در چهل و بیست

هفتاد و هشتاد و نود و ده

نه عمر خضر ماند نه ملک اسکندر

هفتاد و هشتاد و نود و ده

طراحی سنتی

درس اول: طراحی سنتی چیست؟

- در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود :
- از طریق کاربرد مناسب حواس قدرت مشاهده را در خود تقویت کنند.
 - به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنند و از آنها لذت ببرند.
 - مفهوم طراحی سنتی را درک کنند.
 - طرح‌های هندسی و طرح‌های غیر هندسی را تشخیص دهند.
 - طرح ساده شده اشیاء و پدیده‌های طبیعی را بکشند.

از زمان شکل‌گیری نخستین تمدن‌های باستانی در فلات ایران، پارسیان در تزیین دست‌ساخته‌های خود همواره از نقوش مختلف استفاده کرده‌اند.

این نقوش ابتدا به صورت شکل‌های طبیعی ترسیم شده‌اند اما به تدریج از طبیعت‌گرایی دور شده و متناسب با شکل و مواد سازنده، شیء تغییر و نقش‌هایی متفاوت یافت‌اند. مانند نقش‌هایی که بر روی سفال، نمد، پارچه و... مشاهده می‌کنید. این نقش‌ها خطوطی شکسته و گردان دارند. به‌طور کلی، نقوش سنتی ایران را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد :

الف) نقوش گردان :

۱- اسلیمی

۲- ختایی

ب) نقوش هندسی :

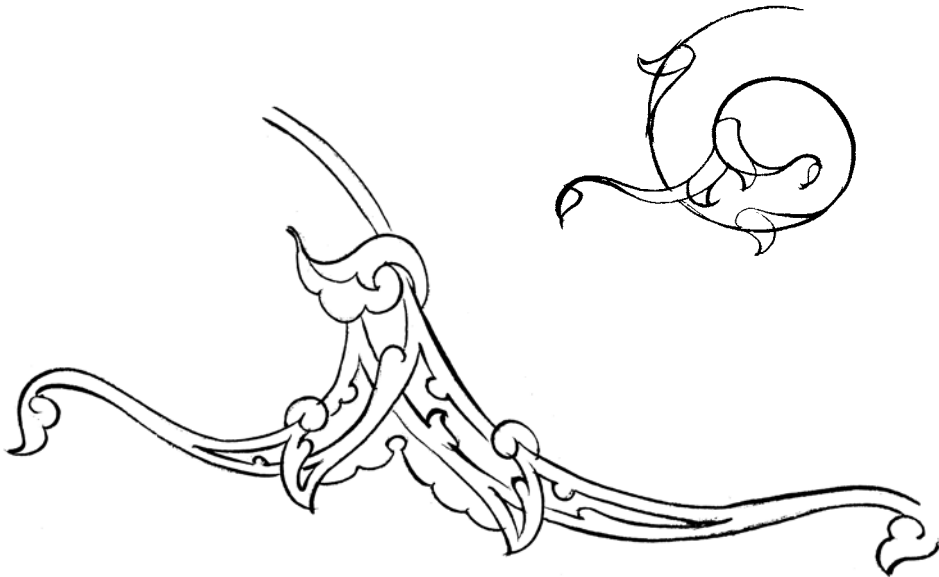
۱- نقوش هندسی ساده

۲- گره‌ها

الف) نقوش گردان

این نقش‌ها که در رسم آنها بیشتر از خطوط منحنی و دوائر استفاده می‌شود، شامل نقوش اسلیمی و ختایی است (طراحی سنتی).

۱- اسلیمی : این نقوش بر گرفته یا خلاصه شده نقوش گیاهی و حیوانی مانند : درخت، عاج یا سرفیل، مار، دهان باز اژدها یا ابر هستند. از آنجا که این نقوش از دوران اسلامی جایگاه ویژه‌ای در تزیین و طراحی آثار هنری و تزیینات معماری داشته‌اند، آنها را اسلیمی (منسوب به اسلام) می‌دانند.

۲- ختایی : به نقوشی گفته می‌شود که الهام گرفته از نقش گل‌ها و گیاهان هستند و عناصری چون گل، برگ، ساقه و غنچه گیاه را شامل می‌شوند.

ب) نقوش هندسی

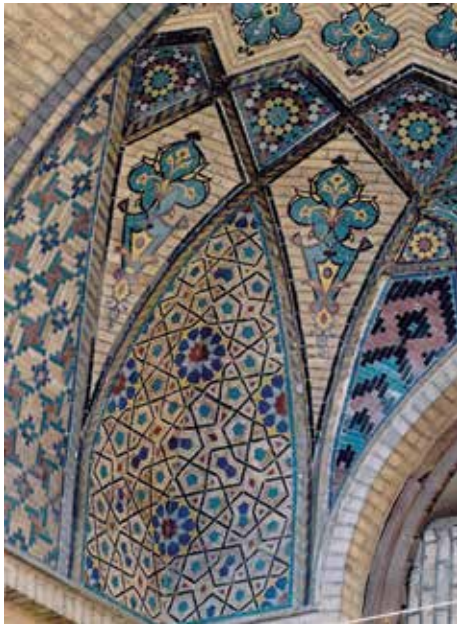
در میان نقوش سنتی، گروهی از نقش‌ها به دلیل هندسی بودن قابل تفکیک‌اند. برای ترسیم این نقوش می‌توان از اصول رسم هندسی استفاده کرد. این نقش‌ها بر اساس شیوه ترسیم به دو گروه تقسیم می‌شوند:

۱- نقوش هندسی ساده: این نقوش، با خطوط ساده عمودی، افقی و مایل رسم شده‌اند. نقش و نگارهای سفالینه‌های پیش از تاریخ و دست‌بافته‌های سنتی ایران چون گلیم و ورنی از این گونه‌اند. این نقش‌ها که برگرفته از نقش پرندگان، حیوانات، گیاهان، اشیا و... هستند، گاهی آن‌چنان انتزاعی و ساده شده‌اند که دیگر نقش طبیعی‌شان قابل تشخیص نیست.

نقوش سفالینه‌های فلات ایران دوره پیش تاریخی

۲- گره‌ها : در اصل شیوه‌ای از ترکیب هندسی متنوع در یک چهار چوب مشخص و هماهنگ است. در طراحی و رسم گره‌ها معمولاً یک واگیره طراحی می‌شود؛ این نقش در تکرار خود، نقش اصلی را ایجاد می‌کند و در سطح وسیعی می‌توان آن را پیاده کرد. این نقش‌ها بیشتر در معماری سنتی به کار می‌روند اما در سایر هنرهای سنتی نیز کار برد دارند. برخی گره‌ها قواعد ترسیم ساده‌ای دارند و با ایجاد شبکه‌های منظمی از مربع، مثلث و لوزی قابل ترسیم و گسترش‌اند. برخی از آنها قواعد پیچیده‌تری دارند؛ به طوری که در ظاهر نیز قابل تشخیص‌اند و قواعد خاصی در ترسیم آنها وجود دارد.

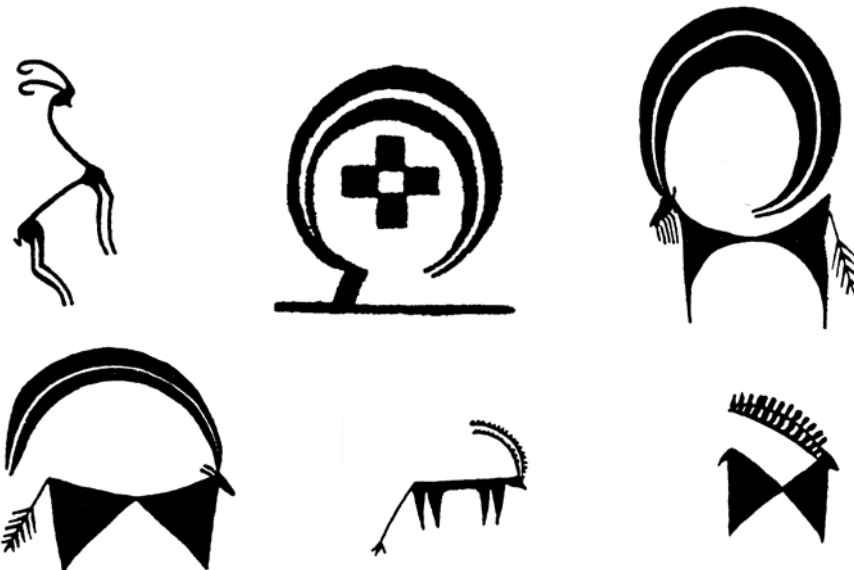

درس دوم: آشنایی با نقش‌های هندسی

- در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود :
- در محیط زندگی خود و طبیعت اشکال هندسی و غیر هندسی را بازشناسی کنند.
 - با ترکیب اشکال مختلف هندسی، طرح‌های ساده‌ای از پدیده‌ها به وجود آورند.
 - مفهوم نقش هندسی را درک کنند.
 - نقش‌های هندسی را در آثار و میراث هنری ایران تشخیص دهند.
 - مهارت استفاده از شکل‌های هندسی را برای طراحی نقش‌های هندسی داشته باشند.

طراحی «نقش‌های هندسی ساده»

- ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید یک شیء، پرنده، حیوان یا گیاه را در ذهن خود مجسم کنند.
- با استفاده از اشکال هندسی، شکل ساده‌آن را طراحی کنند. به این ترتیب، نقش مورد نظر با خطوط شکسته و زاویه‌دار رسم می‌شود.

نمونه‌ای از تصویر بز بر روی ظروف سفالی شوش — حدود هزاره چهارم قبل از میلاد

– چنانچه بخواهیم کاربرد این نقش (پرنده، حیوان، گیاه و...) را بهتر ببینیم، با استفاده از کاغذ پوستی طرح را روی زمینه مقوایی تکرار می‌کنیم تا طرحی منظم‌تر برای اهداف مورد نظر (مثل پارچه، کاغذ کادو و...) اجرا شود. این طرح را با تکرار منظم خطی می‌توان به حاشیه هم تبدیل کرد.

– زمینه طراحی شده را با رنگ آمیزی (با مداد رنگی، گواش و...) کامل کنند.

درس سوم: آشنایی با نقش‌های هندسی

- در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود :
- در محیط زندگی خود و طبیعت اشکال هندسی و غیر هندسی را بازشناسی کنند.
 - با ترکیب اشکال مختلف هندسی، طرح‌های ساده‌ای از پدیده‌ها به وجود آورند.
 - مفهوم نقش هندسی را درک کنند.
 - نقش‌های هندسی را در آثار و میراث هنری ایران تشخیص دهند.
 - در استفاده از شکل‌های هندسی برای طراحی نقش‌های هندسی مهارت لازم را داشته باشند.

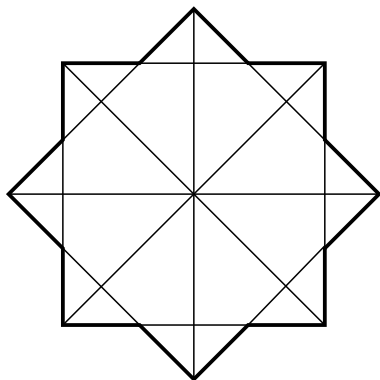
طراحی «گره»

- از دانش‌آموزان بخواهید روی کاغذ شطرنجی با اشکال مربع، مثلث، مستطیل، مربع و ترکیب آنها طرح‌ها و شکل‌های متنوعی ایجاد کنند.
- از میان شکل‌های ایجاد شده یکی را به دلخواه انتخاب کنند.
- طرح مورد نظر را در زمینه‌ی مقوایی به صورت منظم تکرار کنند.
- برای استفاده از طرح مورد نظر و کاربردهای مختلف (کارت تبریک، کاغذ کادو، پارچه) آن را رنگ آمیزی کنند.

طراحی «شمسه و چهار لنگه»

- ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید روی کاغذ شطرنجی مربعی به اندازه دلخواه ترسیم کنند.
- سپس مربع دیگری به همان اندازه به صورت لوزی روی مربع رسم کنند.
- آن‌گاه خطوط میانی طرح خود را به نحوی پاک کنند که یک ستاره هشت پر (شمسه) دیده شود.
- در ادامه، این نقش را به صورت منظم و به هم پیوسته تکرار کنند. از به هم پیوستن این

نقش‌ها و فضای خالی بین آنها، نقش‌های دیگری ایجاد می‌شود. نقش ایجاد شده در اینجا چلیپا یا چهار لنگه نام دارد.

گلیم بافی

دانستنی‌های مورد نیاز

گلیم بافی از کهن‌ترین شیوه‌های فرش بافی در سرزمین ایران است. سابقه این بافت در فلات ایران دست کم به ۸۰۰۰ سال پیش می‌رسد. از کهن‌ترین نمونه گلیم که در کاوش‌های باستان‌شناسی به دست آمده، گلیم پاره‌ای است با قدمت ۲۰۰۰ سال که آن را متعلق به دوره اشکانیان دانسته‌اند. گلیم پاره‌ای نیز در سرزمین مصر کشف شده که با توجه به قدمت قریب به ۱۵۰۰ ساله آن، به عصر ساسانیان منتسب است. پس از ظهور اسلام نیز گلیم بافی در ایران رواج داشته است و جهان‌گردان و جغرافی‌دانان در نوشته‌های خود در مقاطع تاریخی مختلف به این امر اشاره کرده‌اند اما از آنجا که گلیم پیوسته دست بافت خاص مردم روستاها و عشایر بوده، هیچ‌گاه جایگاهی مانند قالی در کارگاه‌های شهری نیافته است. فقط از دوران صفویه، که از شکوفاترین مقاطع هنری ایران است، چندین قطعه گلیم شاهکار به جا مانده که در بافت آنها از ابریشم و نخ گلابتون استفاده شده است. ویژگی عمده گلیم‌های صفوی این است که در نقش‌پردازی آنها علاوه بر نقوش هندسی از نقوش گردان و برخی نقوش مایه‌های اسطوره‌ای و نقوش‌هایی برگرفته از داستان‌های کهن ایرانی استفاده شده است. امروزه گلیم بافی در اکثر مناطق عشایری – روستایی ایران رایج است و در هر منطقه طرح و رنگ بندی خاص خود را دارد.

گلیم ابریشمی، غنی شده با گلابتون، (دوره صفویه)

گلیم ابریشمی منتسب به کاشان (دوره صفویه)

عشایر قشقایی در فارس، اقوام کرد به ویژه ساکن در صحنه، سنندج، بیجار و هرسین، ایل بزرگ شاهسون در شمال غربی ایران (منطقه آذربایجان)، ایلات بختیاری که در نواحی نزدیک به مرکزی و دامنه های رشته کوه های زاگرس مستقرند، طوایف ترکمن در نواحی شمال خراسان و استان گلستان، ایل افشار که طوایف آن در خوزستان و کرمان مستقرند، و... مهم ترین بافندگان گلیم هستند.

نمونه‌هایی از گلیم‌های عشایر فارس

شیوه‌های بافت گلیم

شیوه بافت گلیم‌های ایرانی به دو گروه کلی تقسیم می‌شود :

۱- **پودگذاری** : گلیم ساده که شیوه بافت آن پودگذاری است، از نخ تار و پود بافته می‌شود. این نوع گلیم دوروست و طرح‌های متنوع و زیبای آن تنها با عبور دادن نخ پود رنگی از لابه‌لای نخ‌های تار شکل گرفته‌اند. شاخص‌ترین گلیم‌های ساده در استان‌های کردستان، فارس، کرمانشاه، اردبیل و خراسان بافته می‌شوند.

۲- **پودپیچی** : در گلیم‌هایی که به این شیوه بافته می‌شوند؛ علاوه بر نخ تار و پود، از پود نازک نیز استفاده می‌شود. نخ رنگی یک‌بار به دور هر چله می‌پیچد و سپس به پشت گلیم می‌رود و مخفی می‌ماند. با عبور نخ پود دیگری به نام پود نازک، بر روی هر ردیف یا هر رج و سپس کوبیدن آن با شانه بافندگی، بافت هر ردیف یا هر رج تمام می‌شود. این گونه گلیم که **سوماک** یا **ورنی** نیز نامیده می‌شود، در مناطق آذربایجان شرقی و اردبیل تولید می‌گردد. این بافت در میان عشایر سیرجان و کرمان به **شیریکی پیچ** یا **شیلکی** معروف است.

درس دوم : ابزار، وسایل و مواد گلیم بافی

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

● اصطلاحات مربوط به گلیم بافی (دار، چله پیچی، تار، پود، نخ چله) را بشناسند.

● انواع دار را بشناسند.

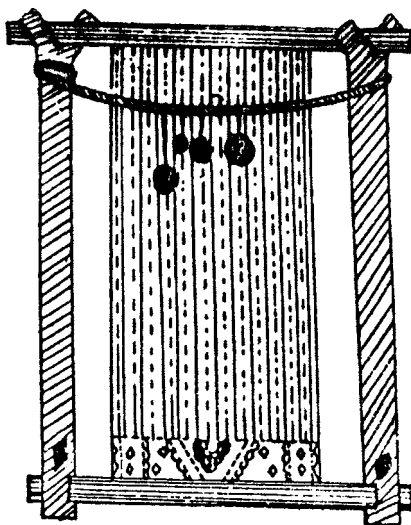
● انواع نخ چله را بشناسند.

● دار را برای گلیم بافی آماده کنند (چله پیچی).

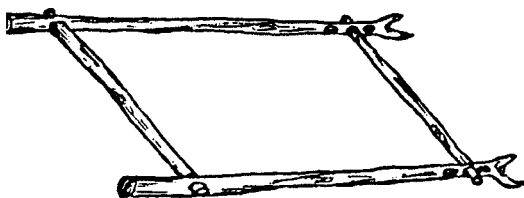
● بتوانند گلیم بیافند.

ابزار و وسایل گلیم بافی

دار : دار یا کارگاه چهار چوبه ای است از جنس فلز یا چوب و فلز که می تواند به صورت افقی و یا عمودی باشد و بیشتر در شهرها و برخی روستاها کاربرد دارد.

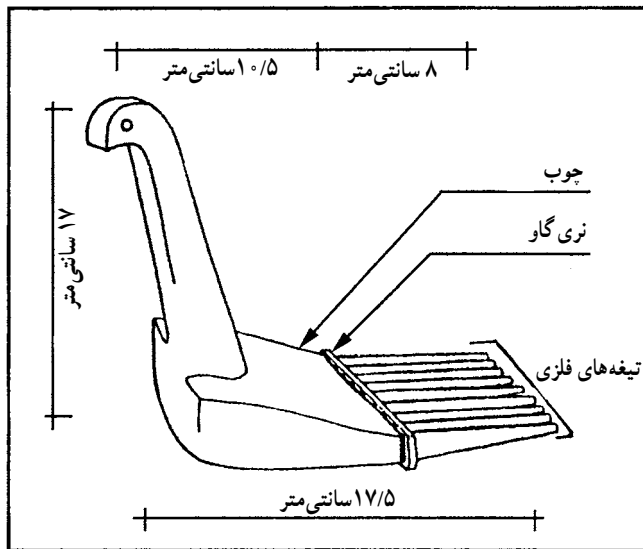

دار عمودی گلیم بافی

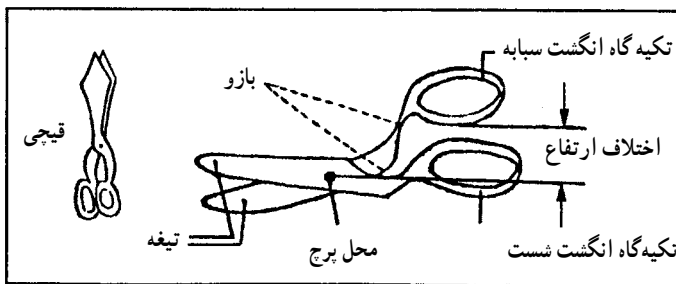
دار افقی گلیم بافی

دفتین: برای استحکام بخشیدن به درگیری الیاف تار و پود معمولاً از وسیله‌ای به نام دفتین که آن را شانه دفه و کرکیت هم می‌نامند، استفاده می‌شود.

نمونه‌ای از دفتین

قیچی: قیچی گلیم‌بافی از نظر ساختمان و طرز کار کاملاً شبیه قیچی‌های قالی‌بافی است.

قیچی یکی دیگر از ابزار کار گلیم‌بافی

مواد اولیه

نخ پشمی: یکی از مهم‌ترین مواد اولیه در بافت گلیم نخ پشمی است.
نخ پنبه‌ای: از نخ پنبه‌ای به عنوان چله یا تار گلیم استفاده می‌شود. در برخی از مناطق کشور از نخ پشمی به جای نخ پنبه‌ای برای تار استفاده می‌شود.

نخ ابریشمی: از نخ ابریشمی که از ظرافت و زیبایی خاصی برخوردار است، به عنوان پود یا تار و در مواردی هم به عنوان تار و هم به عنوان پود گلیم هم زمان استفاده می‌شود. بنابراین، ممکن است گلیمی چله ابریشمی یا پود ابریشمی داشته باشد و حتی به صورت تمام ابریشم بافته شود.

چله کشی گلیم

برای پیچیدن نخ‌های چله بر روی دار گلیم بافی، به ترتیب از زیر این گونه عمل کنید:

- ابتدا اندازه عرض گلیم را روی دار (اندازه عرض کار سیه بندی) مشخص کنید.
- سپس دو نخ موازی با عرض چهارچوب با فاصله حدود ۱۰ سانتی متر از یکدیگر ببندید.
- نخ چله را از محل علامت گذاری به پایین چهارچوب متصل کنید و آن را از زیر و روی دو نخ موازی به صورت یکی در میان عبور دهید؛ به طوری که در انتهای کار تمام نخ‌های تار زیر و رو باشند. (از فاصله نخ چله‌ها به اندازه ۱ تا ۱/۵ برابر نخ چله)
- آخرین نخ تار چله را به بالا یا پایین چهارچوب متصل کنید؛ طوری که کل تارهای کشیده زوج باشند.

زنجیره و گلیمک در ابتدای کار

- ۱- یک خط کش یا قطعه چوب صاف بین تارهای زیر و رو در پایین کار قرار دهید.
- ۲- نخ چله را حدود سه برابر عرض چله انتخاب کنید و آن را به صورت پیچشی به دور تارها بپیچید؛ به طوری که تمام تارها در یک سطح قرار بگیرند.
- ۳- نخ چله حدود ده برابر عرض کار باشد و از بین چله‌های زیر و رو عبور کند؛ به طوری که در هر رفت و برگشت جهت‌ها تا انتهای نخ چله عوض شود.

درس سوم: بافت گلیم ساده

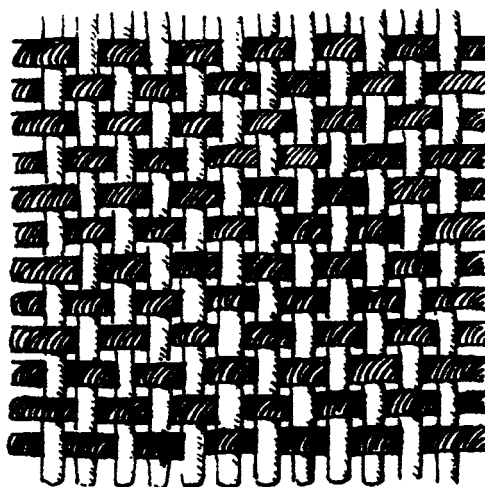
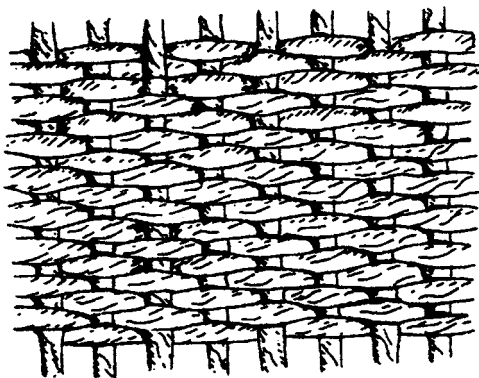
در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود:

- برای گلیم خود طرحی مناسب بکشند.
- طرح خود را در بافت گلیم اجرا کنند.
- مهارت بافت گلیم‌های طرح‌دار را داشته باشند.

گلیم، دست بافته‌ای تخت و بدون پرز است که روی دارهای افقی و عمودی بافته می‌شود. بیشتر خاص مناطق عشایری و روستانشین است و نقش و نگار آن به صورت ذهنی می‌باشد. طرح و نقش‌های گلیم به صورت اشکال هندسی است.

برای بافت گلیم ساده

– ابتدا نخ پود پشمی را به صورت یکی در میان از بین تارها عبور دهید. در رفت و برگشت مسیر عبور نخ پود را عوض کنید و زیر و رو بزنید (بافت ساده).

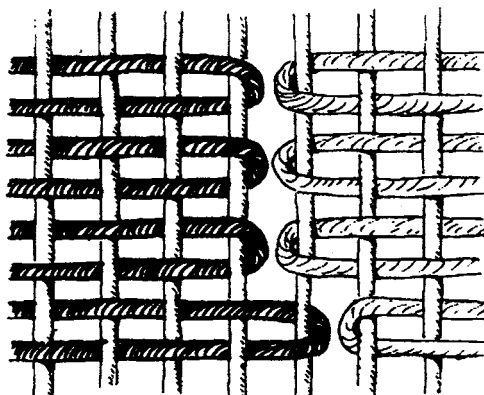
بافت گلیم به شیوه پودگذاری

— بعد از بافت حدود یک سانت، پودهای بافته شده را با ضربات سبک شانه بکوبید تا سطح کار یکنواخت شود.

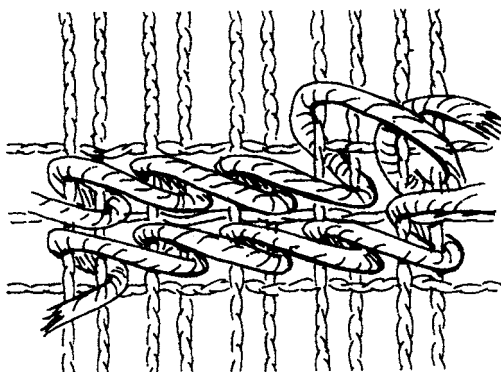
— برای ایجاد نقش راه راه در عرض گلیم به ازای هر چند سانت، پودهای رنگی را تغییر دهید.

ایجاد نقش در گلیم

در گلیم ساده نقوش با اشکال هندسی لوزی و مثلث بافته می‌شوند و کم و زیاد شدن اندازه و ابعاد نقوش به صورت پلکانی است. به همین علت خطوط عمودی بافته نمی‌شوند. در بافت نقوش برای هر نقش از نخ پود جدا استفاده می‌کنند.

بافت چاک دار (شیوه پودگذاری)

بافت پیچشی

سفالگری

دانستنی های لازم

مطالعات باستان‌شناسی نشان می‌دهد که در ایران همواره سفال و سفالگری اهمیت ویژه‌ای داشته است. قدیمی‌ترین آثار سفالی ایران به دورهٔ نوسنگی در هزارهٔ هشتم قبل از میلاد تعلق دارد. نمونه‌هایی که از منطقهٔ «تپهٔ پنج دره» واقع در غرب کرمانشاه و «غار کمر بند» در نزدیکی بهشهر در استان مازندران به دست آمده، از این گروه‌اند. سفالینه‌های این دوره به خوبی پخته نشده و به علت دود خوردگی به رنگ سیاه درآمده‌اند. احتمالاً از این ظروف برای نگهداری دانه‌های خوراکی و سبزیجات استفاده می‌شده است. در هزارهٔ پنجم قبل از میلاد، ساکنان فلات ایران علاوه بر اینکه در شکار و کشاورزی موفق بوده‌اند، ظروف سفالی دست ساز به رنگ سیاه و قرمز می‌ساخته‌اند.

سفالینه‌های منقوش که روی آنها خط‌های افقی و عمودی و مقاطع رسم شده است نیز از این دوران به دست آمده‌اند. مهم‌ترین تحول در هنر سفالگری، اختراع چرخ سفالگری است که به گفتهٔ اغلب باستان‌شناسان ایرانیان در هزارهٔ چهارم پیش از میلاد به این موفقیت مهم دست یافتند. حاصل این دوران سفالینه‌هایی کاملاً گرد و متقارن و ظریف است. از این تاریخ به بعد نقوش سفالینه‌ها نسبت به قبل واقع‌گرایانه است و تصویرهای ساده‌ای از مار، پلنگ، قوچ و... روی آنها دیده می‌شود که از این میان می‌توان به جام منقوش شوش اشاره کرد. در هزارهٔ اول ق.م در سیلک کاشان سفالگری رونق بسزایی یافت. علاوه بر این منطقه در تپهٔ گیان نهاوند، تپهٔ مارلیک گیلان، تپهٔ حسنلو در ارومیه و خورون در شمال غربی تهران و بسیاری دیگر از مناطق باستانی ایران سفالینه‌هایی کشف شده است. در دوران هخامنشی رواج بیشتر ظروف فلزی، استفاده از ظروف سفالی را محدود کرد. در این زمان، سفالینه‌هایی با نقوش ساده به صورت نقش کنده و به شکل خمره، کوزه، قمقمه و کتیبه‌های برجستهٔ لعاب‌دار ساخته می‌شدند.

از دوره اشکانیان سفالینه‌های اندکی به دست آمده که مربوط به حفاری‌های شهرهای کنگاور و سیستان است و شامل تابوت‌های لعاب‌دار به رنگ سبز-آبی برای بزرگسالان و خمره میت برای کودکان می‌باشد. همچنین از این دوران ظروف و جام‌های سفالین به رنگ‌های آبی و خاکستری و ظروف بی‌لعاب نیز به دست آمده است. اشیایی که از دوران ساسانی به دست آمده‌اند، از مناطق نیشابور، سیراف و تخت سلیمان هستند و شامل ظروفی لعابی به رنگ‌های آبی و سبز با تزیناتی دقیق‌تر و لعابی مرغوب‌تر از دوره‌های پیش‌اند.

با ظهور اسلام استفاده از ظروف طلا و نقره تحریم شد و به همین سبب در قرن‌های اولیه اسلامی هنر سفالگری در ایران رشد چشمگیری داشت. آشنایی سفالگران ایرانی با سرامیک خاور دور به‌خصوص چین، و موفقیت در تهیه لعاب‌های شفاف با رنگ‌های متنوع باعث ارتقای هنر سفالگری شد. نقوش تزینی سفالینه‌ها در این دوره نقوش گیاهی، پرندگان و حیوانات و گاهی نقوش انسانی و خطوط کوفی است. عصر طلایی سفالگری ایران دوران سلجوقی است؛ زیرا در این دوره، تمام روش‌های تزینی مانند نقاشی رورنگی (مطلا کاری)، مینا کاری و زرین فام، روش‌های نقش‌کنده، نقش افزوده، مشبک و قالبی روی بدنه‌های سفالی به کار گرفته می‌شد. با آغاز حکومت مغولان در ایران در قرن هفتم بسیاری از شهرهای ایران به ویرانی کشیده شدند و مراکز مهم سفالگری مانند نیشابور، ری و جرجان رو به نابودی گذاشتند ولی حکمرانان مغول به تدریج تحت تأثیر فرهنگ ایرانیان قرار گرفتند و با انتخاب شهرهایی چون مراغه، تبریز و سلطانیه به عنوان پایتخت، این شهرها به مراکز تجارت و اجتماع هنرمندان شدند. سفالگران با همان شیوه سلجوقی به کار خود ادامه دادند و کاشی‌کاری، به‌خصوص کاشی معرق، تکامل و رواج ویژه‌ای یافت. زیباترین نمونه‌های کاشی معرق دوره تیموری، کاشی‌کاری مسجد گوهر شاد و مسجد کبود تبریز است.

در دوره صفویه سفال و سرامیک پیشرفت زیادی کرد و ظروف آبی و سفید، مینایی، سلادون، زرین فام، طلا کاری، کوباجه و گمبرون تولید می‌شد. کاشی هفت رنگ نیز در همین دوره ابداع شده است.

در زمان حکومت کریم خان تجارت و صنعت رونق یافت و کارگاه‌های بزرگ سفالگری ایجاد شد. کاشی‌های هفت رنگ نیز در تزین بناها به کار رفت. از جمله این بناها مسجد وکیل، ارگ کریم‌خانی و بنای کاخ ارم است.

در دوره قاجار علاوه بر کاشی‌های لعاب‌دار ساخت ظروف سرامیکی هم مانند قبل رواج داشت. امروزه در برخی از نقاط ایران سرامیک و سفال تولید می‌شود که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: لاله جین

همدان، میبد یزد، شهرضاى اصفهان، مند گناباد، کلپورگان سراوان بلوچستان، زنوز آذربایجان، نطنز، قم و سیاهکل گیلان . سفالینه‌های هریک از این مناطق از لحاظ طرح و رنگ ویژگی‌های خاصی دارند و از هم قابل تشخیص‌اند.

سفال شوش خوزستان

سفال تپه سیلک کاشان

سفالینه‌ای از تپه گیان نهاوند

سفالینه‌ای از تپه حصار دامغان

درس اول: آشنایی با سفالگری

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- به نمونه اشیای سفالی در میراث هنری ایران توجه کنند.
- اشیای گلی ساده بسازند.
- سفالگری را تعریف کنند.

آماده سازی گل مناسب سفال

ابتدا خاک رس را که به صورت کلوخ است، می کوبیم و خرد می کنیم و از الک ریز عبور می دهیم تا ذرات درشت و سنگ ریزه های آن جدا شود. در نتیجه، پودری ریز و بدون ناخالصی به دست می آید. این پودر را در ظرفی پلاستیکی یا فلزی ضد زنگ با دهانه گشاد می ریزیم و آن قدر به آن آب اضافه می کنیم تا کاملاً خیس شود. آن گاه روی ظرف را با پوشش پلاستیکی می پوشانیم تا آب آن تبخیر شود. گل را به مدت چند روز رها می کنیم تا رطوبت به طور یکنواخت به تمام آن برسد. به این ترتیب، گلی شل و چسبنده به دست می آید که برای سفالگری مناسب نیست. گل شل را روی صفحه گچی می ریزیم و صبر می کنیم تا میزان رطوبت آن به حدی کم شود که گل به صفحه گچی یا دست نچسبد. سپس با فشار دست و غلتاندن گل را مالش می دهیم. گاهی نیز توده گل را با ضربه های کف دست بلند می کنیم و محکم روی صفحه گچی می کوبیم تا حباب های هوا از آن خارج شود. برای تعیین حداقل میزان رطوبت، خمیر گل را به شکل فتیله ای به قطر دو سانتی متر و طول ده سانتی متر در می آوریم و خم می کنیم. اگر در هنگام خم شدن سطح آن ترک خورد، میزان رطوبت از حد لازم کمتر است و باید رطوبت لازم به آن افزوده گردد. برای اینکه گل آماده شود، باید آن را ورز داد. با ورز دادن گل علاوه بر اینکه رطوبت و ترکیبات آن یکنواخت می شود، حباب های هوا نیز از آن خارج می گردند. نگهداری گل برای مدت طولانی، بر خاصیت شکل پذیری آن می افزاید. گل بعد از خشک شدن سفت می شود اما بر اثر رطوبت، دوباره نرم خواهد شد. بهتر است پس از ساختن حجم مورد نظر، از خیس و مرطوب شدن آن جلوگیری کنیم. خشک شدن گل پس از ساختن حجم بسیار مهم است و باید به تدریج صورت گیرد.

چگونگی خشک کردن گل

گل در معرض هوا، در صورت نبودن رطوبت، به سرعت خشک می‌شود و ترک برمی‌دارد؛ چون سطح خارجی آن زود خشک می‌شود ولی لایه درونی آن هنوز خیس است و فشار درونی، باعث ایجاد ترک در سطح خارجی گل می‌شود. بر این اساس، باید سرعت خشک شدن را کند کرد^۱. برای این کار، حجم ساخته شده را درون نایلون می‌گذارند و سوراخ‌های کوچکی در سطح نایلون ایجاد می‌کنند تا هوا به صورت محدود به داخل آن نفوذ کند و حجم ساخته شده به آرامی خشک شود.

پس از خشک شدن گل، می‌توان آن را پخت که در این صورت به آن سفال می‌گویند. گل تحت تأثیر حرارت در کوره تغییر می‌کند و سفت، محکم، انعطاف‌ناپذیر و سنگ مانند می‌شود؛ بدون اینکه با گذشت زمان تغییر کند. رنگ خاک رس قبل و بعد از پختن تفاوت می‌کند. اگر خاک رس خالص باشد، بعد از پخت، رنگ آن سفید می‌شود و اگر در ترکیب آن اکسید آهن باشد، به رنگ سرخ در می‌آید. اگر کربن داشته باشد رنگ تیره و اگر گرافیت داشته باشد، رنگ خاکستری به خود می‌گیرد. در منطقه‌ای که شما زندگی می‌کنید، سفال‌های بدون لعاب چه رنگی دارند؟

گل معمولی در دمای ۱۰۰۰ درجه سانتی گراد پخته می‌شود. در دمای پایین‌تر، حجم کاملاً پخته نمی‌شود و استحکام کافی را به دست نمی‌آورد. به همین دلیل، میزان سختی آثار سفالی گوناگون، متفاوت است. برای نمونه، بسیاری از سفالینه‌های یافت شده در حفاریات باستان شناسی محکم نیستند و در عملیات حفاری، به راحتی می‌شکنند. این نشان‌دهنده روش متفاوت پخت آنهاست.

۱- وقتی سطح حجم گلی خشک شد، آب‌های قسمت زیرین توسط لوله‌های موئین به سطح می‌آید و در هوا پخش می‌شود و خشک

شدن، به تدریج صورت می‌گیرد.

درس دوم: ساختن حجم‌های گلی با روش فشاری

- در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود :
- در آماده کردن گل برای کار مهارت داشته باشند.
- در ساخت اشیای سفالی به روش فشاری مهارت داشته باشند.

مراحل اجرا

- ۱- از دانش‌آموزان بخواهید گل را از کیسه خارج کنند و ورز دهند تا نرم شود.
- ۲- آن را به شکل گلوله در آورند.
- ۳- گلوله را در یک دست نگاه دارند و با انگشت شست دیگر به آرامی در وسط گلوله سوراخی ایجاد کنند.
- ۴- انگشت شست و سبابه را طوری دور لبه ظرف قرار دهند که شست در داخل و سبابه در خارج آن قرار گیرد. ظرف و حجم دلخواه خود را به آرامی در کف دست بچرخانند تا لبه‌های آن صاف و یکدست شود.
- ۵- در صورت ترک برداشتن گل، با اسفنج یا انگشت مرطوب روی ترک‌ها را بپوشانند.
- ۶- در صورت زیاد بودن رطوبت، احتمال وا رفتن ظرف وجود دارد. پس باید آن را مدتی کنار بگذارند.
- ۷- پس از طرح زدن روی ظرف، آن را خشک کنند.

درس سوم: ساختن حجم‌های سفالی با روش فتیله‌ای

در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود:

- برای ساخت سفال مورد نظر خود، از روش فتیله‌ای استفاده کنند.
- آثار سفالی را بشناسند.

یکی از روش‌های قدیمی ساختن ظرف، روش فتیله‌ای است که پس از اختراع چرخ سفالگری نیز همچنان رونق دارد؛ چون ظرف‌های بزرگ را نمی‌توان با چرخ سفالگری ساخت و برای ساختن آنها از روش فتیله‌ای یا روش قالب‌گیری استفاده می‌کنند.

در روش فتیله‌ای برای ساختن ظرف، ابتدا کف ظرف را به شکل مورد نظر و به صورت تخت (یک تکه یا با روش فتیله‌ای) آماده می‌کنند. سپس گل را به شکل فتیله‌ای باریک در می‌آورند و به صورت حلقه‌ای دور تا دور کف ظرف می‌پیچند و لایه‌های بعدی را اضافه می‌کنند؛ تا جایی که دیواره ظرف کامل شود. برای اتصال حلقه‌های فتیله، با استفاده از ابزار نوک تیز، بر روی محل اتصال (دولایه فتیله گلی) خراش ایجاد می‌کنند. سپس به کمک گل شُل (دوغاب یا چسب گل) دو لایه فتیله را به هم متصل می‌کنند.

مراحل اجرا

- ۱- گل را از کیسه خارج کنید، و ورز دهید.
- ۲- با گل آماده، فتیله‌های مورد نیاز را بسازید و در کیسه نایلونی (یا ظرفی با شرایط مشابه) نگهداری کنید.
- ۳- کف ظرف را به شکل تخت و یا با استفاده از فتیله (به شکل حلزونی پیچیده شود) بسازید.
- ۴- شکل مورد نظر خود را با استفاده از فتیله‌ها بسازید و در صورت تمایل آن را نقش‌دار کنید.
- ۵- دور تا دور کف ظرف را با یک شیء نوک تیز خراش دهید و سپس با کمی دوغاب گل، روی آن را بپوشانید.

۶- فتیله را روی خراش‌ها فشار دهید تا کاملاً بچسبد. دو سر فتیله را نیز به هم متصل کنید.

۷- با همین روش فتیله‌های بعدی را متصل کنید؛ تا حدی که دیواره ظرف کامل شود.

ظرف ساخته شده را به دو روش می‌توان تمام کرد :

الف) با حفظ بافت فتیله‌ای

ب) با صاف و یکنواخت کردن بافت فتیله‌ای (به کمک دست یا ابزار و در پایان، اسفنج خیس)

۸- در صورت تمایل، دسته یا پایه بسازید و به ظرف متصل کنید.

۹- ظرف‌های ساخته شده را در پوشش نایلونی سوراخ‌دار خشک کنید.

۱۰- پس از خشک شدن ظرف‌ها، آنها را به روش دلخواه رنگ آمیزی کنید.

۱۱- در صورت تمایل، روی رنگ خشک شده روغن جلا بزنید.

هنرهای آوایی

درس اول: وزن

- در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود :
- مفهوم وزن (ریتم) را تعریف کنند.
- اصوات (با ضربی منظم) را از اصوات (غیرضربی (با ضربی غیر منظم)) بازشناسی کنند.
- هماهنگ با ضربآهنگ موسیقی ضربه‌هایی بزنند.
- به صداهای طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنند و از آن لذت ببرند.

الگو

آیا می‌دانید الگو در لباس به چه معنی است و کاربرد آن چیست؟ معنی الگوی رفتار چیست؟ ابتدا یک مثلث روی تخته بکشید و از دانش آموزان بخواهید این مثلث را به عنوان الگو انتخاب و آن را تکرار کنند.

نتیجه‌گیری: الگو به نمونه‌ای گفته می‌شود که قرار است عیناً تکرار شود.

هدایت به درس

آیا می‌توان در صدا هم الگو سازی کرد؟ بیایید یک صدا تولید کنیم و ببینیم چگونه می‌توان آن را الگوسازی کرد.

با هجاهای «مفتعلن» روی میز بزنید و برای دانش‌آموزان توضیح دهید که این یک الگوی صوتی است. حالا یکی از دانش‌آموزان این الگو را تکرار کند. این الگو می‌تواند به شکل‌های مختلفی مانند مفاعیلن، فاعلاتن ... نیز بیاید.

نتیجه‌گیری: به این الگو «الگوی ریتمیک» گفته می‌شود.

ضرب

۱- مصرع زیر را روی تخته بنویسید.

مرده بدم زنده شدم گریه بدم خنده شدم

۲- از دانش‌آموزان بخواهید آن‌را با هم بخوانند و تکرار کنند. پس از پایان این کار، از دانش‌آموزان بپرسید چه الگویی تکرار شده است. دانش‌آموزان روی میز خود و با مداد یا خودکار ریتم «مفتعلن» را می‌زنند.

۳- در مرحله بعد، دوباره این شعر را بخوانید و از دانش‌آموزان بخواهید که همراه آن به آرامی دست یا پا بزنند.

۴- برای دانش‌آموزان توضیح دهید که این عمل را ضرب زدن و هر صدا را یک ضرب می‌نامیم.

برای درک مفهوم هجای بلند و کوتاه، می‌توانید از علائم خاص این مفهوم در عروض استفاده کنید.

۵- برای درک مفهوم اصوات ریتمیک (با ضرب منظم) و غیرریتمیک (بدون ضرب‌های منظم)، (علامت هجای کوتاه U و علامت هجای بلند -)، ضرباتی نامنظم روی میز بزنید و از دانش‌آموزان بخواهید، در صورتی که می‌توانند، با آن دست بزنند. به این ترتیب، دانش‌آموزان تفاوت اصوات ریتمیک و غیر ریتمیک را درک می‌کنند.

سرعت (تمپو)

برای ایجاد جذابیت بیشتر کلاس از دانش‌آموزان سؤال کنید چه کسی می‌تواند این شعر را

سریع تر بخواند و همراهش دست بزند. همین کار را با سرعت کم نیز انجام دهید.

نتیجه گیری: سرعت ضرب می تواند زیاد یا کم باشد.

سؤال: در مراسم سینه زنی، آیا سرعت ضرب های سینه زنان در همه قسمت های آیین عاشورایی

یکسان است؟

نمونه صوتی: موسیقی محلی نوایی نوایی را برای دانش آموزان پخش کنید و از آنها بخواهید

با آن دست بزنند.

به دنبال آن، نمونه ای از موسیقی لرستان را پخش کنید و از دانش آموزان بخواهید با آن دست

بزنند.

بحث در کلاس: فکر می کنید چرا سرعت دست زدن این دو باهم متفاوت است؟ (مفهوم متن

را با دانش آموزان بررسی کنید.)

نوحه ای را که در آن سینه زنی نمی شود، برای دانش آموزان پخش کنید و از آنها بخواهید

ضرب یا پالس آن را مشخص کنند. این کار در عمل امکان پذیر نیست و به این ترتیب، مفهوم موسیقی

غیرریتمیک روشن می شود.

درس دوم: لحن (ملودی)

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- لحن (ملودی) را بشناسند.
- اصوات آوایی را از غیر آوایی تشخیص دهند.
- تفاوت میان ملودی ها، اصوات بی شکل و اصوات غیر آوایی را بشناسند.
- صداهای بالا و پایین را تشخیص دهند.
- نمودار ملودی هایی را که می شنوند، رسم کنند.

صدای آوایی

۱- ابتدا از یکی از دانش آموزان بخواهید دست خود را روی میز یا دیوار بکشد و از دیگر دانش آموزان بخواهید به آن گوش کنند.

۲- از آنها سؤال کنید که آیا می توانند صدای شنیده شده را بخوانند یا زمزمه کنند.

۳- توجه دانش آموزان را به صداهای اطراف جلب کنید؛ حال دوباره از آنها سؤال کنید : «آیا می توانید این صداها را زمزمه کنید یا با سوت بزنید؟»

۴- حالا بیایید یک بار سرود ملی را بدون متن شعر آن زمزمه کنیم یا بخوانیم. سؤال : تفاوت این صدا با صدای کشیدن دست روی میز یا دیوار چیست؟ (یکی را می توان زمزمه کرد و دیگری را نمی توان) (توجه شود زمزمه با تقلید صدا متفاوت است)

نتیجه گیری : به صداهایی که می توان آنها را زمزمه کرد یا خواند، «ملودی» یا «نغمه» می گویند.

یک خط کش فلزی یا پلاستیکی را طوری کنار میز قرار بدهید که قسمتی از آن خارج از حاشیه میز باشد. با دست به آن ضربه بزنید تا به ارتعاش درآید. این کار را در چند حالت انجام دهید؛ یعنی با طول های متفاوت خط کش که بیرون از حاشیه میز قرار دارند. وقتی طول خط کش بلندتر است، صداها بم (پایین) و وقتی طول خط کش کوتاه است، صداهای زیر (بالا) داریم.

از دانش آموزان بخواهید بم ترین و زیرترین صدایی را که می توانند، تولید کنند.

همین کار را می‌توان با سوت زدن نیز آزمایش کرد. بعد از این فعالیت جمله زیر را روی تخته بنویسید :

به کنار هم قرار گرفتن صداهای بم و زیر، به طوری که قابل شناختن باشند، «ملودی» می‌گویند. از چند دانش‌آموز بخواهید نغمه‌ای را زمزمه کنند یا با سوت بزنند و دیگر دانش‌آموزان حدس بزنند کدام ملودی است.

به دانش‌آموزان بگویید که اصوات بی شکل درست مانند کلماتی هستند که کنار هم قرار می‌گیرند ولی مفهومی را به ذهن متبادر نمی‌کنند.

مثال : گل، چشمه، غروب زیبا، تک درخت نارون و... این کلمات ممکن است زیبا باشند ولی مفهومی را نمی‌رسانند. در موسیقی نیز اصوات باید طوری کنار هم بیایند که ابتدا و انتهای آنها معلوم باشد.

فهرستی از مولدهای صدا روی تخته بنویسید و از دانش‌آموزان بخواهید بگویند هر یک از آنها چه نوع صدایی تولید می‌کند.

موسیقایی \ غیر موسیقایی و پایین \ بالا

ماشین، چکش، آبشار، باران و ...

صدای کودک، صدای مرد، ترمز ماشین، آژیر آمبولانس (حرکت از بالا به پایین) و... در نمونه آژیر پلیس یا آمبولانس می‌توانید با اشاره دست به همراه دانش‌آموزان توضیح دهید که صدا از سمت پایین به سمت بالا و برعکس حرکت می‌کند.

برای دانش‌آموزان یک شکل ساده و شماتیک از یک میوه، برگ یا ... بکشید و از آنان بپرسید که آیا این یک سیب، یک برگ یا ... است؟ پاسخ صحیح این است : «خیر این نقش، تداعی یا شکل سیب، برگ یا ... است و برای کامل شدن به رنگ، حجم و ... نیاز دارد. در موسیقی نیز ملودی نمای بیرونی است که برای ما یک آهنگ را تداعی می‌کند و در موسیقی موارد بسیار مهم دیگری هم وجود دارند که در ادامه به آنها هم می‌پردازیم.

ارزشیابی

اصوات مختلف را برای دانش‌آموزان پخش کنید و بپرسید کدام موسیقایی و کدام غیر موسیقایی هستند. برای دسترسی به نمونه‌های صوتی به سایت دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری (گروه هنر) www.talif.sch.ir مراجعه کنید.

نمونه شماره ۲-۱ را پخش کنید و بپرسید کدام اصوات شکل دار و کدام بی شکل هستند.

نمونه شماره ۲-۲ را پخش کنید و بپرسید کدام یک ملودی است و کدام یک ملودی نیست.

نمونه شماره ۲-۳ را پخش کنید و از دانش آموزان بخواهید با دست نشان دهند که در هر یک از نمونه های پخش شده کدام به سمت بالا و کدام به سمت پایین می رود.

دانش آموزان باید به وسیله اجسام مختلف اصوات غیر موسیقایی آرام، پر صدا، لطیف و خشن درست کنند.

درس سوم: رنگ صوتی

- در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود :
- رنگ‌های صوتی را تشخیص دهند و تفاوت آنها را بیان کنند.
 - به کمک وسایل در دسترس، اصوات صوتی با رنگ‌های مختلف را تولید کنند.
 - برای اصواتی که دارای رنگ‌های صوتی مختلف اند، صفت بیان کنند.

مقدمه

- ۱- روی تخته چند دایره رسم کنید. از دانش‌آموزان بخواهید صفات مربوط به فصل‌ها را بگویند و شما در هر دایره صفات مربوط به هر فصل را بنویسید.
 - ۲- حال با کمک دانش‌آموزان صداها را مربوط به هر فصل را در دایره‌ها بنویسید (پرنده، باد، رعد و برق و...).
 - ۳- از دانش‌آموزان سؤال کنید : «آیا می‌توان از روی صداها حدس زد که هر دایره مربوط به کدام فصل است؟ با دانش‌آموزان در این مورد صحبت کنید که آیا می‌توان با شنیدن اصوات به برخی نشانه‌ها پی برد.»
 - ۴- حال این سؤال را مطرح کنید : آیا می‌توان با دیدن رنگ‌ها به برخی احساسات پی برد؟ (بله، برای مثال رنگ‌های گرم و سرد)
- برای توضیح بیشتر، از دانش‌آموزان بخواهید با دسته‌بندی رنگ‌هایی که در فصول می‌بینند، احساساتی را که هر رنگ القا می‌کند بیان کنند (این موضوع می‌تواند برای تحقیق مطرح شود).
- نتیجه‌گیری : «رنگ» یکی از مهم‌ترین خصوصیات اشیا و همچنین از مهم‌ترین راه‌های شناخت پدیده‌های اطراف ماست.
- ۵- حال این موضوع را در صدا نیز مطرح کنید : چه عاملی در صوت باعث می‌شود شما صدای یک بچه را از یک انسان مسن تشخیص دهید؟ پس از مباحثه نتیجه‌گیری کنید : رنگ صدا.
- رنگ صوتی چیست؟ شکل قرار گرفتن انواع امواج صوتی در کنار هم و باهم.

آیا می‌دانید که رنگ‌های صوتی را می‌توان نام‌گذاری کرد؟ صدای تو دماغی، صدای خشن، صدای کودکانه و

بیایید با هم برای صداهای اطراف با توجه به رنگ صوتی آنها یک صفت بگوییم. آنچه در وسایل مختلف تفاوت رنگ ایجاد می‌کند، شکل تولید صداست. شیپور در مقایسه با طبل و

ارزشیابی

برای دانش‌آموزان نمونه شماره ۱-۳ را پخش کنید و بخواهید هنگامی که رنگ صوتی تغییر می‌کند، بگویند.

نمونه شماره ۲-۳ را پخش کنید و از دانش‌آموزان بخواهید برای اصوات صفت تعریف کنند (پاسخ این مورد می‌تواند بسیار باز و متنوع باشد).

دانش‌آموزان با وسایل اطراف خود اصواتی درست کنند و برایشان تعریف بیافرینند.

مهم : در تمام فعالیت‌ها لازم است از کلمه کلیدی رنگ صوتی استفاده شود.

درس چهارم: شکل (فرم)

در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود:

- تکرارها را در یک خط آوا تشخیص دهند.
- تعداد هر تکرار را تشخیص دهند.
- هر بخش را نام گذاری کنند.
- شکل کلی اثر را با نام گذاری بنویسند.

مراحل اجرا

۱- با گچ روی تخته شکلی بی قواره و نامنظم بکشید و از دانش‌آموزان سؤال کنید: «این چیست؟»

۲- برای تداوم بحث و تحلیل، از دانش‌آموزان بپرسید: «چرا نمی‌دانیم چیست؟» از مجموع پاسخ‌های دریافتی نتیجه‌گیری کنید که: «به این دلیل که در ذهن ما چیزی شبیه این شکل وجود ندارد و نمی‌توانیم برای آن نامی بگذاریم.»

۳- برای بچه‌ها نمونه شماره ۱-۴ را پخش کنید و از آنها سؤال کنید: آیا این اصوات را می‌توانید دوباره تشخیص دهید؟ (خیر)
معلم برای بار دوم همان نمونه را همراه با نمونه‌های دیگر می‌گذارد. حالا دانش‌آموزان می‌توانند از بین همه نمونه‌ها آن را تشخیص دهند.

نتیجه‌گیری: برای شناختن اصوات و شکل آنها به تکرار نیاز داریم.

۴- در نمونه شماره ۲-۴ مشخص کنید چه قسمت‌هایی تکرار می‌شوند. دوباره گوش کنید و بگویید چند بار تکرار می‌شوند.

۵- از دانش‌آموزان بخواهید در یک بحث گروهی برای هر قسمت که تکرار می‌شود، نامی بگذارند! حالا فکر می‌کنید فرم یا شکل این اثر چه می‌تواند باشد؟ (نمونه ۳-۴)

درس پنجم: بافت

در پایان این درس از دانش‌آموزان انتظار می‌رود :

- انواع بافت را بشناسند.
- بافت‌های پرو خالی را تشخیص دهند.
- بافت‌های چند صدایی و تک صدایی را تشخیص دهند.
- مفهوم بافت را تعریف کنند.

مراحل اجرا

۱- ابتدا روی تخته شکل دار قالی را نقاشی کنید و تار و پود را بر همین اساس نشان دهید. بر همین اساس می‌توانید مفهوم بافت را به معنی درهم تنیده شدن تار و پود به دانش‌آموزان بگویید. برای تعریف دقیق‌تر، می‌توان بافت را در پارچه با توجه به ضخامت و درهم فشردگی تار و پود برای دانش‌آموزان توضیح داد.

۲- سپس از دانش‌آموزان بخواهید در ذهن خود جمله یا شعری را بیاورند. جمله را روی تخته بنویسید و از دانش‌آموزان بخواهید همه باهم در یک زمان شعر را بخوانند.

۳- از آنها سؤال کنید : چند صدا شنیده شد؟ (پاسخ محتمل این خواهد بود که به تعداد دانش‌آموزان؛ که این پاسخ نادرست است.)

۴- حالا از یکی از دانش‌آموزان بخواهید شعر یا جمله خود را بخواند و به‌طور هم‌زمان، یک دانش‌آموز دیگر شعر روی تخته را بخواند. از آنها سؤال کنید : حالا چند صدای مستقل شنیده می‌شود؟ (پاسخ : دو صدا)

به این شکل از ترکیب صداها «بافت چند صدایی» می‌گویند. بنابراین آنچه در آغاز خواندید، با آنکه توسط همه کلاس خوانده شد چون تنها در یک خط خوانده شد بافت صوتی ما بافت تک خطی یا تک صدایی بود.

۵- از دانش‌آموزان بخواهید برای انجام یک فعالیت خلاق و مفرح اشعاری انتخاب کنند و به صورت هم‌زمان، دوتا دو تا باهم هر یک شعر خود را بخوانند. به گروهی که اشعارشان ارتباط معنایی

خوبی پیدا کند، می‌توان پاداش داد.

۶- حالا می‌توان با تولید اصوات همین کار را انجام داد؛ یعنی هر دانش‌آموز با یک وسیله، صوتی ایجاد کند و دانش‌آموز دیگر با وسیله‌ای دیگر به نحوی که صداها هیچ ارتباطی باهم نداشته باشند. در حالی که این کار در حال انجام گرفتن است، به دانش‌آموزان بگویید آنچه می‌شنوند، مانند ترکیب تار و پود در پارچه است و ایجاد بافت می‌کند.

بافت می‌تواند بیشتر از دو صدا داشته باشد و می‌تواند پرت‌تر یا خالی‌تر باشد. هرچه صداها به هم شبیه‌تر باشند، بافت پرت‌تر و هرچه متفاوت‌تر باشند خالی‌تر می‌شوند؛ چون از هم قابل تشخیص‌تر و جدا‌ترند.

ارزشیابی

نمونه شماره ۵-۱ را برای دانش‌آموزان پخش کنید. چند صدا می‌شنوید؟

نمونه شماره ۵-۲ را برای دانش‌آموزان پخش کنید. چند صدا می‌شنوید؟

هنرهای نمایشی

مقدمه (دانستنی‌های معلم)

بازی و نمایش به ویژه در دوران کودکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اجرای نمایش در سنین کودکی، برای کودکان و به‌وسیلهٔ کودکان، علاوه بر ایجاد حس همکاری و مشارکت جمعی، در آموزش و پرورش رفتارهای فردی و اجتماعی بسیار مؤثر است. در دورهٔ ابتدایی، دانش‌آموزان با مفاهیم بازی و نمایش به شیوه‌های عملی آشنا شدند. پس از اینکه دانش‌آموزان با بنیان و اساس نمایش آشنا شدند، می‌بایست با عناصر اصلی شکل دهندهٔ نمایش، که طی قرن‌ها به‌عنوان زیربنای هنرهای نمایشی مطرح و به کارگرفته شده‌اند، آشنایی حاصل کنند.

آنچه در اجرای یک نمایش در معرض دید تماشاگران قرار می‌گیرد، تلاش‌هایی است که پیش از اجرا به انجام رسیده است. علاوه بر این، برای تمرین و اجرای یک نمایش موفق و تأثیرگذار، نیاز به متن یا نمایشنامه‌ای است که دارای ارزش‌های فنی و زیبایی‌شناسانه باشد.

در واقع، مبنای اجرای یک نمایش مؤثر، نمایشنامه‌ای با قاعده و ارزشمند است. نمایشنامه نیز برخوردار از عناصر دیگری همچون گفت‌وگوهای نمایشی، شخصیت‌های تأثیرگذار و ساختمانی شکل است.

در این بخش تلاش شده است تا مفاهیم فوق مطرح و دربارهٔ آنها توضیح روشن و کافی به همراه تمرین‌های کاربردی ارائه شود تا دانش‌آموزان این دوره راه و روش نگارش آثاری مناسب اجرا در صحنهٔ نمایش را بیاموزند و بتوانند از فرهنگ غنی ادبیات اسلامی – ایرانی برای آفرینش نمایشنامه‌های ارزشمند بهره‌مند شوند.

به معلمان نیز توصیه می‌شود که همانند دورهٔ ابتدایی، دانش‌آموزان را برای آفرینشگری در عرصهٔ نگارش متون ارزشمند، به‌ویژه با استفاده از شیوه‌هایی غیر مستقیم و در روند عمل آموزش دهند.

به همین خاطر سعی شده است تمرین‌های کتاب دانش‌آموزان با تجربه‌های زندگی روزمره آنها پیوند و نسبت مستقیم داشته باشد؛ زیرا یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های هنر نمایش تأثیرپذیری از اجتماع پیرامون و انعکاس رویدادهای زندگی در صحنه مقدس تئاتر است.

نکته دیگر اینکه همچنان توصیه می‌شود معلمان گرامی بر وجوه کار گروهی در تئاتر همواره تأکید داشته باشند تا دانش‌آموزان بیش از پیش به امتیازات فعالیت‌های جمعی در زندگی پی ببرند.

درس اول: گفت و گو

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- مفهوم گفت و گو را درک کنند.
- مهم ترین عنصر یک نمایش را بشناسند.

الف) زبان ایما و اشاره

پیش از اینکه کلمات و جملات نقش انتقال مفاهیم را بین انسان ها بر عهده داشته باشند، آدمی با زبان ایما و اشاره و گاه نشانه هایی مانند دود حاصل از آتش، با هموعان خود ارتباط برقرار می کرد. برای درک این مفهوم، تمرین هایی مانند موقعیت های زیر را به دانش آموزان پیشنهاد دهید.

۱- بدون آنکه دیگران متوجه شوند، به یکی از دانش آموزان کلمه و یا مفهومی را بگویید و از او بخواهید این کلمه یا مفهوم را بدون استفاده از گفتار به گونه ایی اجرا کند که دیگران آن را بفهمند و بازگو کنند.

۲- موضوع و یا مفهومی را به یکی از دانش آموزان بگویید و از او بخواهید با استفاده از عناصر و اشیای حاضر در محیط آن مفهوم را به دیگران منتقل کنند.

ب) گفت و گوهای عادی، گفت و گوی نمایشی

زبان ایما و اشاره امروزه نیز گاه نقشی مهم در روابط افراد دارد اما پس از خلق زبان و گفت و گو بین ملت ها براساس کلمات ساخته شده از حروف، ادبیات و فرهنگ نیز به سرعت پیشرفت کرد و در نمایش نیز گفت و گوی نمایشی (دیالوگ) نقشی بنیانی یافت.

گفت و گوی نمایشی برگرفته از گفت و گوهای عادی است اما مهم ترین تفاوت آن با گفت و گوهای عادی، تلاش نویسنده برای آفرینش کلمات و عباراتی زیباست.

برای درک مفهوم گفت و گوی نمایشی، تمرین هایی برآمده از موقعیت های زیر را پیشنهاد دهید.

۱- دو دانش آموز با یکدیگر به گونه ای گفت و گو کنند که یکی از آنها دیگری را به انجام دادن فعلیتی ترغیب و مجاب کند.

۲- وسیله‌ای را برای دویا چند دانش‌آموز در نظر بگیرید و از آنها بخواهید برای به دست آوردن آن از طریق گفت‌وگو، مجدانه تلاش کنند. در واقع هر یک از آنها باید بتواند نفرات دیگر را قانع کند تا صاحب وسیله مورد نظر شود.

ارزشیابی

در پایان این بخش دانش‌آموزان می‌بایست با درک تفاوت بین گفت‌وگوی نمایشی و گفت‌وگوی عادی، دست به نگارش گفت‌وگوی نمایشی بر اساس تمرین‌های انجام شده بزنند.

درس دوم: گفت و گوی نمایشی

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می رود :

- مفهوم گفت و گوی نمایشی را درک کنند.
- تفاوت یک گفت و گوی نمایشی با گفت و گوی عادی را بیان کنند.
- یک گفت و گوی نمایشی خلق کنند.

الف) طراحی گفت و گوی نمایشی

در گفت و گوی نمایشی یا دیالوگ، نمایشنامه نویس می بایست از قبل، موقعیت های گوناگونی را پیش بینی و طراحی کرده و تلاش کند تا مفهوم مورد نظر خود را در فرایند گفت و گوی نمایشی به ثمر برساند.

گفت و گوی نمایشی ویژگی هایی دارد که مهم ترین آنها عبارت اند از :

– انتقال اطلاعات

– مشخص کردن زمان و مکان

– تعریف اشخاص و ماجراها

– پیشبرد روایت

– انتقال مفهوم و معنا

دانش آموزان می بایست با انجام دادن تمرین ها و فعالیت هایی بتوانند گفت و گوهای نمایشی خود را به گونه ای تنظیم کنند که تمامی موارد ذکر شده در آنها رعایت شود و در ضمن موقعیت نمایشی بیافرینند.

کار نمایشنامه نویس از این جهت دشوارتر از دیگر نویسندگان است که گفت و گوها باید به گونه ای تنظیم شوند که اشخاص به کار برنده آنها، مانند اشخاص در زندگی روزمره به نظر برسند اما در حقیقت کلامشان پردازش شده و هنرمندانه باشد.

برای دستیابی به این ویژگی تمرین هایی پیشنهاد می شود :

– به دو یا سه دانش آموز موضوعی بدهید و از آنها بخواهید با یکدیگر درباره آن موضوع

گفت و گو کنند. دیگر دانش آموزان می بایست گفت و گوی انجام شده را بنویسند و سپس آن را به گونه ای باز نویسی کنند که به گفت و گوی نمایشی تبدیل شود.

— حکایت یا داستانی کوتاه از ادبیات کهن یا معاصر ایران را انتخاب کنید و برای دانش آموزان بخوانید. سپس از آنها بخواهید که این حکایت یا داستان را به شکل گفت و گو بنویسند.

ب) موقعیت های نمایشی

موقعیت نمایشی به زبان ساده یعنی اینکه گفت و گوهای نمایشی با هدف معینی نوشته شوند و آغاز و انجام مشخصی داشته باشند.

برای دستیابی به این هدف، معمولاً یکی از اشخاص باید تصمیم به انجام دادن کاری داشته باشد و دیگری یا دیگران در برابر او ایستادگی کنند. چنین وضعیتی منجر به ایجاد کشمکش می شود و این کشمکش به نقطه اوج می رسد.

برای درک بهتر این مفهوم به صورت عملی، تمرین های زیر پیشنهاد می شود.

۱- دانش آموزان را به گروه های دو نفره تقسیم کنید و از آنها بخواهید یکی خواسته ای داشته باشد و دیگری در برابر خواسته او دلایلی بیاورد و به آن عمل نکند. این فرایند باید به شکل نگارش هم زمان انجام شود.

۲- از دانش آموزان بخواهید حاصل فعالیت اول را برای دیگران بخوانند و درباره آنها گفت و گو کنند.

۳- موقعیت های مختلفی را در مکان های گوناگون مانند پیاده رو، پارک، ایستگاه اتوبوس و... پیشنهاد دهید و از دانش آموزان بخواهید با نگارش گفت و گو بین افراد حاضر در این موقعیت ها، به طور غیرمستقیم، زمان و مکان را در آنها معین کنند.

ارزشیابی

در پایان این بخش دانش آموزان باید بتوانند موقعیت های کوتاه نمایشی را به گونه ای بنویسند که گفت و گوهای نمایشی در آنها بتواند کاربردهای برشمرده شده برای دیالوگ را نمایان سازد.

درس سوم و چهارم: شخصیت و موقعیت در نمایش

در پایان این درس از دانش آموزان انتظار می‌رود:

- ویژگی‌های شخصیت‌های نمایشی را بشناسند.
- ویژگی‌های موقعیت نمایشی را بشناسند.
- تفاوت موقعیت‌های نمایشی را با موقعیت واقعی بیان کنند.
- موقعیت‌های نمایشی متفاوتی خلق کنند.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های داستان و نمایش را بیان کنند.
- مهارت خلق موقعیت‌های واقعی یا تخیلی را در نمایشنامه داشته باشند.
- مفهوم ماجرای نمایشی را درک کنند.
- ماجراهای نمایشی را خلق و اجرا کنند.

الف) مفهوم شخصیت

در زندگی روزمره شخصیت معنای ویژه‌ای دارد. اگر کسی را «با شخصیت» بنامیم، منظورمان این است که فرد موردنظر ویژگی و یا شاخصه‌هایی دارد که او را از دیگران متمایز می‌کند. در روان‌شناسی نیز مقوله شخصیت به مثابه دانش و تخصص برای شناخت انواع اشخاص به کار می‌رود.

در آثار نمایشی نیز هر یک از افرادی را که وارد صحنه می‌شوند، شخصیت یا کاراکتر می‌نامند. حتی ممکن است در نمایشنامه‌های تمثیلی یا نمایشنامه‌های ویژه کودکان، اشخاص نمایش حیوانات یا اشیا باشند. نمایشنامه‌نویسان معمولاً اشخاصی را برای نگارش آثارشان برمی‌گزینند که ویژگی‌های خاصی داشته باشند و در ماجراهایی که برایشان به وجود می‌آید، منتقل‌کننده مفهوم موردنظر نویسنده باشند. برای درک بهتر مفهوم شخصیت در نمایش تمرین‌های زیر پیشنهاد می‌شود.

۱- از چند دانش‌آموز بخواهید تا برای خود شخصیت‌های گوناگون اجتماعی انتخاب کنند؛ اشخاصی مانند معلم، پزشک، کارمند، افراد خدماتی و سپس در موقعیت‌های نمایشی دو به دو با یکدیگر گفت‌وگو کنند؛ به نحوی که دیگر دانش‌آموزان بتوانند حدس بزنند که هر یک از آنها چه

ویژگی‌هایی دارد.

۲- از دانش‌آموزان بخواهید براساس اشخاص پیرامون خود، موقعیت‌های نمایشی مختلف را طراحی کنند و آنها را به شکل صحنه‌های کوچکی بنویسند.

ب) انواع شخصیت‌ها

در دنیای نمایشنامه‌نویسی، اشخاص به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند:

– شخصیت‌های ساده

– شخصیت‌های پیچیده

اشخاص ساده معمولاً اشخاصی هستند که اعمالشان قابل پیش‌بینی است و رفتاری که از خود بروز می‌دهند، آشکارا ابعاد مختلف آنها را روشن می‌سازد.

این دسته از اشخاص معمولاً در نمایشنامه‌هایی با ماجراهایی متنوع اما ساده کاربرد دارند. از جمله این آثار می‌توان به نمایشنامه‌های اجتماعی معاصر و نیز آثار ویژه کودکان اشاره کرد. در آثار طنز و کمدی نیز معمولاً اشخاص ساده حضور دارند.

اشخاص پیچیده معمولاً اشخاصی هستند که اعمال و رفتارشان به سختی قابل حدس زدن است و ابعاد وجودی آنها به سادگی و سرعت آشکار نمی‌شود.

این دسته از اشخاص معمولاً در نمایشنامه‌هایی با داستان‌های پیچیده و با اوج و فرودهای فراوان حضور دارند.

برای درک مفهوم دو نوع شخصیت ذکر شده فعالیت‌های زیر پیشنهاد می‌شود.

۱- نمایشنامه‌هایی از تاریخ نمایشنامه‌نویسی انتخاب کرده، خلاصه آنها را برای دانش‌آموزان توصیف کنید و ویژگی اشخاص اصلی آنها را توضیح دهید؛ مانند هملت، مکبث و نیز اشخاص آثار درام نویسان ایرانی.

۲- از دانش‌آموزان بخواهید نمایشنامه‌ای مطرح و مشهور را مطالعه کنند و درباره ویژگی‌های اشخاص آن توضیح دهند.

ارزشیابی

در پایان این بخش دانش‌آموزان باید بتوانند صحنه‌های کوتاهی بنویسند که طی آن ماجرای کوچک رخ داده باشد و زمان، مکان و اشخاص به‌طور غیرمستقیم معرفی شده باشند.

منابع برای مطالعه

- ۱- آرمسترانگ، توماس؛ هوش‌های چند گانه در کلاس‌های درس، ترجمه مهشید صفری، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۳.
- ۲- آمابلی، ترزا؛ شکوفایی خلاقیت کودکان، ترجمه حسن قاسم‌زاده و پروین عظیمی، نشر دنیای نو، چاپ دوم، تهران، ۷۷.
- ۳- آقازاده، محرم؛ راهنمای عملی روش‌های نوین تدریس، انتشارات آبیژ، تهران، ۱۳۸۴.
- ۴- آلیس، سوزا و سوزان والن؛ آشنایی با یادگیری از طریق همیاری، ترجمه طاهره رستگار و مجید ملکان، نشر نی، تهران، ۱۳۷۸.
- ۵- آمابلی، ترزا؛ شکوفایی خلاقیت کودکان، ترجمه حسین قاسم‌زاده، نشر دنیای نو، تهران، ۱۳۷۷.
- ۶- اسمیت، فیلیپ؛ تفکر منطقی روش تعلیم و تربیت، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۱.
- ۷- امینی، محمد؛ تربیت هنری در قلمرو آموزش و پرورش، انتشارات آبیژ، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۶.
- ۸- انوشه، حسن؛ فرهنگ‌نامه ادبی فارسی، تهران، ۱۳۷۳.
- ۹- اولیوریو فراری، آنا؛ نقاشی کودکان و مفاهیم آن، ترجمه عبدالرضا صرافان، انتشارات دستان، تهران، ۱۳۶۸.
- ۱۰- تاج‌الدینی، علی؛ اهتزاز روح، حوزه هنری، تهران، ۱۳۶۹.
- ۱۱- تقوی، نیره؛ قصه سه رنگ، انتشارات امیرکبیر (کتاب‌های شکوفه) تهران، ۱۳۷۲.
- ۱۲- توماس گلین، وی؛ مقدمه‌ای بر روانشناسی نقاشی کودکان، ترجمه عباس مخبر، انتشارات طرح نو.
- ۱۳- تیلور، باربارا؛ خانه جانوران، ترجمه امیر حسین بنکدار، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۲.
- ۱۴- تیلور، کیم؛ نقش و نگار در طبیعت؛ ترجمه افشار سلیمانی، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۲.
- ۱۵- حجت، مهدی؛ میراث فرهنگی در ایران، سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران، ۱۳۸۰.
- ۱۶- جویس، بروس و دیگران؛ الگوهای یادگیری ابزارهایی برای تدریس، ترجمه محمود مهرمحمدی و لطفعلی عابدی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۵.
- ۱۷- دهخدا، علی اکبر؛ لغت‌نامه، ج ۱۴، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، زمستان، ۱۳۷۳.

- ۱۸- رؤوف، علی؛ کارمایه معلمان در گذر از یاددهی به یادگیری، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۵.
- ۱۹- رؤوف، علی؛ یاددادن برای یادگرفتن، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۲.
- ۲۰- لنکستر، جان؛ هنر در مدرسه، ترجمه میر محمد سید عباس‌زاده، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۷.
- ۲۱- سیف، علی اکبر؛ روش‌های اندازه‌گیری و ارزش‌یابی آموزشی، نشر دوران، چاپ سوم، تهران ۱۳۷۸.
- ۲۲- خوش خلق، ایرج؛ مجموعه مقالات اولین همایش ارزشیابی تحصیلی تهران، ۱۳۸۲.
- ۲۳- سیف، علی اکبر؛ سنجش فرایند و فراورده یادگیری، نشر دوران، تهران، ۱۳۸۴.
- ۲۴- سلیمان پور، جواد؛ مهارت‌های تدریس و یادگیری، چاپ احسن، تهران، ۱۳۸۰.
- ۲۵- سیف، علی اکبر؛ روانشناسی پرورشی، انتشارات آگاه، تهران، ۱۳۷۰.
- ۲۶- شجری، ف؛ یادگیری خلاق، انجمن قلم ایران، تهران، ۱۳۷۸.
- ۲۷- شعبانی، حسن؛ مهارت‌های آموزشی و پرورشی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۲.
- ۲۸- شریف زاده، سید عبدالمجید؛ «مبانی هنرهای سنتی»، کتاب ماه هنر، اردیبهشت ۱۳۷۸.
- ۲۹- فردانش، هاشم؛ مبانی تکنولوژی آموزشی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۲.
- ۳۰- قورجیان، نادر قلی و دیگران؛ نظریه‌های یادگیری و نظریه فراشناخت در فرایند یاددهی - یادگیری، انتشارات تربیت، تهران، ۱۳۷۷.
- ۳۱- مارتین، لیندا؛ ببین چگونه رشد می‌کند، ترجمه مجید عمیق، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۷۹.
- ۳۲- مهر محمدی، محمود؛ چیستی، چرایی و چگونگی آموزش عمومی هنر، انتشارات مدرسه، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ۳۳- مهر محمدی، محمود؛ بازاندیشی فرایند یاددهی - یادگیری و تربیت معلم، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۹.
- ۳۴- یادگیری گنج درون، ترجمه فاطمه فقیهی و دیگران، پژوهشکده تعلیم و تربیت، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۷۵.
- ۳۵- یغما، عادل؛ طراحی آموزشی، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۲.
- ۳۶- یغما، عادل؛ کاربرد روش‌ها و الگوهای تدریس، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۰.
- ۳۷- نیل، آماندا؛ پرندگان، ترجمه رؤیا خویی، انتشارات کتاب‌های مهتاب، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۱.
- ۳۸- ولیکر، آنجلا؛ اسرار طبیعت، ترجمه افشار سلیمانی، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۱.
- ۳۹- الیسون، شیدا و جودیت گری؛ بازی‌های خلاق، ترجمه لیلا انگجی، انتشارات جوانه رشد، تهران، ۱۳۸۳.
- ۴۰- تیلور، کیم؛ پرواز با علم، ترجمه محمدعلی شمیم و دیگران، انتشارات محراب قلم، تهران، ۱۳۸۰.
- ۴۱- گرجستانی، سعید؛ سفال و سرامیک؛ دانشگاه هنر، تهران، ۱۳۷۹.

- ۴۲- پیکرنیک، جان؛ مبانی هنرهای تجسمی کودکان، ترجمه مرضیه قره داغی قرقشه، نشر دنیای نو، تهران، ۱۳۸۱.
- ۴۳- سهی، مرتضی؛ برگ‌ها، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۷۸.
- ۴۴- همتی آهویی، ابوالفضل؛ سنگ‌ها، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۱.
- ۴۵- دور ریختنی‌ها(سه جلد)، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۰.
- ۴۶- خدایی، علی؛ تکه کاغذهای رنگی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۲.
- ۴۷- یزدانیان پور، امیرحسین و حاج تقی تهرانی، فاطمه، دایره‌ها، انتشارات تیمورزاده، تهران، ۱۳۸۲.
- ۴۸- ایمن، لیلی، توران میرهادی و مهدخت دولت‌آبادی؛ گذری در ادبیات کودکان، شورای کتاب کودک، چاپ سوم، تهران، ۱۳۵۶.
- ۴۹- سنگری، محمدرضا؛ «هدف‌ها و شیوه‌های داستان‌پردازی در قرآن»، مجله ادبیات داستانی، شماره ۲۶ و ۲۷، سال ۱۳۷۳.
- ۵۰- شورای کتاب کودک، فرهنگ‌نامه ادبیات کودکان و نوجوانان؛ چاپ اول، تهران، ۱۳۷۶.
- ۵۱- نعمت الهی، فرامرز؛ ادبیات کودک و نوجوان (کد ۱۵۰۶)، مراکز تربیت معلم، رشته زبان و ادبیات فارسی.
- ۵۲- شیخ فیض‌الاسلام، فائزه؛ مقدمه‌ای بر آموزش خلاقیت نمایشی برای کودکان، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۸۵.
- ۵۳- وکیلی، ابوالفضل و شاهپور حسینی؛ کیمیای جاوید در موزه ملی ایران، انتشارات سردبیر.
- ۵۴- وکیلی، ابوالفضل، آثار تاریخی ایران، زرین و سیمین؛ انتشارات سردبیر.
- ۵۵- وکیلی، ابوالفضل، آثار تاریخی ایران، موزه رضا عباسی؛ انتشارات سردبیر.
- ۵۶- آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران (کد ۵۹۴/۶)، کتاب درسی دوره پیش دانشگاهی.
- ۵۷- باباشاه اصفهانی، رساله خط موسوم به آداب المشق، انتشارات پیکره، تهران، ۱۳۹۱.
- ۵۸- هروی، میرعلی، مرقع گلشن (رساله مدادالخطوط)، چاپ اول، انتشارات فرهنگسرا، تهران، ۱۳۶۸.
- ۵۹- فضائی، حبیب‌اله، اطلس خط، چاپ اول، انتشارات سروش، تهران، ۱۳۹۰.
- ۶۰- فضائی، حبیب‌اله، تعلیم خط، چاپ پنجم، انتشارات سروش، تهران، ۱۳۶۶.
- ۶۱- شبیل، آن ماری، خوشنویسی و فرهنگ اسلامی، (ترجمه اسداله آزاد)، انتشارات به نشر چاپ چهارم، ۱۳۸۹.
- ۶۲- مشعشی، غلامرضا، احوال و آثار درویش عبدالمجید طالقانی، انتشارات کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۱.
- ۶۳- خروش، کیخسرو، سطر نویسی تا کتابت، انتشارات یوش، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۳.
- ۶۴- امیرخانی، غلامحسین، آداب الخط، انتشارات انجمن خوشنویسان ایران، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۱.
- ۶۵- شهبازی، محمد، مقدمات تعلیم خط نستعلیق، انتشارات غیوری، تهران، ۱۳۹۰.
- ۶۷- قلیچ خانی، حمیدرضا، درآمدی بر خوشنویسی ایرانی، انتشارات فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۹۲.

